

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Pika Kofol

Kulturna identiteta ljubljanskih blokovskih sosesk – primer Novih Jarš in Novih Fužin

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Pika Kofol

Mentor: doc. dr. Matjaž Uršič

Kulturna identiteta ljubljanskih blokovskih sosesk – primer Novih Jarš in Novih Fužin

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Kulturna identiteta ljubljanskih blokovskih sosesk – primer Novih Jarš in Novih Fužin

Diplomsko delo se ukvarja z vprašanjem, če lahko v primeru ljubljanskih blokovskih sosesk Novih Jarš in Novih Fužin govorimo o razvoju prepoznavne kulturne identitete, kot se ta manifestira v medijskem in širšem javnem diskurzu ter (sub)kulturni produkciji. Soseski sta nastali v osemdesetih letih 20. stoletja ob Industrijski coni Moste. Zaradi naseljevanja delovne sile iz ruralnih delov Slovenije in bivših jugoslovanskih republik se uvrščata med bolj etnično heterogene v našem okolju in sta predvsem od osamosvojitve Slovenije dalje neupravičeno stigmatizirani kot geto, čeprav je oznaka urbanistično in sociološko brez podlage. Diskurzivna analiza medijskih reprezentacij priča, da gre za trdožive stereotipe in predsodke, vendar prevladujoči diskurz v zadnjih letih uspešno izzivajo alternativni diskurzi. Pregled literarnih, filmskih in subkulturnih upodobitev namreč pokaže, da ustvarjalci skozi reinterpretacije »problematičnega« identitetnega trka z drugih gledišč vsaj simbolno dosežajo svojevrstno obliko opolnomočenja prebivalcev obeh sosesk. Njihovo delovanje pozitivno prispeva k razvoju ljubljanske urbane kulture nasploh, svoj edinstven položaj pa uporabljajo tudi kot platformo za opozarjanje na druge oblike sistemske diskriminacije v družbi.

Ključne besede: analiza medijskega diskurza, družbeni prostor, getoizacija, stigmatizacija, subkultura.

The cultural identity of Ljubljana's urban neighbourhoods – the case of Nove Jarše and Nove Fužine

This thesis examines the development of a distinguishable cultural identity in the case of Ljubljana's urban neighbourhoods Nove Jarše and Nove Fužine, as it manifests through media and wider public discourse as well as (sub)cultural production. These neighbourhoods were built in the 1980s next to the Moste Industrial zone. Due to the settlement of workforce from rural areas and other ex-Yugoslav republics, they are among the most ethnically diverse neighbourhoods in Slovenia. Since Slovenia's independence, they have been unjustly stigmatized as ghettos despite the lack of any urbanist and sociological foundation for the designation. While media discourse analysis confirms the persistence of these stereotypes and prejudice, alternative discourses are beginning to challenge the prevailing discourse. A review of literary, film and subcultural representations shows that by reinterpreting the »problematic« identity clash from other viewpoints, the artists at least symbolically attain a certain form of emancipation for the neighbourhoods' residents. Their work is a positive contribution to the development of Ljubljana's urban culture in general, and they also use their unique position as a platform for drawing attention to other forms of systemic discrimination in society.

Key words: media discourse analysis, social space, ghettoization, stigmatization, subculture.

Kazalo

1	UVOD	6
1.1	Raziskovalno vprašanje	7
2	PROSTOR IN DRUŽBENI PROSTOR.....	9
2.1	Mesto in urbanost	11
2.2	Habitus.....	12
2.3	Blokovska soseska.....	13
3	IDENTITETA	14
3.1	Kolektivna identiteta	14
3.1.1	Prostorska identiteta	14
3.2	Kulturna identiteta	15
3.3	Etnična in nacionalna identiteta.....	16
3.4	Osebna identiteta	17
3.4.1	Marginalizirana identiteta.....	17
3.4.2	Fluidna identiteta	18
3.4.3	Stigmatizirana identiteta	18
4	STEREOTIPI IN PREDSDODKI	21
5	DISKURZ.....	23
5.1	Diskurzivni učinki	23
5.2	Identifikacija.....	24
6	NOVE JARŠE IN NOVE FUŽINE.....	26
6.1	Občina Moste	26
6.1.1	Industrijska cona Moste.....	27
6.1.2	BTC	28
6.2	Nove Jarše (Četrtna skupnost Jarše).....	29
6.3	Nove Fužine (Četrtna skupnost Moste).....	30
6.4	Kakovost bivanja	30
6.5	Prebivalstvena struktura	33
6.6	Vloga nevladnih organizacij in mladinskih kulturnih centrov	35
7	(SUB)KULTURNI DISKURZ	38
7.1	Literatura in dramatizacije.....	39
7.2	Film	41

7.2.1	Zunanja dokumentarna produkcija	44
7.3	Radio	46
7.4	Hip hop scena	47
7.4.1	Raperji	49
7.5	Ulična umetnost.....	52
7.6	Razprava	54
7.6.1	Kulturna glokalizacija	57
8	METODOLOGIJA	59
8.1	Kritična analiza medijskega diskurza	59
8.1.1	Analiza besedišča	60
8.1.2	Analiza slovnice in skladnje	61
8.1.3	Intertekstualnost	61
8.2	Zgodovinski kontekst konstrukcije zoperstavljenih kolektivnih identitet	64
9	ANALIZA MEDIJSKIH REPREZENTACIJ NOVIH JARŠ IN NOVIH FUŽIN	66
9.1	Kronika	68
9.2	Okolje in skupnost.....	71
9.3	Mnenjske kolumne	77
9.4	Šport	80
9.5	Glasbena scena	83
9.6	»Geto«	86
9.7	Odsotnost žensk v medijskem diskurzu	91
9.8	Fenomen Vojnović	92
9.9	Afera trenirk	94
10	SKLEP.....	96
11	LITERATURA.....	98

1 UVOD

Ljubljanski blokovski soseski Nove Jarše in Nove Fužine – slednja kot največja v Sloveniji – sta bili zasnovani kot zaključeni urbanistični enoti s storitvenimi dejavnostmi. Nastali sta na nekoč vaškem zemljišču ob razvijajoči se Industrijski coni Moste v času pospešene industrializacije, ko se je pokazala potreba po dodatni infrastrukturi za naselitev delovne sile. Priseljevanje s slovenskega podeželja in iz drugih jugoslovanskih republik je ostalo intenzivno do sredine osemdesetih, ko se je začel prehod v postindustrijsko urbanizacijo. Opuščanju oz. selitvi lokalne proizvodne dejavnosti sta sledila rahel upad migracijskih tokov in funkcijska transformacija industrijskega območja v največje slovensko večnamensko nakupovalno središče.

Značaj obeh sosesk in njuna podoba v javnosti sta se s časom spreminjala. Poosamosvojitvena družbena tranzicija ni prinesla le širših sprememb v smislu preoblikovanja delovnega trga in pretresa življenjskih stilov, temveč tudi premik mentalne ločnice med našim in tujim. Vzpostavitev prišleka z Balkana kot novega Drugega, ki predstavlja opozicijo konceptu tradicionalno pridnega, vestnega in sedaj tudi novo evropsko usmerjenega Slovenca, je močno obarvala percepcijo obravnavanih sosesk, saj je njuna etnična pestrost postala ključen prepoznavni element in vodila v njuno stigmatizacijo. Vojna ob razpadu Jugoslavije je spremenila tudi odnose med samimi prebivalci Novih Fužin in Novih Jarš ter njihov družbeni položaj; po osamosvojitvi ni dobila statusa uradne narodne manjšine nobena od narodnosti s področja bivše Jugoslavije, nekatere pa je celo doletel izbris, in to kljub temu, da so že leta ali desetletja prispevali k slovenski ekonomiji, da so si tu ustvarili življenje in družino ali pa so se v Sloveniji sploh rodili. Po drugi strani je odprtje novim trgov in kulturnim tokovom sčasoma prineslo tudi nekatere nove vzorce in sheme mišljenja, ki so omogočile upor nacionalističnemu diskurzu in razvoj za slovensko okolje novih oblik urbanosti.

Za izbrani prostorski enoti predpostavljamo, da delujeta kot prepoznavni identifikacijski sidrišči, personalizirana prostora vsakdanjih interakcij, na katera njune prebivalce vežejo čustveni odzivi. Potomci prvotnih priseljencev, torej mladi, ki so v teh multikulturnih soseskah kot prva generacija doživeli tako primarno socializacijo kot spremembo družbenoekonomskega sistema, svojo izkušnjo mislijo, utelešajo, upodablajo, uglasbljajo in zapisujejo na povsem samosvoj način, ki pa ga vendarle lahko umestimo v prepoznavne kategorije in žanre. Vpetost v življenjsko zgodbo predhodne generacije ter obenem soočenost s kompleksno družbeno realnostjo novega okolja in zahtevami sodobnega urbanega življenja,

ki so toliko večje za nosilca družbene stigme, pomeni zahtevno navigiranje med družbenimi vlogami in stalno prevpraševanje lastne identitete. Gre za elemente, ki so skupni zgodbam ekonomskih ali povojnih migracij v urbana okolja po vsem svetu, a obenem za unikatno identitetno zloženko, ki se lahko manifestira v zanimivih in zgovornih umetniških reprezentacijah. Prepoznavno govorico Novih Fužin in Novih Jarš najdemo v literaturi, gledaliških uprizoritvah in filmu, ki predstavljajo dragocen zapis identitetnih trkov minulega turbulentnega tranzicijskega obdobja.

Prav tako so prepoznavni popularni žanri, ki so jih v času kulturne globalizacije »posvojila« okolja z različnimi lokalnimi specifikami. A ravno zaradi slednjih je izraz kljub globalni razširjenosti in celo komercializaciji žanra lahko živ in avtentičen, saj ga lokalizirane skupine prevajajo in prilagajajo za svoje namene. Skozi to prizmo je smiselno interpretirati lokalno subkulturno produkcijo hip hopa, ki se je kot žanr razvil v ameriških urbanih četrtih z visoko koncentracijo socialno deprivilegiranega prebivalstva. Seveda gre v primeru ljubljanskih blokovskih sosesk za neprimerljivo višjo kakovost življenja glede na cel spekter indicev, od stopnje kriminalitete in socialne ogroženosti do izobrazbenih in zaposlitvenih možnosti ter urejenosti življenjskega okolja, obenem pa tudi za bistveno manjše razlike med stigmatiziranimi in elitnimi soseskami. Motiv geta pri nas zasledimo kot neustrezen označevalec brez realne osnove na podlagi predsodkov, a tudi kot del »zastraševalne« retorike v poskusu reappropriacije in reinterpretacije podobe soseske.

Javni ugled in prevladujoče asociacije pomembno določa medijski diskurz, ki lahko sproducira strogo dejstvena ali celo naklonjena poročila o dogajanju v zvezi s soseskami, lahko pa ju dodatno marginalizira s senzacionalistično obravnavo in poudarjanjem negativnih vidikov, ki so dejansko do podobne stopnje značilni tudi za druga okolja. Z vidika oblikovanja medijskih reprezentacij Novih Fužin in Novih Jarš je prelomno obdobje, v katerem se je oblikoval samosvoj (sub)kulturni izraz, ki je prvoosebne zgodbe priobčil širši javnosti, prebivalce sosesk na drugačen način očlovečil in jih legitimiral, s tem pa spremenil njuno obravnavo v medijih in dopolnil obstoječi prevladujoči diskurz.

1.1 Raziskovalno vprašanje

Diplomsko delo se bo torej ukvarjalo z vprašanjem, kako je konstruirana podoba Novih Fužin in Novih Jarš skozi dva različna nabora reprezentacij, spontano nastalih (sub)kulturnih in zunanjih medijskih, v kolikšni meri prve informirajo slednje, ter če lahko govorimo celo o prepoznavnih obrisih specifične kulturne identitete. Zanimalo nas bo tudi, če v reprezentacijah

zasledimo upor ali utrjevanje obstoječih stereotipov, katere vrste diskurzov se vzpostavljajo skozi poročanje ter kako se je skozi čas spreminjal prevladujoči diskurz o soseskah.

Najprej bomo opredelili relevantne teoretske pojme, začevši s konceptom fizičnega in družbenega prostora ter njune produkcije s poudarkom na urbanem okolju. Nato si bomo ogledali različne vidike identitete; kolektivno in podrobneje prostorsko identiteto, kulturno, etnično in nacionalno identiteto, ter osebno identiteto z njenimi podvrstami, marginalizirano, fluidno in stigmatizirano identiteto, ki ji bomo posvetili posebno pozornost. Nadalje bomo razdelali delovanje stereotipov in predsodkov, ter se zadržali še pri konceptu diskurza, njegovih učinkov in procesov identifikacije.

Glede na čas in namen nastanka bomo povzeli lastnosti obeh obravnavanih sosesk, njune zgodovine in bivše industrijske cone, danes prostora množične potrošnje, ki ju povezuje. Orisali bomo tudi glavne kvantitativne indikatorje tamkajšnje prebivalstvene strukture in različnih vidikov kakovosti bivanja v obdobju, ki je informiralo preučevane kulturne in medijske reprezentacije sosesk.

Umetniški in subkulturni diskurz, vezan na soseski, si bomo ogledali po kategorijah: literaturo s kasnejšimi dramatizacijami, fiksijske in dokumentarne filme, radijske oddaje in glasbeno produkcijo, pri kateri se bomo osredotočili na hip hop sceno ter specifične akterje, ki jo sestavljajo, in njihov odnos do prostora delovanja. Dotaknili se bomo kritičnih in emancipatornih potencialov subkulturne produkcije ter njeno interpretacijo osvetlili skozi koncepta kulturnega kapitala in kulturne glokalizacije.

Nato bomo predstavili posamezne vidike izbrane metodologije, kritične analize diskurza: analizo besedišča, slovnice in skladnje ter intertekstualnost. Obrazložili bomo še specifičen slovenski zgodovinski kontekst konstrukcije kolektivne identitete. Skozi diskurzivno analizo medijskih reprezentacij Novih Fužin in Novih Jarš bomo preučili, kako se te razlikujejo po posameznih temah, kategorijah in akterjih, ter kako se spreminjajo skozi čas. Ugotovitve bomo povzeli v sklepu.

2 PROSTOR IN DRUŽBENI PROSTOR

Prostor vidimo kot družbeno konstruiran, torej kognitivno posredovan in dojet, ki ga ni mogoče »misliti« le v enostavno merljivih fizičnih razsežnostih – obravnavan izolirano je le prazna abstrakcija. Stalno se soočamo z multitudo med seboj prekrivajočih se prostorov – geografskih, ekonomskih, demografskih, socioloških, političnih, komercialnih itd. Kapitalizem vpliva na praktične vidike prostora, vse od konstrukcije stavb do delitve dela, skozi hegemonijo vladajočega razreda, ki institucionalno in idejno trajno deluje na družbo kot celoto, na kulturo in znanje, ter za vzdrževanje hegemonije uporablja tudi prostor. Družbene prostore opisujemo z izrazi vsakdanjega diskurza, ki opisujejo njihovo specifično rabo in se s tem nanašajo na prostorsko prakso, ki jo konstituirajo. Ta prostorski kod sestavlja sistem, ki se le posredno, diskurzivno, nanaša na objekte, in predstavlja del interakcije med subjekti ter prostorom, ki jih obkroža. Že proizvedeni prostor je tako mogoče dekodirati oz. ga brati. V 20. stoletju se moderna država uveljavi kot stabilni center nacionalnih družb in prostorov ter s tem »splošči« družbeno in kulturno sfero ter poskuša nevtralizirati upor, kar znotraj prostora izzove subverzijo opozicijskih sil in s tem trajno transgresijo zaradi nikoli popolnoma utišanih razlik. Prostor znotraj obstoječe družbe prevzame lastno razločno realnost. Deluje kot orodje mišljenja in delovanja, produkcijsko sredstvo ter mehanizem nadzora in posledično dominacije ter moči. Kot tak se zaradi inherentne avtonomije stalno nekoliko izmika družbenim in političnim silam, ki ga želijo popolnoma obvladovati. Ker ni le agregat zaznavnih podatkov, postane na neki točki neločljiv od mentalnega in fizičnega prostora. Dejstvo, da je družbeni prostor družbeni proizvod, prikriva dvojna iluzija, da je transparenten in neposredno doumljiv, da torej ne more prikrivati ničesar nevarnega, ter da je naraven in zato stvaren, substantivno resničen (Lefebvre 1991).

Družbeni prostor vsebuje in podeljuje ustrezne prostore družbenim reproduktivnim odnosom in produkcijskim odnosom, ki so neločljivo prepleteni, v neokapitalističnem obdobju pa so kompleksneje razslojeni na biološko reprodukcijo, reprodukcijo delovne sile in reprodukcijo družbenih odnosov produkcije, konstitutivnih za kapitalizem. Poleg tega prikazuje simbolične reprezentacije teh medsebojnih interakcij, ki vzdržujejo njihovo kohezivnost in jih obenem simbolno prikrivajo. Reprezentacije odnosov moči se manifestirajo v prostoru v obliki arhitekture. Govorimo torej o treh konceptih: prostorska praksa zaobjema (re)produkcijo in lokacije ter prostorske značilnosti družbenih formacij, zagotavlja kontinuiteto in kohezijo. Prostorske reprezentacije so vezane na produkcijske odnose in na red, ki ga ti odnosi

vsiljujejo: na znanje, znake, kode. Reprezentacijski prostori utelešajo kompleksne simbolizme, kodirane ali ne, ki so vezani na prikrito plat družbenega življenja in umetnost. Družbeni prostor v realnosti inkorporira družbena dejanja individualnih in kolektivnih subjektov ter deluje kot orodje za družbeno analizo. Reprezentacije prostora posegajo v prostorske teksture, ki jih informirata znanje in ideologija, ter jih modificirajo, zato skozi konstrukcijo praktično vplivajo na produkcijo prostora. Prostor je razdeljen v skladu z družbeno delitvijo dela – za iluzijo nevtralnosti in objektivnosti se skriva država kot totalni subjekt, ki vzdržuje in reproducira lastne pogoje za obstoj. Razredi in njihove frakcije izvajajo produkcijo prostora, v kateri zato igra ključno vlogo razredni boj, ki je vpisan v sam prostor in ima edini kapaciteto za diferenciacijo, ustvarjanje razlik, ki niso intrinzičen del ekonomske rasti. Kot rezultat verige operacij prostor ni zvedljiv na nivo objekta, kot rezultat preteklih dejanj pa dovoljuje, sugerira ali prepoveduje nova dejanja, ki služijo produkciji ali konzumpciji. V resnici gre za mnogotere družbene prostore, ki predirajo in pokrivajo drug drugega. Vsak subjekt se situira v prostoru ter sam sebe percipira kot center in merilo, njegov družbeni status pa nakazuje vlogo in funkcijo, tj. osebno in javno identiteto, lokacijo in družbeni položaj. Prostor igra posredniško vlogo kot medij, ki vsebuje telesa, objekte, vplive, centre dejanj in skrite kraje (Lefebvre 1991).

Kategorizacijo družbenega prostora lahko povzamemo skozi šest dimenzij: igra vlogo proizvodne sile; nastopa kot proizvod v smislu konzumpcije skozi človeške dejavnosti; je politično instrumentalen, saj omogoča družbeni nadzor, istočasno pa je tudi proizvodno sredstvo zaradi prostorskega razvoja; podpira reprodukcijo produkcijskih in lastniških odnosov; je v praktičnem smislu ekvivalenten naboru prikritih institucionalnih in ideoloških superstruktur skozi simbolizme in pomenske sisteme ali daje videz nevtralnosti, nepomembnosti, zapuščenosti ali praznine; vsebuje potenciale uporniškega delovanja in reappropriacije. Prostor sam po sebi nima moči determiniranja prostorskih protislovij – gre za družbena protislovja, ki se le manifestirajo v prostoru (Lefebvre 1991).

Prostor je torej predvsem »manko, katerega izpolnitev, spodbijanje in preoblikovanje poteka skozi kontingentne in delno determinirane družbene odnose, prakse in pomene« (Natter in Jones III v Benko in drugi 1997, 149). Konceptualizirati ga je treba kot materialnost in reprezentacijo obenem, saj predstavlja tudi družbeno proizveden sistem signifikacije. Kot identiteta je tudi prostor podvržen naturalizacijskim hegemonskim procesom, ki mu pripisujejo vsebinski pomen, vrednost in objektivnost, a obenem ostaja odprt teren za družbene spore in antagonizme ter preoblikovanje razlik, saj prostorske kategorije niso

fiksirane, temveč se oblikujejo skozi neprestano izključevanje (Natter in Jones III v Benko in drugi 1997). Družbene kategorije, skozi katere dojemamo prostor, »strukturirajo tudi najbolj osnovne vidike naše interakcije z našim fizičnim kontekstom in okoljem« (Shields v Benko in drugi 1997, 187). Klasifikacijske sheme ustvarjajo ideološke delitve prostora na »dobra« in »slaba« območja, ki zadevajo tudi družbeno in kulturno reprodukcijo, denimo s »konceptualnimi bližnjicami«, kakršna je stereotipiziranje osebe z določenega prostora (Shields v Benko in drugi 1997, 192).

Čeprav kakovosten prostor predstavlja bistven dejavnik kakovosti življenja, ga torej ni mogoče standardizirano obravnavati: »konkretni fizični prostori v postmoderni vse intenzivneje 'sublimirajo' v neskončno variabilne subjektivne mentalne prostorske podobe« (Kos 2002a, 17). Za namene naloge je pomembno, da »posamezniki in posameznice s svojimi prirojenimi in pridobljenimi lastnostmi ne začnejo živeti v nevtralnih in nestrukturiranih (nestratificiranih) okoljih. Ljudje so z vzgojo ali celo z rojstvom že na začetku vrženi v različne družbene prostore, ki jim pomembno določajo pogoje, priložnosti in dosežke v življenju« (Dragoš in Leskošek 2003, 24). Po Kosu je v Ljubljani socialna diferenciranost večja od prostorske, kar vodi v utesnjenost oz. »nevarno« bližino raznolikosti in prepletanje življenjskih slogov. Na podlagi tolerance do njihove različnosti kot indikatorja urbane kulture Kos prestolnici pripiše nizko oceno (v Kos 2002b, 17): »Neutemeljen in neracionalen občutek ogroženosti zaradi drugačnosti si lahko pojasnimo tudi kot ostanek, usedlino predmodernosti, ki v majhnem mestu hitro priplava na površje. Mesto /.../ ni drugega kot tradicionalistična, malo večja lokalna skupnost, kjer je homogenizirana vaška moralka ne/zavedni kriterij presojanja«.

Dopuščanje drugačnosti je po Kosu najpomembnejša kvaliteta urbanosti, sploh zaradi utemeljenosti moderne družbe na tradicionalističnih strahovih, ki v urbanem ne morejo delovati – drugačnosti je toliko, da je tradicionalni represivni mehanizmi ne obvladajo. V kulturno relativno zaprtem tradicionalnem okolju podurbanizirane Ljubljane je absorpcija drugačnosti manjša (v Kos 2002b, 19). Definirajmo glavne prostorske teoretske pojme, ki se nanašajo na naš predmet analize.

2.1 Mesto in urbanost

Pojem urbanosti temelji na dojemanju prostora kot družbene dimenzije in v sebi skriva vidike, kot so »emocije, naključnost in možnost, kompleksnost in različnost, soobstoj protislovij na istem prostoru« (Uršič 2003, 8). Njeni ključni elementi so po Buntingu in Fillionu bližina,

gostota in različnost, mesta pa lahko vidimo kot prostore intenzivnih načrtovanih ali naključnih družbenih interakcij med tujci. Urbanost se spreminja skozi kaotične, nelinearne procese, med katerimi je posebej pomembna industrializacija. Marxov pogled na mesto razlaga prostorsko ureditev kot tako, ki nudi »najoptimalnejše pogoje za delovanje kapitalistične proizvodnje«, s čimer predstavlja na kolektivni potrošnji utemeljen sistem pogojev odtujevanja (Castells v Uršič 2003, 27). Tudi Tönniesova dihotomija *gemeinschaft* in *gesellschaft* temelji na ideji odtujenimh posameznikov, ki skozi nove produkcijske odnose med seboj tekmujejo za bogastvo. Simmel sicer navaja za mestne prebivalce značilno zadržanost in otopelost, a poudarja pozitivno lastnost mest, da večajo posameznikovo svobodo, s tem ko mu omogočajo razvoj, poljuben življenjski stil in izražanje stališč ter skritih teženj, obenem pa ga umeščajo v široko omrežje multikulturnih stikov. Po Mušiču je urbanost tako sociološka kvaliteta kot pojem, ki označuje fizično kvaliteto mestnega miljeja. Po Baudrillardu v sodobnosti ni več mogoča vzpostavitev klasične urbanosti, temveč le proizvajanje množice izoliranih posameznikov v prostoru, ki jih ločujejo imaginarne in simbolne asociacije (Uršič 2003).

Pri poskusu določitve kulturne identitete mesta je treba dojeti »mesto vmes« (Pizzi in Weiss Sussex 2011, 2), s čimer razumemo mrežo skozi zgodovino posredovanih kulturnih resursov, kakršni so politična zgodovina mesta, literatura, film, glasba, miti, arhitektura in medijske reprezentacije. Ta dediščina oblikuje in usmerja našo percepcijo in izkušnjo mesta prav toliko kot dejansko fizično okolje.

2.2 Habitus

Habitus je objektivno razmerje med dvema stvarnostma, ki omogoča razumljiv in nujen odnos med praksami in situacijo, katere pomen se proizvaja skozi kategorije zaznavanja in vrednotenja. Deluje kot sistem dispozicij, značilnih za različne družbene razrede. Posameznikov habitus določa socialni položaj družine in v času socializacije akumulirani, na razredne specifične vezani ekonomski, socialni in kulturni kapital. Internalizirani in naturalizirani habitus zavrača drugačne okuse kot nenaravne, in tudi uspešnost izobraževanja in posledično reprodukcija družbenega sistema sta odvisni od naučenega kulturnega vedenja, ki postavi otroke iz socialno ogroženih družin v deprivilegiran položaj (Bourdieu 1994).

2.3 Blokovska soseska

Za oznako obravnavanih sosesk smo kljub prvotni naselitvi ekonomskih migrantov z družinami iz ruralnih predelov Slovenije in drugih jugoslovanskih republik v obdobju velike industrijske rasti izbrali termin blokovska soseska in ne pomensko ožjih delavske soseske oz. naselja, spalnega naselja in drugih, predvsem zaradi spreminjajočega se značaja skozi čas. Oznaka naselje pomeni predvsem naseljeno površino oz. skupino zgradb, ki tvori zaključeno celoto, medtem ko se za našo nalogo ustrežnejša soseska nanaša na zaokrožen mestni stanovanjski del z objekti, potrebnimi za vsakdanje življenje, in posredno tudi na med seboj povezane prebivalce (SSKJ). Poleg ključnega koncepta urbanosti torej zajema tudi samozadostnost in implikacijo skupnosti. Slednjo lahko definiramo kot geografsko določeno enoto v večji družbi, ki je dovolj majhna, da omogoča znatno kulturno ali subkulturno homogenost, interakcije in odnose med člani ter njihovo družbeno identifikacijo (Berg 2007). Ravno element varnega in udobnega srečevanja in druženja je ključen pri vzpostavljanju pozitivnega odnosa do socioekonomsko in kulturno raznolikih okolij, s tem pa uspešne in neprisiljene integracije. Pri tem sta ključnega pomena »atmosfera in fizična podoba javnega prostora« ter »vidna prisotnost raznolikosti, saj lahko vodi v prepoznanje kulturne raznolikosti« (Peters 2011, 213).

3 IDENTITETA

Poststrukturalistična teorija v nasprotju z esencialističnimi pogledi identitete ne obravnava kot temelja, okrog katerega se kategorija oblikuje in subjektu podeljuje moč, temveč kot proizvod kategorizacije. V tem smislu je identiteta imaginarni konstrukt, ki nakazuje, kako hegemonija kot konstitutivna zunanost konstruira, utrjuje in upravlja z identitetami. Meje kategorij se oblikujejo skozi relacijski proces, ki aktivno deluje z notranje in zunanje strani. Šele obravnava družbene konstruiranosti kategorije in njenega reproduciranja razkrije sile, ki razliko konstruirajo kot pomenljivo, jo definirajo in vzdržujejo ter uporabljajo v hegemonskih projektih, s tem pa ojačujejo družbeno hierarhijo, ki je kategoriji vpisana (Natter in Jones III v Benko in drugi 1997, 146–147). »[I]dentiteta je vedno mobilna in procesna, deloma samokonstrukcija, deloma kategorizacija s strani drugih, deloma stanje, deloma status, oznaka, orožje, ščit, fond spominov itd. Je kreolizirani agregat, sestavljen skozi brikolaž« (Malkki v Benko in drugi 1997, 125).

3.1 Kolektivna identiteta

Pripadnost se izraža skozi običaje in navade, jezik, komunikacijo ter medgeneracijski kolektivni spomin, ki vzdržuje zavest o zgodovinski kontinuiteti skupine. Posameznik se mora stalno podrežati kvalifikacijskim filtrom, odstranjevati nesprejemljivo in poudarjati željeno. Dinamični vidik statusa se manifestira skozi vloge oz. pripadnost različnim kolektivitetam (Južnič 1993).

3.1.1 Prostorska identiteta

Pri esencialističnem vzporejanju določenih identitet z določenimi prostori je pomembno vprašanje, kako je do povezave prišlo in kako ta determiniranost učinkuje na družbene akterje, ki so ji podvrženi v vsakdanjem življenju: ne le, da »hegemonija neprestano procesira identifikacije, na katere se lahko nato veže 'identiteta', to počne prostorsko skozi discipliniranje pomenov in praks, povezanih z družbenim prostorom. To strukturiranje, zgodovinsko in geografsko, je služilo cilju ožigosanja identitete in prostora s trdno korespondenco: vsaka identiteta ima svoj prostor« (Natter in Jones III v Benko 1997, 153).

Prostorska identiteta torej zadeva identificiranje s prostorom in v družbenem prostoru, na katerem se odvija skupinska dinamika. Kadar prostor predstavlja identifikacijsko sidrišče, človeka nanj vežejo čustveni odzivi, občutenje domačnosti ali prostorske intimnosti. Ne gre le za velikost prostora, temveč tudi za personalizacijo, občutek varnosti. Pomembno je okolje,

neposredni milje, v katerem se odvija vsakdanje življenje z najvišjimi oblikami družbene interakcije. Značilnosti te sfere odseva umetniško ustvarjanje, predvsem literatura. Shajališča kolektivitete imajo identifikacijski pečat. Hierarhiziran prostor precizira identiteto s tem, ko določenim delom prostora dodeljuje prestiž in veljavo. Z vidika delitve prostora na »zgoraj« in »spodaj« so posebej zapostavljene zgodovinsko getoizirane mestne četrti. Nepripadanje, posebna vrsta identitete, je zavesten upor, odklanjanje družbeno ponujene ali vsiljevane identitete. Lahko je občutek drugačnosti, izjemnosti, marginalnosti ali status tujca. Lojalnost, vezana na ozko skupnost, je negativno recipročna do skupnosti v širšem smislu in pozitivno recipročna do lastne skupine (Južnič 1993).

Kategorialno razmišljanje z identifikacijskimi nameni postane problematično, ko se vzpostavlja in utrjuje na domnevnih razlikah, kar vodi v stereotipiziranje in ločevanje na relaciji mi – oni. Stereotipi o sovražniku so zelo obstojni, čeprav niso nastali iz neposrednega izkustva, temveč jih širijo ideološki aparati: »balkanske delitve in spori, nestrpnosti in sovraštva [so] v veliki ali morda celo pretežni meri tovrstna transmisija vnesenih religij, državotvorij, ideologij in miselnih struktur sploh« (Južnič 1993, 168). Intenzivnost občutenja tujosti je vir vztrajnega zavračanja, ki sega od iritacije do skrajnega zavračanja in zahtev po odstranitvi. Kategorija je le izjemoma individualizirana, kadar tujec novo okolje prisili, da ga vidi kot posameznika. Z akulturacijo lahko zlagoma preide iz marginaliziranega položaja, a ostaja vztrajno sumljiv, nanj se zlija kolektivna jeza in deluje kot strelovod v družbenih krizah. Averzija se lahko sprevrže v ksenofobno napadalnost, pogosto reakcijo na migracijske tokove. V središču sodobnega dojemanja identitete je kategorija razlike, ki uveljavlja obsesivno identiteto in poudarjanje domnevno trajnih kulturnih razlik (Južnič 1993).

3.2 Kulturna identiteta

Ta sinteza vseh drugih identitet v ožjem smislu pomeni kulturo kot »dinamičen vrednostni sistem naučenih elementov pričakovanj, konvencij, verovanj in pravil, ki omogočajo članom določene skupine, da uresničijo kontakte med seboj in svetom, da torej med seboj komunicirajo in razvijajo svoje ustvarjalne potenciale« (UNESCO v Južnič 1993, 179). Kultura je tako »posredništvo med človekom v njegovi posamičnosti oz. zasebnosti in njegovo družbenostjo in celotnim okoljem, v katerem se življenje odvija« (prav tam). Posameznik z osebno identiteto sooblikuje in pomaga vzdrževati skupinsko, ki je integralni del kulture. Kulturna identiteta ostaja kohezivna, koherentna in razpoznavna skozi poimenovanje, ki povezuje in nivelizira razlike, ter skozi vzdrževanje odnosov in pripisovanje

simboličnih pomenov v skupinskem življenju. Imaginarne skupnosti »sekajo« druge meje med skupnostmi, od simbolično združenih do tistih z globljimi kulturnimi ali političnimi vezmi, a so lahko realne glede na razlike, po katerih se definirajo. Imenovanja so pogosto obremenjena, kadar gre za trk identitet. Poimenovalec, praviloma na dominantnem položaju, lahko z izbiro kaže animoznost, prezir ali bojazen, drugega poskuša ponižati, omalovaževati, mu škoditi in s tem privzdigniti samega sebe. Kulturna identiteta se ohranja skozi vzdrževanje bistvenih lastnosti s simboli in miti ter skozi dramatizirane rituale in ceremonije, ki krepijo pripadnost in solidarnost ter identiteto varujejo pred razpršitvijo ali izgubo. Miti utrjujejo predstave o dolgem, nepretrganem obstoju skupnosti in vzpostavljajo ločenost od drugih. Vsaka identiteta je simbolizirana, predstavljena skozi analogijo, metaforo, alegorijo (Južnič 1993). Kulturna identiteta »transcendira prostor, čas, zgodovino in kulturo /.../ Daleč od večne fiksiranosti v neki esencializirani preteklosti podvržena nenehni igri zgodovine, kulture in moči« (Hall v Benko in drugi 1997, 125).

3.3 Etnična in nacionalna identiteta

Etnična identiteta je a(d)skriptivna ter vezana na bivalno ali teritorialno, biološko-genetično, jezikovno in politično kontinuiteto. Konverzija lahko originalno a(d)skribirano identiteto povsem sublimira in modificira. Bivanje manjšinske etnije ob večinski, sploh naselitveno prepleteno v isti državi, jo spremeni. Mitologizacija s projiciranjem obstoječih stanj v preteklost ustvari mobilizacijsko učinkovite predstave za dokazovanje neprekinjene kontinuitete etnične skupnosti. Jezik ima pomembno identifikacijsko vlogo, saj ustvarja močne vezi med govorci in vzdržuje eksistencialno skupnost, medtem ko z jezikovnimi razlikami nastajajo nove. Ideološki aparati za poudarjanje etnične identitete uporabljajo maksimalizacijo jezikovnih razlik navzven in minimalizacijo navznoter. Na zavezanost skupinski pripadnosti vpliva tudi religioznost, posebej v primeru kontrastnih religij ali izrazite povezanosti z državo. Ideološka identiteta v primerjavi z religiozno nima enakih kohezijskih možnosti, saj je razpršena in le pogojno zavezujoča. Religiozna identiteta se kontrastno vzpostavlja skozi denominacijo, tj. »edino pravilno« konkretizirano religijo in s tem versko skupnost, ki vidi vse ostale kot napačne. Jugoslovanska državljanska vojna je korepeticija verskih vojn pod oznako nacionalnih sporov (Južnič 1993).

Zaradi domneve o lojalnosti, ki je vgrajena v nacijo, je težko ločevati med nacionalizmom in partiotizmom oz. usmerjenim nacionalizmom v akciji, saj lahko sega od spodobnega upoštevanja nacionalnega do nasilnega zatiranja etničnih manjšin. Tudi slednje lahko

proizvedejo nasilen nacionalizem v obrambo pred pritiskom večinskega nacionalizma, ki ne prenaša pluralizma. V ustaljeni naciji 20. stoletja prihaja do razdiralnega etnonacionalizma, ki ga s spremenjenimi simboli neguje tudi oblast (Južnič 1993).

Tudi v homogeniziranih in niveliziranih skupnostnih je pomembna razčlenjenost na družbene sloje, ruralno/urbano in regionalne značilnosti. Izmenjujoče se generacije kot nosilci nacionalnega značaja prek medsebojnih konfrontacij uveljavljajo (dis)kontinuiteto skupinskega značaja. Določajo ga tudi odnos do avtoritete, dojemanje individualnega jaza, mehanizmi družbenega ravnotežja, občutki ogroženosti, agresivnost itd. Učinkovita državna integracija lahko z univerzalizacijo nacionalnega etničnosti pripiše kakovost nad- ali podjetničnosti, ki jo poskuša reducirati na raven folklorne, a pri tem ni popolnoma uspešna, saj so nekateri elementi etnične pluralnosti netopljivi. Državljanstvo pogosto ne zmore sublimirati etnične identitete, na prišleke gleda drugače kot na državljane z nedvoumnim poreklom. Identiteta prebivalstva na stičiščih velikih držav, etnij, kultur in jezikov je vedno posebna, kot je vidno na Balkanu. Velika večina držav je etnično pestrih sestavljank, v katerih narodi živijo v latentnem ali celo odkritem konfliktu (Južnič 1993).

3.4 Osebna identiteta

Osebna identiteta je sestavljena iz avtoidentifikacije in identifikacije skozi družbeno opredeljene položaj, ugled, pravice in dolžnosti. Družba neprestano vrednoti, potrjuje, zanika in spreminja identiteto posameznika ter priznava status in vloge. Posameznik se mora skupnosti do neke mere podrediti in sublimirati lastno subjektivnost (Južnič 1993).

3.4.1 Marginalizirana identiteta

Marginalizirana je skupina, ki biva v tujem okolju, a ohranja svoje vrednote in načine življenja, ali na rob družbe izrinjena in zato neintegrirana skupina. Marginalizacija je posebej izrazita v velikih mestih s pritokom priseljencev, katerih potomci se počutijo izključene, zato se težko vključijo v družbo in izumljajo lastne obrazce. Ta izolacija je pomemben korak pri oblikovanju mladinskih subkultur, ki določajo alternativno identiteto. Posameznika lahko marginalizira in osami ujetost v sodobno potrošništvo: »Brez tradicionalnih sidrišč pripadanja in lojalnosti se pogosto skuša identificirati prav s pretirano zasebnostjo, hkrati pa v svojih socialnih potrebah skoraj obupno teži k pripoznavanju v skupini in skupnosti. Predvsem seveda svojo marginalno družljivost uveljavlja v skupinah 'enakega okusa' in v tem je bistvo masovnega potrošništva« (Južnič 1993, 131).

3.4.2 Fluidna identiteta

Identitetne premike povzroča teritorialna, zaposlitvena ali statusna mobilnost v sodobni družbi. Različno identiteto poudarja tudi razlika med umskim in fizičnim delom, ki v kapitalističnem sistemu postane blago in oddaljuje človeka od tradicionalne družbene identitete, vezane na delo. Postindustrijska družba jo je dodatno zameglila in dodelila negotovo in nejasno identiteto mnogim družbeno izkoreninjenim ljudem. Posebna identiteta se oblikuje skozi migracije v razvitejše države, pri katerih migranti iščejo (slabše plačano) delo, se soočijo z resocializacijo in številnimi ovirami pri doseganju enakopravnosti (Južnič 1993). »V izjemno fluidnih razmerah hipermodernosti je postala mreža interakcij in odnosov moči, znotraj katere poteka identitetno pogajanje, večplastna, bolj ekstenzivna, bolj spremenljive sestave, bolj podvržena preoblikovanju« (Pred v Benko in drugi, 129).

3.4.3 Stigmatizirana identiteta

Na podlagi nezaželenih (čeprav le navideznih) lastnosti, zaradi katerih je posameznik neskladen z družbenim stereotipom o njem, je zreduciran na pomanjkljivo, nenormalno osebo, ki ni čisto pravi človek. »Normalne« osebe, ki ne odstopajo negativno od družbenih pričakovanj, ne verjamejo, da je stigmatiziranega nezavedno diskriminirajo, zmanjšujejo njegove življenjske možnosti in mu pripisujejo dodatne, nepovezane napake. Umetno ustvarjena ideologija pojasni njegovo manjvrednost in včasih celo nevarnost. Ker je stigmatizirani prevzel širše družbene norme, se zaveda pomanjkljivosti, ki jih drugi vidijo v njem, se vsaj včasih strinja z njimi in občuti sram. Na podlagi sorodne stigme se oblikujejo skupine, gibanja in bivanjske skupnosti z visoko koncentracijo skupinsko, denimo etnično stigmatiziranih posameznikov (Goffman 2008).

Morebitno zamolčanje stigme je odvisno od njene očitnosti in tega, koliko ovira potek interakcije in izključuje posameznika. Privajenost ne pomeni nujno manj prezira: »normalnim osebam, ki živijo v bližini naselij stigmatiziranih zaradi etnične pripadnosti, se pogosto posreči precej spretno ohranjati svoje predsodke« (Goffman 2008, 52). Norme, vezane na socialno identiteto, določajo profile vlog, ki jih sme oseba privzemati. V primeru številnih neugodnih informacij jih je toliko bolj dolžna prostovoljno razkrivati, čeprav vodijo v obojestransko zadrego: »Zdi se, da si pravico do zadržanosti zaslužijo samo tisti, ki nimajo kaj skrivati« (Goffman 2008, 61). Na obravnavo posameznika je vezan formalni in skupnostni družbeni nadzor, pri čemer igrajo osrednjo vlogo mediji, ki zasebno osebo preobrazijo v javno. Zaradi koristi, ki izhajajo iz dojemanja osebe kot normalne, vsak stigmatizirani kdaj

zamolči stigmo. Na nedovoljenih mestih mora nositi masko, čeprav je znano, da je vsiljivec, na obstranskih mestih pa se lahko varno razkrije in mu ni treba odvrnati pozornosti od stigme. Od tega je odvisna njegova izbira informacijskih strategij. Stalno se ukvarja z vidiki socialnih situacij, ki so za druge rutina. Prostovoljno razkritje radikalno spremeni položaj iz potencialno diskreditiranega v diskreditiranega, ki se spopada z neprijetnimi socialnimi situacijami in se vključi v prilagoditvene dejavnosti za osebe z znano stigmo. Razkrije se lahko z nošenjem vidnega simbola stigme, »s čimer podpre domnevo, da tistim, ki so prisotni, to ni pomembno, in jim hkrati prepreči, da bi se ujeli v past, s tem da bi pokazali, da jim je« (Goffman 2008, 90).

Identitetna ambivalenca se pojavi, če z odporom gleda na stereotipno vedenje oseb z isto stigmo, kar vodi v samoodtujitev in poskus osmišljanja situacije skozi ideologijo. Standardizirani kodeks ponuja želeni vzorec razkrivanja, oblike podpore sebi podobnim, napotke za ravnanje v kočljivih situacijah, stopnje predstavljanja normalnosti in svari tako pred popolnim zamolčanjem kot popolnim razkrivanjem. Stigmatizirani lahko postane družbeni kritik, ki komentira splošne zadeve skozi neprestano pretresanje svojega življenja, kar pomeni obenem izdajo in potencialno korist za njegovo kategorijo. Problem te taktike destigmatiziranja drugačnosti lahko posameznika spolitizira in oddalji od normalnega, a pomaga naslednji generaciji nosilcev stigme, lahko pa tudi utrdi javno podobo drugačnosti kot resničnega problema. Posameznik lahko pri iskanju strukturne ločenosti skozi izbiro pojmovnih kategorij, v katerih se izraža, kulturno ironično postane podoben normalnim. Upoštevanje kodeksa zahteva veliko: da nase gleda z vidika normalnih, da se stigme in drugih stigmatiziranih ne sramuje, temveč jim pomaga, da se ne prikriva, obenem pa izpolnjuje vse standarde skoraj do točke zanikanja drugačnosti, a brez zagrenjenosti. Bolj odstopa od norme, boljši standardni subjektivni jaz mora predstavljati (Goffman 2008).

Če se sprejemanje izkaže pretežno, se od stigmatiziranega pričakuje, da prakticira taktiko dobre prilagoditve, zaradi katere normalnim ni treba priznati omejitev lastne strpnosti, temveč lahko ostanejo neogroženi v svojih identitetnih prepričanjih. Iz namišljenega sprejemanja se lahko razvije zmožnost »brezhibno zaigrati ta jaz pred razdražljivim občinstvom, ki ga gleda napol tako, kot da bi gledalo neko drugo predstavo. Lahko ga pripravijo celo do tega, da se pridruži normalnim pri dopovedovanju nezadovoljnim med svojimi, da so ponižanja, ki jih občutijo, umišljena« (Goffman 2008, 108). Ironično je največ, kar lahko doseže, prav predstavljanje sebe kot takega, za kakršnega mu normalni ne pustijo, da bi zanje bil. Če se

nenadoma odreši stigme, mora razviti nove prilagoditvene strategije, težja pa je nenadna zamenjava življenja normalnega s tistim stigmatiziranega. V obeh primerih se posameznik hitro nauči, kje so meje sprejemljivega, saj gre samo za umestitev v stari referenčni okvir in prenos lastnosti, ki jih je spoznal pri drugih, nase. Na nenadno stigmatizacijo vezana bolečina ne izvira iz identitetne zmede, temveč dobrega zavedanja o novi situaciji (Goffman 2008).

Profesionalni predstavniki skupine morajo znati prehajati med obema vlogama, utelešanjem idealov normalnih in dokazovanjem, da niso pozabili lastnega mesta v svoji skupini, zato razvijejo izbrušene karikirane predstave identitete. Zaradi interaktivnosti vlog se lahko zgodi, da stigmatizirani izraža »normalne« predsodke do drugače stigmatiziranih. Stigmatizacijski procesi delujejo kot sredstvo izključevanja rasnih, verskih ali etničnih skupin z različnih področij konkurence. Odklon predstavljajo posamezniki, ki načrtno ne sprejemajo dodeljenega položaja in se vedejo uporniško do temeljnih institucij družine, starostne hierarhije, razdelitve spolnih vlog, zaposlitve ter razredne in rasne segregacije, skratka kolektivno zanikajo družbeni red. Odklonski so tudi asimilirani odpadniki etničnih skupnosti, vzgojeni v dveh svetovih, ki se odvrnejo od konvencionalnega družbenega napredovanja. Družba deviante tolerira, dokler ne prestopijo meja svoje skupnosti (Goffman 2008).

Zgoščeno bi lahko identiteto definirali kot kompleksno »subjektivno dojetje pripadnosti nacionalni, etnični, religijski ali drugi skupini in individualnim osebnim vrednotam«, ki ga lahko določimo le v odnosu do drugih oz. tega, kar nismo (Cantle 2008, 133). Z identiteto je povezan pojem družbene kohezije, ki ima po Kearnsu in Forrestu (v Kempen in drugi, 137) pet dimenzij: skupne vrednote in civilno kulturo, družbeni red in družbeni nadzor, družbeno solidarnost in zmanjševanje razlik, socialna omrežja in socialni kapital ter krajevno navezanost in identiteto. Pomemben je tudi koncept Drugosti prišlekov z »vzhoda« in »juga«, pri katerih se »norme, vrednote in načine interpretira kot posledico drugačne kulturne identitete«, to pa se enači z etnično identiteto, pogosto pripisano od zunaj, ki naj bi ogrožala nacionalno identiteto (Glokland v Kempny in Jawłowska 2002). Zanimalo nas bo še krhko ravnotežje med ponosnim pripadanjem marginalizirani skupini in imitacijo kulturnih vzorcev, ko posameznik zavrača stigmo »nižje«, patološke identitete (Melosik v Kempny in Jawłowska 2002).

4 STEREOTIPI IN PREDSDODKI

Predsodki so trdovratne, a subtilne mikroideologije vsakdanjega sveta, ki segajo na vsa področja družbenega življenja. Ideologija deluje prikrito skozi javne, medijske, kulturne, umetniške, politične, znanstvene in pravne diskurze, a rezultati tega delovanja na robu zavesti posameznika so vidni v obliki diskriminacije drugačnih. Mediji razglašajo standardne normalnosti in podajajo zaželeno vedenje kot normo. Moč predsodkov narašča ob potiskanju v nerefektiran vsakdanji govor, s čimer postanejo opravičilo za diskriminacijska dejanja. Sodobni predsodki se izražajo simbolno, tako denimo sodobni rasizem ne pomeni odkrito izraženih negativnih stališč temveč pomanjkanje pozitivnih in pasivno zavračanje, zaradi česar postane izmuzljiv: »Upiranje predsodkom, diskriminacijam in stigmatizacijam marginalnih skupin je tako dodatno oteženo, ker nosilci predsodkov niso več jasno določljive skupine, temveč fluidna in neoprijemljiva populacija, neartikulirane fantazme in strahovi (v Nastran Ule 1999, 7–8).

Ker lahko delujejo kot viralno družbeno vezivo množic, so predsodki nevarni. Sprožajo se najpogosteje na podlagi spolnih, entičnih, rasnih, religijskih in statusnih razlik, in sicer v smislu odstopanja od ideološkega modela človeka sodobne zahodne družbe – heteroseksualnega urbanega moškega bele polti, liberalno krščansko usmerjenega pripadnika srednjega ali višjega družbenega razreda. Kognitivno komponento predsodkov predstavljajo stereotipi, ki po Lippmanu delujejo kot nevtralneje opuščanje nepotrebnih podrobnosti in s tem olajšanje procesiranja in kategoriziranja kompleksnega sveta. Pri izražanju predsodkov gre za premeščanje agresije z dejanskega vzroka na nadomestni objekt. Po Allportu so stereotipi posplošene, poenostavljene sodbe o drugih posameznikih ali skupinah, ki izhajajo iz normalnega delovanja socialne kategorizacije, medtem ko so predsodki antipatije na podlagi napačnih in nefleksibilnih posplošitev. Tako stereotipi kot predsodki pa so po njegovem način izražanja socialnih kategorizacij, ki omogočajo delitev na »nas« in »druge« in s tem potencirajo razlike. Primerjava med skupinami vodi k pozitivni stereotipizaciji lastne in negativni stereotipizaciji tuje skupine. Manj je v socialnem prostoru socialnih kategorij, močnejše stereotipi in predsodki določajo potek socialne kategorizacije in posameznikovega samoprepoznovanja. Nacionalizmi tako uspevajo prek homogenizacije skupnosti na podlagi preprostih določil in njenega zoperstavljanja proti drugačnim. Pri predsodkih ne moremo govoriti o (ne)pravilnosti, temveč o vsebovanih vrednotnih pomenih in interpretacijah, ki usmerjajo primerjave posameznikove skupine z drugimi (Nastran Ule 1999).

O vztrajnosti predsodkov priča dejstvo (Nastran Ule 1999, 319),

da na predsodke (na splošno) ne vplivajo strategije prepričevanja, poučevanja, boljšega informiranja in boljših medosebnih stikov, razen kadar je to del obsežnejših sprememb v družbenem okolju in kontekstu, kjer se generirajo in ohranjajo predsodki. Dokler določeni predsodki pripomorejo posameznikom, da ohranjajo vsaj v svojih predstavah zanje ugoden družbeni položaj, predvsem pa zvišujejo možnost vertikalne družbene mobilnosti (tudi ali celo na račun drugih skupin), toliko časa nobena »pedagoška« ali »terapevtska« strategija ne bo delovala ali pa bo imela le omejen in začasni učinek.

Predsodki imajo ideološko funkcijo opravičevanja ali kritiziranja družbenega statusa quo – njihov pomemben izvir so namreč razlike v družbeni moči in bogastvu družbenih skupin ter privilegiji, ki jih posledično uživajo. Tako opisovanje manjšine kot lene ali neumne upravičuje njeno diskriminacijo, s tem pa pomagajo racionalizirati družbeni sistem. Predsodki o marginalizirani ali stigmatizirani skupini se zmanjšajo oz. pozitivno spremenijo šele, če njeni »tipični« predstavniki dokažejo in javno demonstrirajo zanimivo in pomembno inovacijo v delovanju, stališčih, načinu življenja ali kulturi. Kljub premiku izražanja predsodkov z javne na zasebno raven ti ne izginjajo, temveč se prej premikajo na nove stigmatizirane skupine in na posledično izogibanje stikov z njimi. Sodobni rasisti se nočejo zavedati lastnega rasizma, ki se skriva v deklariranju manjšin za zahtevne, saj ogrožajo svoboščine srednjega razreda, denimo pravico do varnosti, in živijo na njihov račun. Po Gaertnerju in Dovidiu gre za averzivni rasizem potlačenih občutkov – načelno zagovarjanje libertarnih stališč do manjšin, obenem pa prikrito odklanjanje in izogibanje, zapiranje v elitne kroge ter poudarjanje večvrednosti dominantne skupine nad marginalno (Nastran Ule 1999).

5 DISKURZ

Pri analizi bomo upoštevali opredelitev, da »jezik in diskurz nista odsev preddoločene 'realnosti'. Reprezentacije slednje namreč ustvarjamo s pomočjo jezika. Ta se strukturira z različnimi vzorci diskurzov, kar pomeni, da ne obstaja en sam glavni sistem pomenjenja /.../, temveč imamo opraviti z nizom sistemov oz. diskurzov, pri čemer spreminjanje pomena določa hegemoni diskurz« (Vezovnik 2009, 16).

5.1 Diskurzivni učinki

Foucault pojmuje diskurz kot fluidno kategorijo, skozi katero nastaja vednost in poteka reproduciranje oblasti in resnice. Metodološko se osredotoča na diskurzivne učinke in ne na samo vsebino oz. pomen. Kot veriga izjav o temi ali dogodku v danih okoliščinah je diskurz »vezan na dogodek, torej na njegovo enkratnost in neponovljivost v določenem časovnem ter družbenem kontekstu. /.../ [G]re za dinamično tvorbo, ki proizvaja določene učinke, ki jih je treba podvreči analizi« (Vezovnik 2009, 55).

Izjavo, edinstveno ne glede na kasnejša ponavljanja in preoblikovanja, je treba obravnavati kot dogodek glede na zgodovinski trenutek ter v odnosu do drugih izjav oz. diskurzivne formacije. Diskurz je skupina izjav iz iste diskurzivne formacije, ki obstaja v odnosu do družbenih agentov in praks. Laclau in Mouffe za diskurz imenujeta totalnost oz. diferencialni in strukturirani sistem pozicij, ki vključuje jezikovno in zunajjezikovno, saj odnosi niso le materialni, temveč tudi družbeno konstruirani. Vsaki diskurzivni situaciji sta inherentna razpad in reartikulacija pomena diskurza, ki predstavljata polje diskurzivnosti, na katerem se konstituira družbena praksa. Diskurz se vzpostavi kot vselej neuspešno prizadevanje po obvladovanju tega področja. Po Howarthu se diskurz oblikuje v hegemonskih bojih političnih projektov, da bi iz razpršenih elementov skozi artikulacijo pomenov in identitet konstruirali končne diskurze, hegemonске formacije, ter vzpostavili moralno, intelektualno in politično vodstvo, a gre le za začasno artikulacijo, saj je pomen nemogoče dokončno fiksirati. Po Gramsciju je diskurz dovolj prožen, da v simbolni red vključuje nove dogodke, a če jih ne more osmisлити ali reprezentirati, postane kljub prvotni stabilnosti dislociran, kar razdre diskurzivni sistem in omogoči nove hegemonске boje: nezmožnost zaprtja družbene strukture implicira nezmožnost objektivnosti. Laclau in Mouffe predelata koncept antagonizma, ki pokaže meje objektivnosti in družbe, saj vznikne, ko družbeni agenti čutijo, da jim sovražnik preprečuje doseganje lastne identitete in interesov. Po Lacanu je antagonizem diskurzivni

odziv na dislokacijo družbenega reda, razdor sistema razlik simbolnega univerzuma, ki preprečuje polno konstituiranje. Pokaže se kot imaginarna rekonstrukcija zavrnjene identitete. Odnos med označevalcem in označencem je zanj nestabilen – ne omogoča nam doseganja identitete. V nasprotju s Saussurjem ni povezan s pojmom, temveč z realnim, zato se upira simbolizaciji. Luknjo v realnem označencu prikriva imaginarna razsežnost in s tem določa signifikacijo. Simbolizacija vpelje manko in s tem nezmožnost konstituiranja identitete. Zaradi nezmožnosti objektivnega je vsak subjekt po definiciji političen, vsako dejanje identifikacije nedokončano in obenem hegemonsko dejanje. Po Žižku subjekt ni v antagonističnem odnosu z Drugim, ki ogroža njegovo identiteto, temveč je inherentno in ontološko razcepljen, kar se projicira na zunanji red (Vezovnik 2009).

Diskurzivna analiza se odmika od logičnega pozitivizma, behaviorizma, strukturalnega funkcionalizma, kritičnega realizma in marksizma, saj ne išče objektivnih vzročno-posledičnih razlag. Skozi prizmo psihoanalize, dekonstrukcije, poststrukturalizma in postmarksizma stremi k interpretaciji družbeno produciranih pomenov, tj. kako in zakaj se družbeni akterji identificirajo s sistemi pomenov ter kako se vzpostavljajo, delujejo in preoblikujejo sistemi diskurzivnih praks. Družbena praksa je rutinizirana, običajno nereflektirana oblika družbene reprodukcije. Po Laclauu je sedimentirana oblika družbene objektivnosti, ki oblikuje polje družbenega, kadar je njihovo začetno politično delovanje že zabrisano. Politična praksa obstaja, »ko dislokacija družbenih odnosov oz. družbene strukture proizvede možnost za spremembo obstoječih norm, institucij in praks /.../ v duhu zasledovanja neke nove ideje ali načela« (Vezovnik 2009, 95). Skozi logiko družbenega lahko opredelimo družbeno-diskurzivne prakse, kakršne so diskriminatorne prakse do tujcev v demokratičnem režimu (Vezovnik 2009).

5.2 Identifikacija

Vsaka identiteta je diferencialna – obstaja v razliki do drugih identitet, a v zaprtem kontekstu, sicer se sploh ne more konstituirati. Vendar sistem konstituira ravno tisto, kar jih subvertira, kar pomeni radikalno nedoločljivost. Po Glynosu in Howarthu fantazmatska logika subjektu vzbuja željo z obljubo, da bo zapolnila luknjo v njegovem Drugem. Po Hallu se identiteta konstruira znotraj, ne zunaj reprezentacije, Stavrakakis pa opominja, da se sicer nemogočega poskusa razumevanja konstrukcije kolektivne identitete lahko lotimo s preučevanjem identifikacije v okviru družbeno razpoložljivih diskurzivnih konstruktov. Identiteta subjekta – diskurzivnega konstrukta – je odvisna od razmerja z drugimi subjekti in objekti. »Fantazma

tega, kako Drugi živi na naš račun, lenari, izkorišča itd., se vedno znova oblikuje v skladu z našo željo. Tako je npr. večer očitak priseljencem, da so lenuhi, brez delovnih navad itd., hkrati pa se jim očita, da kradejo naša delovna mesta« (Vezovnik 2009, 107).

Identiteta kolektivnega subjekta je vezana na identifikacijo s trenutno dostopnimi hegemonskimi diskurzi. Slednji so različno uspešni pri vzpostavljanju hegemonije. Mit, ki vedno deluje hegemonsko, oblikuje novo polje reprezentacije in z njim prešije dislocirani prostor. Če ga učinkovito nevtralizira in vkomponira številne družbene zahteve, preide iz domene družbene skupine v imaginarno celotne družbe. To se zgodi le, če ima ustrezno vsebino in obliko, ki omogoča nagovarjanje ne le partikularnih, temveč tudi širših družbenih zahtev oz. metaforizacije njihove vsebine. Če mit ostane vezan na dislokacijo, se ne more razširiti na druge dimenzije družbenega življenja in ne more postati prevladujoča, hegemonika vizija družbe. Premik od mita v imaginarno je zaznamovan z boji. Ob soočenju družbene skupine z dislokacijami se oblikuje mitski prostor možnega družbenega reda, Laclauova dualnost dobesednih pomenov in metaforične reprezentacije celosti. Družbena fantazija prikriva antagonistični razcep oz. pomembno kompenzira dejstvo, da je družba vedno nekonsistentna in da je vsak proces identifikacije obsojen na neuspeh. Družbene in politične prakse ter režimi se delno prekrivajo v smislu, da slednji strukturirajo prve, prakse pa nato lahko znova vzpostavljajo režime, če je vzpostavljen predpogoj dislokacije strukture, ki proizvede javno nasprotovanje ustaljenemu režimu in ob uspešni hegemonizaciji postane del družbene prakse ali ustvari nov režim (Vezovnik 2009).

6 NOVE JARŠE IN NOVE FUŽINE

Za obravnavo smo izbrali soseski Nove Fužine in Nove Jarše, ki sta nastali na nasprotnih straneh Industrijske cone Moste z namenom naselitve delovne sile, a z rahlim časovnim zamikom. Ta naredi zanimivo medsebojno primerjavo fizičnih, strukturnih in kulturnih transformacij, ki sta jih doživeli v desetletjih obstoja, predvsem po družbeni tranziciji iz socializma v kapitalizem.

6.1 Občina Moste

Moste so dobile ime po stari vrstni vasi ob Zaloški cesti, ki je bila sama poimenovana po mostu čez Ljubljano. Bile so bile popolnoma ločene od Ljubljane in vaškega značaja, urbanizirati so se začele šele proti koncu 19. stoletja, vzporedno z zidanjem industrijskih obratov na zemljišču nekdanjega vaškega naselja (Mihelič in Sever 1996). Del t.i. Velike Ljubljane so postale leta 1935, ko se je ta začela zvezdasto širiti ob glavnih vpadnicah. Jože Plečnik je leta 1929 sicer prenovil regulacijski načrt, ki pa mesta v praksi ni uspel povezati v homogeno celoto. Kot za druge, predvsem severne novopridružene dele, je tudi za Moste značilna nenačrtna gradnja. Stanovanjsko vprašanje so reševali z velikimi najemniškimi stanovanjskimi hišami, bloki, delavskimi kolonijami in barakarskimi naselji. Mesto se je z intenzivno gradnjo neskladno, brez enotnih smernic širilo – najbolj proti severu – in začelo izgubljati jasno definirane meje. Po koncu 2. svetovne vojne je nagla industrializacija pritegnila množice s podeželja. Prebivalstvo Mestne občine Ljubljana je najbolj naraščalo med letoma 1961 in 1981, nakar je sledilo obdobje umirjanja rasti zaradi urbanizacije širše pokrajine oz. prehoda v postindustrijsko urbanizacijo. Suburbanizacija je zajela bližnja obmestna naselja in jih pozneje tudi upravno priključila Ljubljani, kar je v slovenskih razmerah pogosto pomenilo le prostorsko preobrazbo (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

Priseljevanje, še posebej iz bivših jugoslovanskih republik, je bilo prisotno tudi po letu 1980. Stopnja naravnega prirastka je ostala nadpovprečna zaradi mladih priseljencev iz manj razvitih območij, ki so si v mestu ustvarjali družine. Po letu 1982 je zaradi spremenjenih migracijskih gibanj ter spremenjene starostne in družinske strukture prebivalstva močno upadla. Leta 1989 je odseljevanje urbanega prebivalstva v primestne predele že preseglo priseljevanje v mesta. Vzporedno sta potekala dva procesa, suburbanizacija in urbanizacija »s priseljevanjem prebivalstva iz manj razvitih območij Slovenije in nekdanje skupne države. /.../ Leta 1991 je bilo na območju MOL 46,5 % priseljencev, od tega 62 % po letu 1981. Iz drugih

slovenskih občin je prišlo 63 %, iz bivših jugoslovanskih republik, največ iz Srbije, Bosne in Hercegovine ter Hrvaške, pa 32 %, skoraj 40.000« (Gabrovec in Orožen Adamič 2000, 29). Naseljevanje priseljencev je bilo usmerjeno v novozgrajene blokovske soseske in soseske enodružinskih hiš, zato se njihov delež po delih mesta zelo razlikuje. Zaradi drugačnega jezika, ver, navad in vrednot govorimo po Blalocku o socialni razdalji in posledični socialni in prostorski segregaciji s strani avtohtonega prebivalstva. Po Reberniku je slednja značilna za neslovenske priseljence, ne pa tudi za prišleke z ruralnih območij Slovenije (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

Tudi v Mostah je med letoma 1951 in 1961 potekalo močno priseljevanje. Število prebivalcev je hitro raslo zaradi intenzivne gradnje stanovanjskih blokov in stolpnih vse do leta 1981, nakar se je začelo rahlo upadanje kot posledica okrepljene suburbanizacije. Pred priključitvijo leta 1981 so bile Moste – Polje namreč samostojna občina, zaradi industrijske cone funkcionalno ločena od Ljubljane. »V ožjem urbanem območju, ki v celoti sicer izkazuje upadanje števila prebivalstva, je prebivalstvo naraščalo le v novozgrajenih blokovskih soseskah /.../, kamor se je naseljevalo predvsem mlado prebivalstvo« (Gabrovec in Orožen Adamič 2000, 38).

6.1.1 Industrijska cona Moste

Industrijska cona Moste je del najstarejšega industrijskega območja, ki je nastalo v drugi polovici 19. stoletja med Kajuhovo in Pokopališko cesto. Po 2. svetovni vojni, ko je bilo oblikovanje industrijskih con ključen element urbanističnega načrtovanja, se je razširila vzhodno ob Letališki cesti (Gabrovec in Orožen Adamič 2000). Na območju so delovali podjetje za avtoopremo Saturnus, tovarna koles Rog, Agrostroj s silosi in namakalnimi napravami, tovarna poliamidnih vlaken in granulata Yulon, tovarna živil Kolinka in tovarna zaves Velana (Mihelič in Sever 1996).

Danes je ukleščena med stanovanjske soseske in neprenehoma razvijajoči se BTC, obsega večinoma starejše industrijske in druge proizvodne obrate, skladišča in delavske barake. Kot je značilno za druga evropska mesta, se jih zaradi deindustrializacije in terciarizacije opušča, in tako se je tudi večina ljubljanskih industrijskih podjetij preselila v sodobne industrijske cone. »V morfološki zgradbi oz. podobi posameznih delov mesta pa še vedno ostajajo prisotni kot razpoznaven in viden element mestne zgradbe. Gre torej za tipični primer funkcijske transformacije, ki ji morfološka (še) ne sledi« (Gabrovec in Orožen Adamič 2000, 44–45).

6.1.2 BTC

Struktura Ljubljanskega Blagovno trgovinskega centra je nastala leta 1954 kot skladiščno-transportni center na površini 250.000 m² pod imenom Centralna in nato Javna skladišča. Ob dograditvi carinskega skladišča leta 1960 je postal največji blagovno-trgovski center v našem delu Evrope in največji kopenski terminal v Evropi. Leta 1990 je sledila preobrazba v delniško družbo in odpiranje prvih trgovin. Danes je najvidnejši primer razvitih novih oblik oskrbno-storitvenih območij, ki združujejo trgovske, gostinske, turistične, poslovne, finančne, kulturne, izobraževalne in druge dejavnosti in so zrasla na izpraznjenih (industrijskih, skladiščnih, gradbenih, vojaških, servisnih) zemljiščih, sedaj pa stihijsko zasedajo obrobje sklenjeno pozidanega mestnega prostora. Medtem ko Fužinsko sodi med lokalna oskrbna središča, je BTC večfunkcionalno središče s širšim vplivnim območjem, za katera »je tudi največji interes domačih in tujih trgovskih verig, ki s svojo ekonomsko močjo odločilno vplivajo na lokacijo in razvoj oskrbnih središč in trgovine v Ljubljani nasploh« (Gabrovec in Orožen Adamič 2000, 58). Kot takega ga lahko prištejemo k valu dinamične suburbanizacije, ki prinesel eksplozijo nestanovanjskih funkcij in prehod k tržnim zakonitosti v prostorskem razvoju (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

BTC-centrična študija iz njihove lastne založbe zgodovino interpretira na pričakovan način: »Šmartinske ceste urbanisti niso posebej omenjali, 'presenetila' jih je s svojo preobrazbo, ki jo je spodbujal in narekoval BTC« (Kladnik 2006, 21) ter celo: »[k]asneje, v osemdesetih letih minulega stoletja, je bila zgrajena še stanovanjska soseska Nove Jarše, ki se ozira v City park BTC-ja« (Kladnik 2006, 84). Priznava pa, da je znotraj BTC še nekaj predelov, potrebnih urbanizacije, z ureditvijo katerih bodo po končanih postopkih denacionalizacije »zaokrožili predel 'mesta v mestu' in usmerjeni v humanizacijo prostora dosegli večjo povezanost z mestom. Kljub nekaterim načrtovanim projektom, ki bi potencialno lahko obogatili življenje prebivalca – ne le potrošnika – ne moremo mimo problematičnega enačenja oz. celo domnevne upravičene nadvlade potrošniške meke s tradicionalnimi mestnimi javnimi prostori (Kladnik 2006, 112):

BTC City postaja novo središče Ljubljane. Tako je slovenska prestolnica prišla do dveh enakovrednih jeder, ne v zgodovinskem smislu, ampak v smislu središč, ki privabljata obiskovalce. V BTC Cityju zaznavajo največjo koncentracijo dnevnih obiskovalcev in programov ter prometa. Obenem se sprašujejo, ali bodo brez mestnega sodelovanja dolgoročno zdržali takšne prometne pritiske. Poudarjajo, da so potrebne povezave oz. skupne prometne rešitve – nemara z nadzemno železnico, ki bo vozila od središča do BTC-ja, ali s sodobnim tramvajem, ki bo vozil deloma po Šmartinki.

Ne gre zanemariti vpliva BTC na mestno življenje in spreminjajoče se vzorce preživljanja prostega časa in potrošnje meščanov in obiskovalcev Ljubljane. Prof. Janez Koželj denimo obrazloži prenovo mestnega središča tudi z izjavo, da je slednje izgubljalo tekmo z BTC (Tratnik 2015).

Po Uršiču nakupovalna središča pri nas od začetka devetdesetih poglobljajo prepad med avtomobilsko težko dostopnim centrom in lahko dostopnim obrobjem, na katerem se nahajajo. Nakupovanje se je iz nujnega opravila spremenilo v prostočasovno dejavnost, potrošnja se je povezala s kulturno potrošnjo, tokovi potrošnikov pa so vse bolj usmerjeni na obrobje predvsem zaradi bližine infrastrukturnih povezav in zamegljene ločnice med visoko in nizko kulturo, zaradi katere neodvisni in neprofitni kulturni prostori tem prostorom ne morejo konkurirati. Pri urbanih prostorih potrošnje gre namreč za podaljšan delovni čas ter razširjeno namembnost, pa tudi za zmanjševanje razlik med njimi in prostori za hranjenje in druženje ter poskuse strukturnega simuliranja mestnega središča. Središča »izrabljajo spektakel za privabljanje širših množic obiskovalcev, ki v prostorih potrošnje iščejo zadovoljitev svojih imaginativnih potreb« (Uršič 2003, 43). BTC, ki je bil že leta 1997 največje slovensko nakupovalno središče, skozi diverzifikacijo ponudbe prevzema potrošnike mestnemu središču in s tem prispeva k slabitvi urbanosti (Uršič 2003). Ker so središča postala večnamenski prostori druženja in komuniciranja in prizorišča podobnih interakcij in socializacije kot prej mestni center, obstaja možnost preobrazbe teh subkulturnih prostorov potrošnje v nekakšna »mladinska geta« s pridobivanjem veljave prek množične identifikacije (Uršič v Kos 2002b).

Nakupovalni center deluje kot galerija revežev, ki predstavlja predmete z znano uporabo, ki jih lahko vstavimo v vsakdanji dekor, poimenujemo in ocenjujemo z vsakdanjimi besedami (toplo/hladno, preprosto/fino, načičkano/pusto, udobno/strogo). Učinek je toliko močnejši, ker tam ljudje nimajo občutka, da jih ocenjujejo po razredu, in čutijo, da lahko svobodno ocenjujejo v imenu legitimne arbitrarnosti okusov in barv (Bourdieu 1994, 565). Ta vidik zanimivo osvetli frekventne in dolge obiske BTC tudi s strani tistih prebivalcev obeh sosesk, ki nimajo znatne kupne moči.

6.2 Nove Jarše (Četrtna skupnost Jarše)

Nove Jarše uvrščamo med novejšje blokovske soseske, čeprav zaradi zgodnejše urbanizacije vključujejo tudi sosesko enodružinskih hiš, ki je nastala kot delavska kolonija Prvotne Jarše ter okoliške Tomačevo, Obrije in Šmartno ob Savi, ki jih je suburbanizacija zajela relativno

pozno, so v večji meri ohranila vaški videz in značaj. Danes Nove Jarše od ruralnega okolja večinoma ločuje obvoznica, na drugi strani pa so zamejene s Šmartinsko cesto in BTC ter Plečnikovimi Žalami oz. parkom, ki obkroža osrednje ljubljansko pokopališče (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

V Četrtni skupnosti Jarše število prebivalstva počasi rahlo narašča: po raziskavi Urban Audit (Statistični urad 2004) je imela skupnost 12.805 prebivalcev, po podatkih iz leta 2016 z občinskega spletišča pa jih ima 14.326 (Mestna občina Ljubljana). Poleg Novih Jarš zajema Zeleno jamo, Obrije, Šmartno, Hrastje, Sneberje z vodarno in nakupovalni center BTC z najvišjo stavbo v Sloveniji.

6.3 Nove Fužine (Četrtna skupnost Moste)

Nove Fužine, ki zajemajo področje med Ljubljanico in železniško progo na obeh straneh Zaloške ceste in segajo od Štepanjskega naselja do gradu Fužine, so največja ljubljanska stanovanjska soseska. Sodijo med novejše blokove soseske, v sedemdesetih in osemdesetih letih minulega stoletja zgrajene zaključene urbanistične enote, ki so opremljene z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi – naselje ima kar tri lokalna središča (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

Število prebivalstva se ne spreminja bistveno: po projektu Urban Audit (Statistični urad 2004) je ČS Moste štela 21.692 prebivalcev, po uradnih podatkih s 1. 1. 2016 pa jih ima 21.868. Gre za najmanjšo ljubljansko četrtno skupnost, ki je med tistimi z največ prebivalci (Četrtna skupnosti MOL). Četrtna skupnost obsega Nove Fužine, Kodeljevo, Moste, Selo in Studenec. Med znamenitostmi so dvorec Selo, grad Kodeljevo in na robu Novih Fužin Grad Fužine iz sredine 16. stoletja, v katerem od leta 1972 domuje Muzej za arhitekturo in oblikovanje. Ta je morda najbolj izstopajoč element v bližnji okolici, ki ga lokalni prebivalci le redko uporabljajo.

6.4 Kakovost bivanja

Kakovost bivanja opredeljujemo z družbenogeografskimi dejavniki okolja, ki v mestnih delih s slabšim okoljem kažejo na koncentracijo ostarelih, mlajših, ki si šele ustvarjajo življenjske pogoje, manj izobraženih z nižjimi prihodki, dolgotrajno brezposelnih in priseljencev, ki nimajo možnosti za izboljšanje stanovanjskih razmer, katerih učinke različne skupine sicer različno dojemajo. Med mestnimi enotami s slabšimi bivanjskimi razmerami izstopajo soseske z novejšo blokovno gradnjo, visoko demografsko vitalnostjo in za ljubljanske

razmere podpovprečnimi letnimi dohodki, vendar pa je Ljubljana premajhno in notranje preslabo diferencirano mesto, da bi lahko opredelili mestne dele, kjer bi se negativni pojavi kopičili – vzrok deloma leži v neustreznem vrednotenju stanovanj, ki jih kronično primanjkuje, zaradi katerega razlike v ceni niso pogojene s kakovostjo bivalnega okolja. Socialni razvoj mesta in večja ponudba stanovanj naj bi v prihodnje sprožila notranjo delitev (Pak 2002).

Anketa 598 Ljubljančanov, starejših od 15 let, je v mestni enoti, ki je (poleg Štepanjskega naselja, Fužin, Studenca, Spodnje in Zgornje Hrušice in Bizovika) vključevala Nove Fužine, pokazala le delno zadovoljstvo prebivalcev z bivalnimi razmerami. Bolj kot v drugih mestnih delih jih je motila neurejena okolica, v Novih Fužinah specifično zasmetenost in neurejene zelenice, vendar je le dobra četrtina izrazila pripravljenost pomagati pri urejanju svojega okolja v prostovoljnih akcijah. 80 % jih je menilo, da je zaradi TE-TOL in prometa najbolj prizadet pokrajinski element onesnažen zrak. V enoti, ki je vključevala Nove Jarše (poleg Tomačevega, Jarš, Most, Šmartna ob Savi, Zadobrove, dela Polja in Zaloga), so anketirane v ožjem bivalnem okolju najbolj motili onesnažen zrak, pretiran hrup, neurejena okolica in slaba komunalna opremljenost. Več kot 40 % je bilo nezadovoljnih z okoljem, v katerem živijo, a vendar enak odstotek nima predlogov za izboljšanje stanja. Tudi prebivalci Novih Jarš so izpostavili negativne vplive TE-TOL ter dodatno onesnaževanje in hrup zaradi prometa na Šmartinski cesti. Skoraj tretjina je ocenila, da se je onesnaženost v zadnjih desetih letih zaradi kvalitetnejših kuriv in neosvičenega bencina zmanjšala, enak odstotek anketiranih pa je menil, da je onesnaženost narasla, predvsem zaradi številčnejših avtomobilov (Pak 2002).

Večno spremenljiva socialnogeografska zgradba mesta – prostorska razporeditev družbenih skupin z različno socialno sestavo – je odraz splošne družbene razslojenosti, ki naj bi bila v Sloveniji primerljiva z razmerami v širši regiji in se je znatno povečala v času tranzicije. Avtorji na podlagi faktorske analize potrdijo, da socioekonomski položaj določajo izobrazbena in poklicna struktura ter dohodki prebivalcev, heterogen etnični položaj pa kaže povezanost z visokim deležem nizko izobražene in ne kvalificirane delovne sile. V Ljubljani gre za velike razlike v socioekonomskem položaju na majhne razdalje. Izstopajo socioekonomsko zelo šibki deli, območja socialne degradacije, ki se prekrivajo z nadpovprečnim deležem neslovenskega prebivalstva in specifičnim družinskim položajem in zajemajo tudi posamezne dele novejših blokovskih sosesk (Pak 2002).

Na socialnogeografsko zgradbo Ljubljane je najbolj vplivala urbanistična politika zagotovitve stanovanj za vse sloje, katere rezultat je visok delež družbene stanovanjske gradnje, saj je prostorska socialna diferenciacija veljala za nesprejemljivo. Del stanovanj v posamezni soseski je bil namenjen prodaji, del pa dodeljen upravičencem z nižjimi dohodki v obliki družbenih, solidarnostnih stanovanj. Zaradi razlik med lastniki in najemniki se je socioekonomski položaj znatno razlikoval med posameznimi bloki, deli soseske in med soseskami. Nove Jarše so bile med soseskami, ki so zaradi visokega deleža družbenih stanovanj izkazale podpovprečen socioekonomski položaj (Pak 2002). Poudariti je treba, da je slednji neposredno vezan na starost, kvaliteto in lastništvo ter ne na lokacijo, čeprav v Ljubljani obstaja groba zgodovinska polarizacija na vzhodni del z dediščino industrijskega predela in podstandarnih delavskih četrti ter zahodni, izraziteje meščanski in suburbanizirani del z bolj ugodnim socioekonomskim položajem (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

Blokovske soseske, ki so v zgornji študiji označene kot novejše, na podlagi popisnih podatkov iz let 1981 in 1991 še niso doživljale izrazite fizične in socialne degradacije, v devetdesetih pa je proces postal opazen tudi v Ljubljani. Iz omenjenih sosesk so se začeli odseljevati tisti z višjo izobrazbo in višjimi dohodki, ostajal pa je socialno šibkejši sloj, upokojenci in brezposelni ter t.i. revni lastniki, ki so odkupili družbena stanovanja, a finančno ne zmorejo vzdrževati stanovanj in zgradb, kar še pospešuje socialno degradacijo (Pak 2002).

V Ljubljani je najbolj mobilno neslovensko prebivalstvo, deloma zaradi izboljševanja socioekonomskega položaja in preseljevanja iz območij z nizkim stanovanjskim standardom, deloma pa ravno obratno zaradi iskanja cenejših nastanitvenih možnosti. Najvišji indeks selivnosti so tako imeli Bošnjaki, najnižjega pa Slovenci. Notranje preseljevanje v dele mest z družbenimi stanovanji je imelo za posledico koncentracijo neslovenskega prebivalca, ki se je nadaljevalo kljub zmanjšanemu priseljevanju iz nekdanje Jugoslavije po osamosvojitvi, daleč največ na sklenjenem področju Novih Fužin, kjer je bivališče zamenjala skoraj tretjina vseh selivcev. Gre za migracijska cikla dveh generacij, med katerima je desetletje razlike – odselijo se gospodinjstva, ki to finančno zmorejo, čeprav zaradi sorazmerno nižjih dogodkov za to potrebujejo več časa. Največji selitveni prirast izvira iz Bosne in Hercegovine, večja se število slabše izobraženih, odseljujejo pa se rojeni v Sloveniji ter bolje izobraženi. Po Reberniku gre za intenzivnost socialne degradacije kriviti neurejenost okolja, ki vodi k nižanju cene nepremičnin in slabemu javnemu slovesu soseske. Obravnavani soseski nimata izrazito

neugodne hrupne obremenjenosti, kar se tiče dostopnosti do zelenih površin, pa imajo nekoliko slabšo dostopnost le Nove Fužine (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

6.5 Prebivalstvena struktura

Deli obeh obravnavanih sosesk so med tistimi ljubljanskimi področji, ki izkazujejo najbolj heterogen etnični položaj prebivalstva, predvsem zaradi relativno visokega deleža priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije. V urbana območja so se naseljevali predvsem zaradi potreb industrije, gradbeništva, rudarstva in drugih storitev po manj izobraženi in nižje kvalificirani delovni sili. Za odhod iz matičnih republik so se odločali iz ekonomskih vzrokov – zaradi gospodarske nerazvitosti, agrarne prenaseljenosti in pomanjkanja delovnih mest, pa tudi zaradi relativno ugodne ljubljanske stanovanjske politike. V prvi fazi so se značilno priselili mlajši moški, ki so se jim kasneje pridružile družine, kar je vplivalo na preobrazbo socioekonomskega položaja prebivalstva posameznih delov mesta. V novejših blokovskih soseskah za razliko od starejših logično beležimo visok družinski položaj prebivalstva s prevlado večjih gospodinjstev in z visokim deležem mladega prebivalstva. Zaradi naseljevanja mladih parov, ki ustvarjajo družine, ga spremlja visok negativni koeficient korelacije med deležem otrok in stanovanjsko površino na osebo (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

V času oblikovanja Novih Jarš in Novih Fužin se je v Ljubljano na splošno priselilo največ neslovenskega prebivalstva, še posebej med letoma 1975 in 1982, in tudi naravni prirastek je bil nadpovprečen zaradi prevlade mlade in srednje generacije. Kljub bistveno šibkejšemu priseljevanju po osamosvojitvi Slovenije naj bi se relativna rast neslovenskega prebivalstva zaradi naravnega prirastka nadaljevala. Ljubljana je imela v obdobju, ki so ga preučevali avtorji, zmerno etnično prostorsko segregacijo, a z velikimi razlikami med posameznimi nacionalnimi skupinami: od najbolj do najmanj segregiranih so si sledili Albanci, Muslimani (pri obeh skupinah je šlo za novejšo priseljevanje nekvalificiranih delavcev, katerih družine so ostale doma), Srbi in Hrvati (oboje predvsem starejši migranti druge in celo tretje generacije, ki se je že ustalila in integrirala). Priseljenci so se zaradi stanovanjskega problema najprej pogosto naselili pri sorodnikih ali prijateljih, nato pa zaradi nizkih dohodkov pristali v območjih s slabimi bivalnimi razmerami (barakarska naselja, ilegalne soseske enodružinskih hiš, samski domovi). V sedemdesetih in osemdesetih se je velik del neslovenskega prebivalstva naselil v nove blokovske soseske zaradi dodelitve socialnega stanovanja ali izboljšanja gmotnega položaja. Ob popisu prebivalstva leta 1991 je njihov delež v Novih

Fužinah najvišji (40 %), a z velikimi notranjimi razlikami, nekoliko nižji (okrog 35 %) pa v Novih Jaršah (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

Ob popisu leta 1991 so bili v Ljubljani najštevilčnejša narodnostna skupina za Slovenci Srbi, za njimi pa Hrvati in Bošnjaki; nad 500 je bilo še Makedoncev, Črnogorcev in Albancev. V prvi fazi se je priseljevanje koncentriralo na štirih področjih, med katerimi so bile tudi Moste, kasneje pa se je koncentracija ohranila le v blokovskih soseskah z višjim deležem družbenih stanovanj. Večinoma je šlo za migrante prve generacije in v določeni meri rojene v etnično homogenih družinah, delež opredeljenih za druge narodnosti je bil precej nižji v mešanih zakonskih zvezah. Priseljenske skupine so kazale bistveno višji delež otrok in nižji delež ostarelih zaradi priseljevanja v obdobju intenzivnega oblikovanja družin in rojevanja otrok – ne zaradi primerjalno višje natalitete same po sebi.

Materni jezik se večinoma ujema z narodnostno pripadnostjo. Slovenščina je materinščina in lahko prevladuje v domači rabi tudi v etnično mešanih družinah, predvsem tistih z višjo stopnjo izobrazbe ali kulturne sorodnosti – večinoma gre za Hrvate, Črnogorce in Makedonce. V vseh skupinah prevladuje en jezik nad možno dvojezičnostjo v družinskem okolju. Albanci, Bošnjaki in Srbi v največji meri uporabljajo izključno materni jezik, pri vseh narodnostnih skupinah pa prevladuje slovenščina kot jezik komunikacije izven družine. Med posameznimi narodnostmi so velike razlike v izobrazbeni sestavi, ki vodijo tudi v razlike pri zaposlovanju. Na splošno je bila pri neslovenskem prebivalstvu izobrazba nižja, a predvsem med Bošnjaki in Albanci, nekoliko manj, a še vedno podpovprečna med Hrvati in Srbi (ki so se z izjemo trgovinsko in gostinsko usmerjenih Albancev zaposlovali predvsem v industriji), višja od slovenskega prebivalstva pa je med Črnogorci in Makedonci (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

Po analizi na podlagi podatkov Statističnega urada (Delić in drugi 2014) so leta 2011 Nove Fužine po spolu in starosti primerljive z Ljubljano, priseljencev pa je nekoliko več (slabi dve tretjini v primerjavi z 41 % priseljencev in 13 % neznanih v Ljubljani). Razlike v izobrazbi z izjemo visoko izobraženih niso velike, delež brezposelnih se razlikuje le za 2 %. Stanovanja so pretežno lastniška, v primerjavi z Ljubljano je nekoliko več družin in manj enočlanskih gospodinjstev, a se po številčnosti ne razlikujejo bistveno (2,5 člana na Fužinah oz. 2,3 člana v Ljubljani).

Etnično heterogenost večina raziskav življenjske ravni obravnava kot posredni kazalec slabšega bivalnega okolja zaradi potencialnega negativnega vpliva na odnose med prebivalci, čeprav avtor priznava, da se pri tem zgledujejo po severnoameriških in zahodnoevropskih raziskavah, kjer ima zaradi izrazite etnične segregacije in rasnih napetosti bistveno večjo težo kot pri nas. Poleg tega je v Ljubljani na splošno večja na območjih z ugodnejšimi stanovanjskimi razmerami in boljšo dostopnostjo (Gabrovec in Orožen Adamič 2000).

6.6 Vloga nevladnih organizacij in mladinskih kulturnih centrov

Pred prehodom na mladinske subkulture v obravnavanih soseskah preučimo še delovanje institucij za strukturirano preživljanje časa mladih, torej nevladnih organizacij, socialnih in kulturnih društev, mladinskih klubov in drugih iniciativ, katerih vlogo si bomo kasneje ogledali tudi skozi analizo medijskega diskurza. Nekatere so samorasle, nekatere so načrtno ustanovile zunanje institucije. V lokalnem okolju igrajo pomembno socialno in kulturno vlogo, saj mladini omogočajo sicer nedosegljive priložnosti in ji s strukturiranim preživljanjem prostega časa obogatijo, v določeni meri celo osmislijo vsakdan, a pogosto le blažijo sistemske neenakosti.

Kot beremo v raziskavi mladinskih kulturnih centrov (MKC), moramo upoštevati oba vidika, kulturo kot celoten način življenja (skupne pomene) ter umetnost in znanje, tj. procese odkrivanja in ustvarjanja. Pri obravnavi njihove vloge v življenju mladine je treba razumeti širši družbeni kontekst neuravnoteženosti hierarhije vrednot, ki vodi v generacijske konflikte, krize individualnih in kolektivnih identitet, mladinske upore in protestna gibanja. Ti kot zgodovinska stalnica ne vodijo v radikalne prelome, v Sloveniji pa jih dodatno blaži patriarhalna tradicija in nižja stopnja osamosvojitvenih socialnih možnosti mladih (Čepič 2000).

Pomembno je, od kod pride pobuda za nastanek, kdo zagotavlja sredstva in kdo oblikuje program. MKC je nevladna in neprofitna organizacija s statusom javnega ali zasebnega zavoda ali društva, za katero je bistveno, da ima zagotovljen prostor za čim bolj demokratično koordinirane raznolike interestne (predvsem kulturne in umetniške) dejavnosti mladih, lahko pa gosti tudi svetovalnico, info center ali izobraževalne in mladinske organizacije. Namenjena je aktivnemu, programskemu delovanju in spontanemu, neformalnemu srečevanju mladih od 15–29 let, a vse bolj tudi mlajših in starejših, dijakov, študentov, brezposelnih in mladih s posebnimi potrebami. »[D]ruštva predstavljajo tudi pomemben element demokratizacije in

pluralizacije, razširitve individualnih možnosti in svobodne izbire posameznikov te povečanje aktivne participacije mladih v moderni družbi. /.../ Pretežno volonterska narava dela v društvih za seboj potegne amaterizem, ki se /.../ kaže tudi pri zbiranju finančnih sredstev« (Čepič 2000, 49). Poudariti je treba, da je na voljo vse manj javnih sredstev, tako da krivde ne gre valiti na prostovoljce (po podatkih raziskave ti predstavljajo kar 95 % sodelavcev), ki v delovanje MKC (in NVO) vlagajo veliko časa in energije.

Avtorji zbornika opozarjajo tudi, da mladim v današnji dobi grozi podleganje individualizaciji in vračanje v zasebno sfero oz. socialna infantilizacija. Če se mladi zavedajo, da so v tem okolju nosilci kulturnega kapitala, lahko razvijejo produktiven, avtonomen življenjski stil, okolje pa pridobi mladim ustrezno identiteto, a zaradi pomanjkanja kulturnega kapitala tistih, ki delujejo na tem področju, pa tudi zaradi omenjenih premikov v življenjskih praksah mladih (ostajanje doma, onemogočena osamosvojitev – zaprtost in navezanost na najožje okolje) avtorji raziskave zaključujejo, da je zlata doba MKC-jev mimo (Čepič 2000).

Mladinska kultura v devetdesetih ni več homogena; v preučevanih soseskah je seveda izrazito urbana, dokaj zaprta oz. nemobilna, malone getoizirana. Opazimo največ popularne in množične, manj ustvarjalno kulturno-umetniške, avtorji ali dela slednje večinoma ostajajo na margini, vsake toliko pa posamičnim uspe preskok v institucionalizirano. Mladinska kultura je postala splošna kulturna dobrina, ki krepi vezi med mladimi in jim pomaga pri vsakdanjem obvladovanju problemov (Ule v Čepič 2000, 29). Javne skupinske stile (vzorci vedenja, imidža in govora), ki vse bolj presegajo razredne in generacijske meje, si dandanes prilaščajo in ustvarjalno kombinirajo različne skupine, čeprav v devetdesetih, ocenjujejo avtorji, ni več velikih subkulturnih zgodb (Čepič 2000).

Neoliberalizem predvsem med mladimi v urbanem okolju povzroča porast asocialnih in regresivnih pojavov, kakršna so nacionalistična in rasistična dejanja ter vandalizem. Rastoče socialne razlike prizadenejo predvsem brezposelne mlade brez številnih življenjskih priložnosti, urbano okolje pa zaostri razliko med elitnimi in deprivilegiranimi življenjskimi stili. Mladi so večinoma indiferentni do subkultur in izbirajo pasivne oblike prostočasnih dejavnosti, ki »kažejo majhno težnjo po fantaziji, originalnosti in vznemirljivem življenju« (Rener v Kos 2002b, 107). Mladinske stile v glavnem oblikuje industrijsko ustvarjena mladinska potrošnja in ne ustvarjanje novih pomenov, stilov in simbolov. Druženokulturna pasivnost in neustvarjalno preživljanje prostega časa mladih urbano življenje »spremeni v prazno igro različnih institucij, puščobo množične kulture in zasebniškega vsakdana [ter]

socialno in politično marginalizacijo mladine in plodna tla za razširjanje različnih socialnih regresij in patologij med mladino« (Rener v Kos 2002b, 108). Prav mladinska kulturna dinamika in dejavnosti pomembno oblikujejo urbano življenje, zato je zelo pomembna podpora avtonomnim mladinskim centrom in medijem v boju proti provincializmu in obenem komercializmu.

7 (SUB)KULTURNI DISKURZ

Okus za legitimno kulturo ni naravna danost, temveč kulturne potrebe proizvajata vzgoja in izobrazba. Med različnimi skupinami neprestano poteka boj za legitimen odnos do kulture in umetnosti, ki so jo pridobile pod različnimi pogoji; v šoli imajo po dominantni definiciji prednost tisti z zgodnjim dostopom do legitimne kulture doma (Bourdieu 1994, 1–2). Kulturne prakse in preference ter jezikovne sposobnosti so tesno povezane s stopnjo izobrazbe (doseženimi kvalifikacijami, dolžino šolanja) in družbenim izvorom (Bourdieu 1994, 13). »Tisti, ki so večino kulturnega kapitala pridobili v šoli, posedujejo bolj 'klasične', varnejše kulturne investicije od tistih, ki so prejeli večjo kulturno dediščino« (Bourdieu 1994, 65). Izobraževalni sistem svoje racionalne funkcije ne izpolni v celoti, saj v šoli veliko znanja pridobimo skozi organizacijo sistema kvalifikacij, hierarhijo ved, in njegovega delovanja, tj. načina ocenjevanja, nagrad in kazni. Višje se posameznik vzpne v družbeni hierarhiji, bolj mu okus oblikujeta organizacija in delovanje izobraževalnega sistema. Ta omogoča simbolično obvladanje načel okusa, racionalizira »občutek za lepo« pri tistih, ki ga že imajo, in jim omogoči nanašanje na načela, smernice in formule namesto na improvizacijo (Bourdieu 1994, 67).

Mnogi intelektualci verjamejo, da se kulturne razlike stapljajo v skupno kulturo, da je umetnost vse bolj avtonomna, da »družbena lokacija« posameznika ne določa več njegovega življenjskega stila in vrednot, da za večino populacije razredna delitev ne drži več. Medijske vsebine in analize trga prepričajo o nasprotnem (Bourdieu 1994, 561). Za skoraj vsako kategorijo stigme obstaja nabor literature, filmov in člankov, ki njenim nosilcem omogočajo dostop do »intelektualno obdelane verzije njihovih stališč« (Goffman 2008, 30).

Ogledali si bomo nekaj primerov (sub)kulturne produkcije v zadnjih dveh desetletjih, katere avtorji izvirajo iz obravnavanih sosesk (ter so tam preživeli formativna leta ali v njih celo še vedno prebivajo), so z njimi vsaj povezani (preko svoje poklicne, raziskovalne ali prostovoljske dejavnosti) ali s svojim literarnim, glasbenim, likovnim, filmskim ali dokumentarnim delom pomembno prispevajo h korpusu vsebin, ki določa podobo soseske v javnem diskurzu in posledično v javnem mnenju. Pri oblikovanju izbora predstavnikov smo upoštevali tudi njihovo prisotnost v medijih in širše na spletu. Soseske so se kot skupnosti formirale v osemdesetih, zato se za analizo relevantna produkcija pojavi šele z odraščajočimi oz. odraslimi otroci prvotnih priseljencev v devetdesetih in prvem desetletju 21. stoletja; ti Fužinci ali Jaršani s svoje perspektive edinstveno problematizirajo svoje okolje. Za to

generacijo v širšem smislu velja, da se v dobi individualizacije pasivno odziva na družbene spremembe in procese umeščanja v družbo ter da svet doživlja prej kot grožnjo, ne kot izziv (Čepič 2000, 25). Če upoštevamo še velikost (to je, v globalnem merilu majhnost) sosesk, smo lahko navdušeni nad raznolikim subkulturnim izrazom, ki se je vsemu navkljub spontano oblikoval, in – v duhu Bourdieuja – pomaga legitimirati še nelegitimne oblike in žanre umetnosti. Na tem mestu bomo akterje in relevantna dela samo okvirno predstavili, njihov bolj ali manj aktiven angažma z mediji pa bomo analizirali skupaj z drugimi medijskimi reprezentacijami sosesk.

7.1 Literatura in dramatizacije

Leta 2001 je izšlo prvo od dveh markantnih literarnih del o Fužinah, Fužinski bluz že uveljavljenega pisatelja in prevajalca Andreja E. Skubica (r. 1967), diplomanta slavistike in anglistike, doktorja filozofije in prejemnika več kresnikov, Sovretove in Župančičeve nagrade ter nagrade Prešernovega sklada. Roman je dosegel širše občinstvo s ponatisom v okviru Dnevnikove knjižnice in naknadnimi prevodi ter prejel nominacijo za kresnika, v sezoni 2005/2006 pa so ga v dramatizaciji Ane Lasić in pod režisersko taktirko Ivane Djilas uprizorili v SNG Drami v koprodukciji s festivalom Ex Ponto. Po Skubicu gre pri opisu enega dneva v življenju štirih sosedov na Fužinah – dneva prve nogometne tekme med Slovenijo in Jugoslavijo – predvsem za posamezne usode (SNG Drama Ljubljana 2005). Te predstavljajo raznolikost urbane družbe in govorijo »o osamljenosti, o neuresničeni ljubezni, o odmikajočih se kariernih ciljih, o odraščanju v dvojezičnem okolju« (Krečič 2014).

Delo režiserja in scenarista Gorana Vojnovića (r. 1980) je močno obarvalo pestro fužinsko okolje, v katerem je odraščal. Njegov tragikomični romaneskni prvenec Čefurji raus! je začel nastajati kot filmski scenarij, katerega elementi so bili razvidni že v kratkem študijskem filmu, a je zaslovel v predelani literarni obliki leta 2008. Roman, preveden v šest jezikov, se je prodal v 17.000 izvodih ter osvojil nagrado Prešernovega sklada in kresnika. Kot zapiše Urban Zorko v spremni besedi, gre za »enciklopedijo naroda (in jezika), ki se v slovensko medijsko kulturo navadno vpisuje le skozi črno kroniko ali prek Magnificove skladbe oz. se zliva v kalupe štanc tv-likov«, »zakladnico rekel, vicev in vraž, ki jih je slovenska duša skozi leta skovala na račun sosedov iz bivše Juge. Njegov junak /.../ jih ne zanika. Izpolnjuje jih, jih pojasnjuje in je nanje ponosen, saj so del njegove identitete, ki je sam ni imel možnosti izbrati. /.../ Stereotip nam postane fiktivno okno v še kako realen svet družinskih tragedij, finančne stiske, pomanjkanja človeškega pogovora in predvsem – odraščanja« (Zorko v

Vojnović 2008a, 185–187). Avtor sam je delo takole primerjal z romanom Skubica (Vojnović v Pišek 2008):

Zdi se mi, da gre pri Skubicu bolj za prikazovanje socialne raznolikosti Fužin. On se skoncentrira na štiri socialno različne like, medtem ko sem se jaz odločil za eno socialno skupino, čefurje. Fužinski bluz prinaša mešanico slovenščine in črnogorščine, ni pa šel tako daleč, da bi nastala fužinščina. Jezik, ki ga govorijo čefurji, je zmes ne le dveh jezikov, pač pa ljubljanskega slenga, različnih južnoslovanskih jezikov in nekih posebnosti, ki so nastale skozi leta štosi in napake, ki so sčasoma postali del vsakdanjega govora.

Vojnovićeva obravnava Fužin ne zajema le jezikovnega vidika, temveč problem priseljenstva širše: »razklanost subjekta med dve okolji, dve državi, predvsem pa dve kulturni paradigmi«, pri čemer avtor »ne poskuša opevati Fužin, ne postavlja se ne nobeno stran kulturne ločnice, prav tako nima potrebe po obsojanju enih ali drugih« (Krečič 2014). O različnih nivojih branja romana in njegovi zmožnosti spreminjanja skrajno nacionalističnih pogledov sam izjavi (Pišek 2008):

[Č]e bereš skozi to optiko, težko razbereš iskrenost. Tak bralec bo našel kritiko na račun Slovencev in to ga bo zmotilo. Knjiga zahteva razbremenjen pogled, da lahko razumeš, da je dobronamerna. Se mi pa zdi obstoj takih ljudi logičen, ker so ob samostojnosti Slovenije idejo "lastne države" nekateri vzeli zelo dobesedno, politična dikcija, ki je načrtno vzbudila takšno mišljenje, pa je prisotna še danes. Ti ljudje so pravzaprav v konfliktu z dejstvom, da imamo kot prebivalci moderne evropske države vsi enake pravice. Če bi ti ljudje lahko to knjigo prebrali neobremenjeno, bi videli, da imamo vsi enake težave.

Že leta 2009 je sledila gledališka priredba v obliki monokomedije po scenariju Marka Bulca, v kateri je nastopal Aleksandar Rajaković – Sale. Ta koprodukcija Zavoda No History, Gledališča Glej in Dejmo stisni teatra je skozi leta doživela več sto prireditev in zelo pozitivne kritične odzive, 50. ponovitev predstave pa je bila kot ena redkih tovrstnih prireditev na Fužinskem gradu brezplačno dostopna lokalni mladini. Štiri leta po izidu romana so se Čefurji raus! prelevili nazaj v filmsko obliko, Vojnović je do danes izdal še dva odmevna romana in za drugega z naslovom Jugoslavija, moja dežela znova prejel kresnika.

Nove Jarše nimajo veliko lastnih literarnih reprezentacij, a omenimo dva avtorja, katerih delo so vsaj posredno informirale. Iz Novih Jarš izvira pisateljica ter feministična in antikapitalistična aktivistka Vesna Lemaic (r. 1981), »prodorna in kritična opazovalka sodobne družbe« (Kozin 2015), ki je študirala komparativno književnost. Kljub mladosti je prevedena v vsaj sedem jezikov ter prejemnica fabule, zlate ptice, nagrade Slovenskega

knjižnega sejma, nagrade Radia Slovenije za najboljšo kratko zgodbo in mednarodne nagrade Lapis Histriae za najboljšo kratko zgodbo. Aktivno sodeluje pri organizaciji literarnih delavnic in eksperimentov ter festivalov, objavlja zgodbe v mednarodnih antologijah. Do sedaj je izdala zbirko kratkih zgodb in dva romana, od katerih nas zanima tisti iz leta 2014, *Kokoška in ptiči*, ki ga je napisala po osebnih doživetjih znotraj gibanja 15o, slovenske različice mednarodnega gibanja Occupy. V istočasno avtobiografskem, dokumentarističnem in metaforičnem romanu, ki je prišel v ožji izbor za nagrado kritiško sito, namreč posredno, a duhovito in občuteno razdela nekaj formativnih trenutkov svojega odrasčanja v Novih Jaršah.

Bivši punker, magister socialnega dela in predvsem pravljicar Franci Rogač (r. 1974) iz Novih Jarš ima za seboj nenavadno življenjsko pot z dolgoletno, pogosto prekinjeno, raznoliko, a končno uspešno akumulacijo izobrazbenega kapitala. Kot pove sam v dokumentarnem filmu, si pri pisanju za otroke želi, da bi jih brali »slepi, gluhi, bolni, nemočni, revni« (TV SLO1 2012), zato tudi oblikuje drugačne, boljše, vztrajnejše literarne junake, ki se borijo proti diskriminaciji – »njegovem svetu je vse mogoče« (prav tam); tematsko se ukvarja tudi z ekološko problematiko. Samozaložene pravljice pogosto donira knjižnicam in šolam, sploh otrokom s posebnimi potrebami, katerim je namenil tudi več prevodov v Braillovo pisavo. Izdal je že tudi avtobiografijo, ki se osredotoča na njegovo epizodo brezdomstva (Ključ brezdomca). Za skrbno uokvirjeno, didaktično veteransko izpoved o »uporništvu brez razloga« in sledeči transformativni izkušnji deluje skoraj premlad – tudi zaradi nekoliko okorne, pretirano knjižne govorice, ki šele postopoma preide v spontano pripoved – a v končni fazi prenaša iskreno in pozitivno sporočilo, s katerim se lahko marsikdo identificira.

7.2 Film

V sezoni 2001/2002 je na AGRFT s sofinanciranjem Filmskega sklada RS nastal študijski film *Fužine zakon* po scenariju in v režiji Gorana Vojnovića, ki je naknadno večkrat doživel predvajanje na nacionalni televiziji. Kratki film že napoveduje motive in ton bodoče literarne uspešnice, le da večinoma umanjka kasnejši tragikomični humor – zasledimo ga le v protagonistovi izjavi: »A ti veš, da so Fužine največje naselje v bivši Jugoslaviji? /.../ Fužine so drugo največje mesto v Sloveniji. Mogoče je Maribor večji« (Vojnović 2002).

Diego Menendes, ki se skriva tudi pod aliasom Nju Fužinišen Kunst, je filmski samorastnik. Začel je s *trash* filmi, kasneje pa se je preorientiral v družbeno kritiko in politični oz. družbeni *horror*. Sam pravi, da snema dokumentarce, ki manipulirajo z resnico in domišljijo; tudi

njegova javna, a skrivnostna identiteta je fiktivni konstrukt. Kot glavna vpliva navaja Karpa Godino in Jovana Jovanovića, čigar filmski seminar je obiskoval tri leta. V svojem delu se pogosto navezuje na svoje življenjsko okolje, tako je organiziral je Fužine film festival, v domači soseski pa posnel več kratkih filmov, med drugim tudi precej gledana Fužine nejberhud, v katerem toži: »Ovo naselje je mrtvo. Ljudi svaki dan govore gluposti. Več dvadesetipet godina. Sve što rade, idu u istu kafanu svaki dan i piju kafu« (Menendes 2009) in Ljubljana stories/Ljubljanske zgodbe, v katerem se ukvarja z brezdelnostjo in brezposelnostjo, mimogrede pa se obregne ob priljubljeno sintagmo raperja Zlatka: »Svet je lep baje. Samo je grd, če nimaš joba« (Menendes 2012). V nedavnem intervjuju razmišlja: »So pa definitivno zanimive osebnosti, kakor pač tudi v Jaršah ali v Štepanjcu. Ne vem, to je mogoče malo tudi moda, da se preveč o teh Fužinah govori, mogoče če ne bi bilo teh Čefurji raus! /.../ da ne bo zdej izpadlo, kot da je to kaj slabega« (v Bobnič in Smole 2016). Njegovo delo je izrazito samonanašalno, repetitivno in kolažno, ohranja estetiko *trasha* in tematsko obdeluje vprašanja razredne družbe, sploh delavskega razreda. Svoje projekte predstavlja v živo pod zloglasnim psevdonimom Menendes Brothers v obliki večmedijskega performansa, v katerem Diego na mešalni mizi podvaja posnetke in jih v živo vokalno spremlja. Leta 2013 je kot performans uprizoril lastno smrt, a z rezultatom ni bil zadovoljen, kasneje pa se je vrnil na sceno. »Nikoli ne vem, kdaj je resen in kdaj se šali«, o njem izjavi filmski kritik B. Sachetti (na diegomenendes.si), uvod v njegov nedavni intervju na Radiu Študent pa se glasi takole: »Dovolj je bilo filozofskega brozganja in prčkanja v morju tautologij, smislov in nesmislov. Dovolj smo citirali Heideggra. Čas je za človeka, ki ga ne moremo odlepiti od lastnega likovstva, lika, ki je preprosto lik. Lika, ki ga cela Ljubljana označuje za lika. Diego fakin Menendes« (Bobnič in Smole 2016).

Leta 2006 se je na Mobitelovem portalu Planet pojavila mobinovel o Novih Jaršah z naslovom Njudjerzzi (Dovrtel 2006), nastala v sodelovanju produkcijske hiše Majestic 5 in Planeta. Danes ni več enostavno dostopna, prav tako ni na voljo kritiških odzivov, zato jo opišimo nekoliko podrobneje. Po besedah režiserja Bojana Dovrtela naj bi šlo za prvo evropsko mobinovel, narejena izključno za mobilne telefone, kar je zahtevalo (ob ogledu opazno) drugačno kadriranje z velikimi plani, statično kamero in kolažno montažo, za telefone brez umts in video kapacitet pa je bila na voljo tudi kot fotogalerija s komentarji. Vsekakor je šlo z vidika Mobitela za premišljeno potezo, saj so bile brezplačno dostopne le prve tri od 70 nekajminutnih epizod. Režiser je serijo opisal kot »najstniško 'žajfarico', ki spremlja zgođe in nezgođe petih najstnikov, ki čez poletje ostanejo v blokovskem naselju

prepušчени samim sebi. Hoteli smo prikazati sončno stran geta, kjer veliko ljudi živi v slabih razmerah, čeprav se le nekaj metrov stran – čez Šmartinsko cesto – nahaja mondeno nakupovalno središče» (v Ceglar 2006). Motiv bi lahko interpretirali skozi koncept kulture dolgčasa deprivilegiranih v času, ko se potrošništvo in konzumpcija oglašujeta kot pogoj za srečo in posledično za človekovo dostojanstvo ter samozavest (Bauman 2007), oz. skozi adolescentni dolgčas in potrebo, imeti kaj za delati in nečemu pripadati (Sennet, prav tam). Kljub temu se sprašujemo, kakšna naj bi bila senčna stran geta, če so že na sončni strani življenjske razmere slabe, sicer pa se protagonisti kljub »tragični« premisi, da niso mogli na morje – »ampak ostal so skupi, u Njudjerzzi šupi«, kot zarapa v spremljajočem komadu jarški Pez (v Ceglar 2006) – ne spopadajo ravno s pomanjkanjem. Eden ima bogate starše, drugi je DJ z lastno opremo (in vmes tudi skoči na obalo »rolat«, kar spodbija glavni zaplet), tretji pa stalno klepeta po internetu, po čemer imajo višji standard kot marsikateri resnični prebivalec Beblerjevega trga tedaj. Jarški najstniki v resnici preživljajo veliko časa ravno v BTC, četudi ne kot potrošniki z veliko kupno močjo, BTC pa je mobinovel sponzoriral, čeprav se v zgodbi kot okolje ne pojavi. Nasprotno: protagonisti v seriji preživljajo prosti čas celo v centru ob Ljubljani, kar nekoliko spodbija koncept brezizhodnosti geta – lažje jih beremo kot tipične »ljubljske mulce«. Edini, ki deluje res ujet v sosesko, je komični stranski lik Rajko, ki je žal nosilec vseh etničnih stereotipov – med bloki se sprehaja oblečen v belo spodnjo majico, »papuče« čez bele nogavice, vozi yuga, naokrog prenaša vrečko solate in komentira dogajanje v »jarščini«. Tudi glavna ženska lika sta stereotipno, med seboj kontrastno definirana, kot da je umeščenost na tem intervalu edina pomembna značilnost žensk – eno dekle skozi pretirano razgaljenost in promiskuitetnost, druga skozi pretirano zapetost in »nezdravo« nezanimanje za fante (na srečo ta lik kasneje razvije dimenzijo umetniškega udejstvovanja, medtem ko prvi samo najde sorodno dušo). Stranski ženski vlogi sta podobno enodimenzionalni: prevarana ljubosumna punca in – najbolj problematično – sestra enega od protagonistov, ki jo po protestiranju zaradi neprestanih zabav v stanovanju dvakrat pretepejo do nezavesti, kar naj bi imelo humoren učinek.

Leta 2013 je luč dneva končno ugledala še filmska priredba Čefurji raus!, seveda po scenariju in v režiji Gorana Vojnovića. Avtorjev drugi celovečerec je gostoval v Bruslju, za prek 50.000 gledalcev dvakrat prejel zlato rolo, nagrado Društva slovenskih filmskih ustvarjalcev, igralec Emir Hadžihafizbegović pa je prejel tudi nagrado za najboljšo moško vlogo v nemškem Cottbosu (Kolosej 2013). Film je pričakovano ostal večinoma zvest uspešni literarni predlogi (Kolšek 2013):

Da so knjižni Čefurji polizali med, je bilo jasno tudi Goranu Vojnoviću, ki njihovega prenosa na film ni obremenjeval z dodatnimi diskurzi in ekskurzi, z atraktivnimi stilemi in narativnimi eskapadami. Naredil je »normalen« film, ki pripoveduje o fužinskem čefurstvu in – a zgolj posredno – o njegovi slovenski recepciji. /.../ Sicer pa je film narejen tekoče, dinamično, brez praznih konverzacijskih ali »meditativnih« mest – kot se za urbano senzibiliteto spodobi. V škodo mu je, da si ni mogel privoščiti mnogih sočnih epizod iz romana. Malce presenetljivo, ni nujno, da prijetno, pa je to, da je Vojnović režiser iz svojih poznonajstniških literarnih junakov naredil utr(u)jene mladeniče, ki imajo vsaj pet let več.

Avtor je naknadno večkrat preciziral sporočilo zgodbe in ga nekoliko ublažil, morda da bi posvaril pred neempatičnim branjem oz. gledanjem na prvo žogo: »Fužine na srečo niso tak geto, kot ga dojemamo. Hotel sem spregovoriti o ljudeh, ki so se ujeli v neki začarani krog, iz katerega ne najdejo poti. Problemi identitete in nepripadanja so za te mulce velika ovira in iz tega se ne znajo izviti, pomagati jim ne znajo niti starši. Večina, sploh v drugi generaciji, je imela vedno izbiro, ni bila ujeta v ta čefurski svet, imela je možnosti kot vsi drugi« (MMC RTV SLO 2014).

Kot scenarist in režiser je Vojnović za različne projekte prejel tri vesne in nagrado Srce Sarajeva, nominiran pa je bil tudi za nagrado evropske filmske akademije.

7.2.1 Zunanja dokumentarna produkcija

Čeprav gre za drugo kategorijo, naj vseeno navedemo nekaj kratkih dokumentarcev, namenjenih prevpraševanju utemeljenosti javnomnenjskih stereotipov o ljubljanskih soseskah, ki so se pojavili v tem obdobju. Zavod Bob je s široko podporo institucij posnel kolaž intervjujev Ljubljana je geto (BOB studios 2008), ki ta pojem raziskuje skozi mnenja prebivalcev Ljubljane in predstavnikov institucij, uravnovežena s komentarji strokovnjakov, zaradi česar predstavlja informativen vir, ki ga dopolnjuje tudi istoimenski uradni blog. Dr. Špela Razpotnik vidi geto kot oznako za marginalizirano skupino, relativno zaprto na nekem območju, Zoran Janković pa kot pojem iz temnih časov, ko so bili ljudje v getu obsojeni na neživljenje. Po doc. dr. Andreju Kurniku geto nastane, ko se neenakost in izključenost iz družbe teritorializira v določenem delu mesta. Oblasti zaznajo območje kot problematično in nad njim začnejo izvajati mehanizme kontrole. Dr. Matjaž Uršič ga opredeli kot območje, kjer zaradi visoke koncentracije socialno deprivilegiranih ljudi pride do izseljevanja drugih družbenih skupin in s tem upadanja življenjskega standarda, pri čemer v Ljubljani ni nikjer tolikšne homogenizacije, da bi lahko govorili o getu. Fužine so morda najboljši, a niti približno ustrezen približek, saj je treba pri številu kaznivih dejanj upoštevati, da gre za

najgosteje naseljeno območje v državi. Dr. Vesna Leskovšek dodaja, da so Fužine ena najbolj urejenih slovenskih sosesk, vodja Urada za mladino MOL mag. Mateja Demšič pa, da namišljeni geto nastaja skozi mladinsko subkulturo, glasbo in način oblačenja, in tistim, ki se z njim identificirajo, daje dovoljenje za določeno vedenje, k čemur pripomore tudi vpliv amerikanizacije kulture. Anonimna intervjuvanka povzame: »Mi smo kot vi, sicer izgledamo bolj slabo, ampak smo bolj kul, pa malo smo nevarni, pa odjebite«. Film izpostavi zanimiv paradoks skozi posnetka, v katerih intervjuvani prebivalci Fužin zatrdijo, da je nevarna samo še Rakova Jelša, tam pa kot take omenijo Fužine.

Kmalu po izidu romana Čefurji raus! in očitno pod njegovim vplivom je nastal še en kratki film o Fužinah – Welcome to Fužine (Rešek in drugi 2009) s podporo Luksuz produkcije. Avtorji, v dokumentarcu sprašujejo različne intervjuvance, kdo je čefur in po kakšnih vizualnih elementih ter vedenju je prepoznaven. Odgovori – z izjemo Vojnovičevih, ki nastopi kot aktualna avtoriteta – ne presežejo naštevanja najpogostejših predsodkov ter se ne razvežejo v kakšen bolj originalen uvid v problematiko. Zanimiv element so angleški podnapisi, ki očitno računajo tudi na tuje občinstvo.

Bistveno bolj informativen je posnetek razprave Spregovori proti diskriminaciji: Fužine (Studio12 2009), rezultat kampanje Sveta Evrope, podprte s strani sklada Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe. Dr. Sandra Bašić deli ponavljajočo izkušnjo iz predavalnice, ko na vprašanje o najnevarnejšem delu Ljubljane 90 % študentov omeni Fužine, čeprav tega statistični podatki ne potrjujejo. Izrazi tudi skepso do multikulturnega dialoga, v katerem manjšina le folkloristično igra svojo vlogo, da pomiri večino, kar zamegli ostrino političnega vprašanja. Pripadniki manjšin zaradi manjšega dostopa do ekonomskega, izobrazbenega in kulturnega kapitala nimajo priložnosti za definiranje lastnega položaja, zaradi česar gre za dolžnost večine, da se upre diskriminaciji in podpre opolnomočenje manjšin. Matic Munc, predstavnik Cone Fužine, poudari zanimivo dimenzijo – če Jugoslavija ne bi razpadla, ko je, bi se Fužine verjetno še širile zaradi kontinuiranega pritoka delovne sile in ne bi ostalo pri nekaj visokih stolpnica. Poudarja tudi, da je od večetničnosti bistveno pomembnejša visoka koncentracija ljudi na majhnih površinah, vendar da Fužine niso in nikoli ne bodo geto, temveč le na vse strani odprto in urbanistično odlično urejeno spalno naselje. Spregovori tudi o diskriminaciji v šoli, s katero se dokazano spopadajo otroci iz priseljskih družin, tudi če so rojeni v Sloveniji.

Dotaknimo se še dveh širše zastavljenih dokumentarcev o slovenskem rapu, ki vključujeta za nas pomembna akterja. Leta 2010 je v sodelovanju ekipe Sami norci in SloRapFana nastal the Dokumentarc v desetih delih o priljubljenih slovenskih MC-jih¹ (Sami norci in SloRapFan 2010). Med raperji, ki v intervjujih razmišljajo npr. o tem, kaj je *real* in kaj je *fake*, kaj hip hop izraža, in tudi o vlogi žensk, je tudi jarški Pez. Intervjuvani se dotaknejo tudi spremljanja in podpore izvajalcev iz drugih delov Slovenije – zaradi majhnosti scene je logična slovenska specifika, da ne zasledimo ekskluzivnega zapiranja v kvarte.

Momentum se je nadaljeval naslednje leto s samooklicanim prvim celovečernim dokumentarcem, ki celovito obravnava slovenski rap in hip hop – V letu hip hopa je režiral Boris Petkovič, pod scenarij pa se je poleg njega podpisal Jizah. Nastal je v produkciji Katapulta / Luksuz produkcije in prejel finančno podporo Ministrstva za kulturo RS, kar je zagotovo prispevalo k predvajanju v kinematografih. Zlatko v njem razmišlja: »Če /.../ se je hip hop začel v Bronxu, pol so Fužine res zelo blizu Bronxa, kar se tiče blokov, ljudi v tistih letih, v katerih sem jaz odraščal tukaj, mase /.../. Je daleč od geta, ampak ima /.../ neke potenciale za geto« (Petkovič 2011).

7.3 Radio

Radio Fužin'c je šolski radio Osnovne šole Nove Fužine, ki ga je v šolskem letu 2011/2012 pomagala vzpostaviti ekipa Radia Študent s podporo Evropskega socialnega sklada. Z javnim predvajanjem treh enournih oddaj na lastni frekvenci so radijci mladim Fužincem omogočili aktiven poseg v medijski diskurz o svoji navzven neupravičeno stigmatizirani šoli².

Raperjem iz obeh sosesk se je dalo od leta 2008 naprej občasno prisluhniti na Radiu samih norcev³, za katerega je bil zaslužen bežigrajski raper Nikolovski, in Slo Underground Radia, a sta žal oba portala pred nekaj leti prenehala z oddajanjem. Omenimo, da je podobna usoda doletela živahni hip hop forum Monkibo, Trkaj je pred nekaj meseci prepustil vodenje kanala Rap Skillz Slovenija Channel mlajšim generacijam, pred časom pa je zaradi pomanjkanja novih urednikov na kratko utihnil tudi portal SloRapFan⁴, ki s sprotnimi recenzijami najbolj sistematično sledi hip hop sceni in je zadnje mesece aktiven predvsem na Facebooku. Neprestane fluktuacije lahko vsaj deloma pripišemo spremembam medijske in spletne

¹ MC je kratica za *master of ceremonies* oziroma *mic controller*, ki se nanaša na rapanje, a ni izključno omejena na hip hop (Urban Dictionary 2003).

² Posnetki vseh treh gostovanj so dostopni prek spletišča Radia Študent.

³ Spletišče Sami norci in profil na Facebooku ostajata, a sta neaktivna.

⁴ Dostopna sta profil SloRapFan na Facebooku in zbirka spotov slovenskih izvajalcev na YouTube.

pokrajine – vse redkejšim neposrednim obiskom in brskanju po spletiščih ter prevladujočemu predfiltriranemu spremljanju novic prek družbenih omrežij.

7.4 Hip hop scena

V Novih Jaršah in Novih Fužinah prebivajo izvajalci različnih glasbenih zvrsti, prav tako pa se okus poslušalcev v soseskah zelo razlikuje in je predvsem generacijsko vprašanje, se v nalogi posvečamo subkulturi hip hopa, ki je edina, katere bistven del predstavlja teritorialnost izvajalcev oz. prostorsko opredeljevanje pripadnosti. Predvsem na Fužinah imajo glasbene in plesne skupine priložnost za redne nastope v lokalnem okolju v okviru festivalov, kot so Fešta na Fužinah, Oživimo Fužine, Fužinijada ipd. Zaenkrat žal nič ne kaže na ponovno organizacijo Jarške pomladi, ki je nekaj let združevala nastope lokalnih glasbenih skupin, šport in gostinsko ponudbo.

Hip hop se je v Sloveniji po nekaj eksperimentih izvajalcev drugih žanrov začel intenzivneje razvijati v devetdesetih letih in je dosegel večino ljubljanskih sosesk. V obravnavanih romanih se ne pojavlja, saj avtorja v času odrasčanja nista pripadala tej subkulturi, »alternativo« glasbi starejše generacije pa sta še predstavljala metal in punk. Če iščemo specifike fužinskega in jarškega rapa, se lahko ustavimo že pri jezikovnih posebnostih: zaradi majhnosti slovenske scene bi lahko pričakovali nezmožnost oblikovanja bistvenih razlik, vendar je načrtna raba množice lokalnih narečij, čistih ali hibridnih, omogočila razvoj prepoznavno različnega zvoka med mesti in celo ožje. Produkcija obravnavanih sosesk se tako razlikuje od drugih ljubljanskih četrti ne le po zajemanju iz širokega nabora besedišč posameznih narodnosti, ki v njih prebivajo, temveč gre za ravno dovolj veliki enoti, da se v njiju oblikujejo tudi povsem samosvoji neologizmi in fraze.

Mikro lokalni sleng ter grafiti iz devetdesetih kažejo, da so privrženci hip hopa obravnavane soseske takrat poimenovali po vzoru ameriške scene, ki se je v tistem času po umorih The Notorious B.I.G.-a in Tupaca Shakurja ostro delila na vzhodno in zahodno obalo ZDA. Nove Jarše so dobile geografsko (lokalno relevantno) oznako *West Side*, Nove Fužine *East Side* (v tozadevno manj aktivnem Štepanjskem naselju je na urbano pohištvo nekdo humorno zapisal *South Side*).

Lahko bi rekli, da je za hip hop značilno, rečeno z Bourdieujem (1994, 47), spektakularno »šokiranje buržoazije« z nasprotovanjem etiki, ki v danem trenutku definira legitimne reprezentacije, torej z radikalnim kršenjem etične cenzure – na področju verbalnega in

nakazanega fizičnega nasilja, vulgarnosti, spolnosti ... Izzivanje obenem prikazuje praznost buržoaznega življenjskega sloga in ga poskuša obsoditi kot nerealnega in absurdnega« (Bourdieu 1994, 57).

V tem smislu drži tudi, da sporočilnost žanra nagovarja vse širši segment (Lasch 2012, 91):

Če sodimo po dejstvu, da si je meščanska družba prisvojila govorico črnskega geta, je nekako postala njegova bleda kopija. Ni treba zmanjševati bede geta oz. trpljenja, ki so ga črncem prizadejali belci, če želimo videti, da so vse bolj nevarne in nepredvidljive razmere meščanskega življenja botrovale podobnim strategijam preživetja. Privlačnost črnske kulture za nezadovoljne belce nakazuje na dejstvo, da črnska kultura danes nagovarja vsesplošno stanje, katerega najpomembnejša lastnost je močno razširjena izguba zaupanja v prihodnost. Revni so bili že od nekdaj prisiljeni živeti za sedanost, skrajna zaskrbljenost za osebno preživetje, včasih v preobleki hedonizma, pa sedaj požira tudi srednji sloj.«

Za večji del slovenske produkcije hip hopa velja trditev, ki se veže na alternativno kulturo širše, namreč, da se je skozi njo »izoblikoval (in se še vedno oblikuje) kritičen posameznik, ki je imel do svojega okolja kritičen odnos, vendar le redko idejno, kaj šele teoretsko utemeljen« (Čepič 2000, 12) – kar seveda ne odvzame vrednosti posameznim relevantnim sporočilom, ki se pojavljajo med sicer številčnejšimi poskusi imitacij ameriškega *mainstream* hip hopa, v katerem prevladuje bahanje z materialnimi dobrinami, samopovečevanje itd.

Stil in avtentičnost raperjev sta pogosto tema kritičnih, tudi žolčnih debat; za vzorec forumski komentar: »Večina slovenske rap scene tako ali drugače poskuša bit reven črnc iz betonske džungle ameriškega mesta z vzhodne ali zahodne obale. Je pa res, da če bi poskušali biti 'true' Slovenci v rapu, bi morali nositi irharce in na svoje 'beate' rimati pesmi od raznih Veselih štrukljev ali <vnesi poljubno> ansamblov...« (Mistique 2011).

V podobno sarkastičnem tonu z istega foruma: »Ja res, Slovenski Rocky, ki je priplezal do uspeha s trdimi pestmi, ker je tough life in da ghetto of Lublana preživel, ko je 50 metkov prestregu in mu je bla ulca edina sql.... Res je težko enim v lajfu!« (Tgrzan 2011). Slovenski raper torej po definiciji ne more biti resen, dorasel; lahko je samo »priden«, pa še to na drugih področjih. Vrednotenje in interpretacija sta seveda odvisni od socioekonomskega položaja poslušalca. Nekritična imitacija ameriškega *gangsta rapa*⁵ lahko izpade neprepričljivo, a ne gre zanemariti razlik med »lahkotnim«, življenjskostilnim rapom, ki z izražanjem jeze in

⁵ Ta podžanr hip hopa se lirčno osredotoča na življenje članov tolpe in kriminalcev v *hoodu*, urbani soseski. Kljub komercialni priljubljenosti je kontroverzen, saj so sporočila inherentno obarvana s homofobijo, mizoginijo, promiskuitetnostjo, amoralnostjo, rasizmom in materializmom (Rap Basement 2006).

nasilja ustvarja umetno nevarne podobe in družbeno angažiranim rapom, ki formo uporablja za prenos kritičnih sporočil (najsi jezno, najsi pozitivno in optimistično obarvano).

7.4.1 Raperji

Najprepoznavnejši fužinski raper Zlatko (Zlatan Čordić, r. 1983) je tudi najbolj zaokrožena osebnost. Dela kot urar, posveča se svoji družini in obenem uspešno razvija glasbeno kariero – v zadnjem desetletju je izdal sedem dobro sprejetih albumov. Njegova sporočila so izrazito pozitivna in motivacijska, obsojajo diskriminacijo ter neposredno pozivajo k socialni pravičnosti.

Za vzorec omenimo komad *Princi Fužinci*, ki se pojavi tudi v napovedniku filma *Čefurji raus!*, v katerem Zlatko rapa: »Princi Fužinci nismo primitivci, čilamo na Soško, kontamo na biznis. /.../ Diskriminirani od rojstva, tud to sm zdržu«, čeprav vključi tudi za rapovsko liriko, ki slavi domačo sosesko, obvezne reference na konzumpcijo raznovrstnih drog in svarilno priredbo slavnega fužinskega grafita (»Ste dobrodošli tuki ... na lastno odgovornost«). Opeva solidarnostne vidike, središčnost in urbanost soseske (»Tle loh nafehtaš trikrat več k u centru, uzamem nazaj, pozor tle si u centru«) in normalnost fužinskega vsakdana (»Živimo pozitivno, ne padamo na trače, ne iščemo zapletov, če si napaden bran se, kle na majhnem prostoru poznamo velke face, vidš me zravn Ljubance, s kruhom nahranm race, s posluhom spremlam starce, dajo mi za vedt: mladost je norost, a slej ko prej se je treba zresnt«). Vdela tudi svojo priljubljeno misel o zanemarljivi pojavnosti kriminalnih dejanj na Fužinah v primerjavi z gospodarskim kriminalom (»Prkazani drgač čez vaše male ekrane, skuliran folk tko k vi mi mammo svoje sanje, priznam svoje sranje, v tem dreku smo skupi, Zidar, Bavčar, Hilda, takih lopovov ni tuki«), zaključí pa z »Hvala bogu, da sm rastu na Fužinah!« (Čordić 2014).

Z javnostjo Zlatko zelo aktivno komunicira prek spletnih kanalov in *vloga* (objavlja videobloge) o najrazličnejših vsakdanjih temah⁶. Jizah v dokumentarcu V letu hip hopa komentira (Petkovič 2011):

Zlatko, ko sem ga jaz prvič videl na *freestylu*, je bil en tamau, ki se je skoraj do konca slekel, samo zato da bi dobil to svojo pozornost, to svoje sporočilo predal na sredi Ljubljane. Tak fant, ki je v bistvu največ delal, ki smo se mu malo smejali pa zmeraj smo mu dali šanso, ker smo ga imeli vsi radi. Vse to, kar je delal, je bilo res pristno in /.../ imel je srce. Fužine, to kar on govori, to je njegov lajf.

⁶ Dostopna sta profil na Facebooku (@zlatko.zlatan.cordic) in kanal na YouTube (Zlatan Čordić).

Sam Zlatko v dokumentarcu govori o načrtnem liričnem razvoju z namenom omogočanja identifikacije: »[I]ščem rime, katere mogoče niti niso /.../ tako slišane pa zaznamovane. /.../ Ne morejo se ljudje poistovetiti samo 'obraču sem dole, kadim nonstop, neki hip hop, beton, ulca, pištolj, ubio, zaklao', razumeš, to je smeh /.../. Jaz ne živim v filmu, jaz sem na realnih tleh /.../. Dobro se zavedam, da jutri, ko se bom zbudil, grem na šiht« (prav tam). S tem komentarjem prikaže odnos posameznika do sebi podobno stigmatiziranih, ko ugotovi, »da ga zgodbe njegovih sotrpinov dolgočasijo in da je vse to osredotočanje na zgodbe o grozotah, na skupinsko večvrednost, na zgodbe o šaljivcih, kratko povedano, na 'problem', ena od hujših kazni za to, da ima ta problem« (Goffman 2008, 27), pa tudi na prikrivanje z namenom omejitve razkazovanja pomanjkljivosti, ki se jih identificira s stigmo, oz. identitetno ambivalenco in odpor do tistih z isto stigmo, ki se ponasajo prav z demonstriranjem pripisanih negativnih lastnosti.

Drugi vidni raperji so predvsem predstavniki *undergrounda*, zato jih lahko predstavimo le skozi recenzije. Predstavniki *gansta rapa* Slovenac (Adnan Durmić) je odraščal na Fužinah in najprej rapal v slovenščini, a mu preboj ni uspel. Preselil se je v Sarajevo, kjer je nadaljeval v materni bosanščini in izdal album Zadnji dani ulice. Za single Šampion je na Fužinah posnel žanrsko značilen spot, deloma na lastne stroške in deloma s prispevki lokalne skupnosti. V javnih izjavah je kritičen do scene in drugih raperjev, predvsem v primerih angažiranja v politiki in posledične izgube ulične legitimnosti: »V Sloveniji lahko napreduješ v kretena. Dobro poznam sceno in vem, da vsi slovenski raperji življenja niso preživeli na ulici, čeprav v svojih komadih govorijo o tem tako, kot da poznajo ulico. Prav zato ne morejo nikogar prepričati, da bi jim lahko verjel« (EnaA Lifestyle 2008). Kasneje je na lastnem primeru veliko pripovedoval o odvisnosti in odvajanju od drog, posledicah uličnega življenja ter vlogi religije v njegovem življenju.

Unknown s Fužin, pogosto udeleženec in dvakratni državni prvak v *freestylu* (improviziranem rapanju) je zvest svojemu izbranemu nadimku, o njem je javno na voljo le malo podatkov. Do sedaj je izdal album Rep za u žep, ki ga je z gosti predstavil leta 2010: »Fužinski beton poleg družbeno-socialnih tem premore še marsikaj drugega, iz njih pa Unknown črpa material za svoje dogodivščine« (Gala Hala 2010). SloRapFan zapiše: »V bistvu je Unknown boljši fristajler kot pisec« (2010e).

Fužinski raper Nedžad je eden tistih, ki se tematsko ukvarjajo z izboljšanjem medčloveških odnosov. SloRapFan je njegov prvenec U kvartu nema ljubavi (2010) proglasil za »klasični

fužinski album, se pravi, da vemo, kaj pričakovati, in točno to tudi dobimo. /.../ Nedžadov stil je laganini gangsta, se pravi, da malo grozi, malo razlaga o ulici in življenju na njej, pripoveduje o stvareh in dogodkih; ni pa pretiranega repenčenja in napenjanja mišic« (2010).

V Novih Jaršah deluje razvpiti *crew* Badale s prepoznavnim stilom, ki vzbuja ustrezno močne odzive: »Nju Đrzi madafakas bijać!«, zapiše poslušalec Mistique (2009). Pez (tudi Pezzy Pezz, Don Pezzanno in Pez Badalamenti) je najbolj produktiven in spletno aktiven jarški raper⁷, ki je izdal prvi dvojni hip hop album pri nas in po lastnih besedah do leta 2015 posnel že za 15 albumov materiala. Med izdanimi izdelki je Prehud iz leta 2009, ki ga SloRapFan označi kot »prepoznaven Badala stil /.../, ki ga radi poslušamo, tudi če je treba kak komad pač preskočiti. So pa take plate, ki so drugačne, trde, umazane, težke potrebne. Ker njihov namen ni navduševanje množic, ampak gre za pravi underground, lepo vzpostavljajo ravnovesje na sceni« (SloRapFan 2009).

Ob plošči Ambassador (2009) recenzent bolj razdela delovanje Badal (SloRapFan 2010a):

Bolj gre za to, da ta naš svet nekako drugače doživljajo, da gre za druge vrednote, drugačne prioritete, interese in cilje, samosvoj pogled na svet in glasbo. /.../ [L]irike zelo velikokrat niso neposredne, na prvo žogo, ampak malce bolj zapletene in povezane z internimi forami in načinom komuniciranja, zato včasih ne dojameš vsega. Če bi se Pez in Badale kot kru skregali z lastno logiko, bi zagotovo znali delati tudi hip-hop, ki bi bil višje nad podzemljem, če ne celo pop-všečen, /.../ a zaenkrat do prevelikih odstopanj od stila še ni prišlo in upam, da tudi nikdar ne bo, ker jih imamo radi take, kot so, in take jih potrebuje tudi scena.

Pri albumu Nepozabni (2010) zapiše: »Pez ti je všeč ali pa ti ni. Prostora za vmesne stopnje niti ni. /.../ [Zopet] pove kar nekaj zanimivih, pametnih in realnih /.../, nekaj pa je tudi domišljije in heca. Pez razmišlja tudi o stvareh, o katerih ostali ne« (2010d).

Poleg Peza je najvidnejši Paj, ki tudi pridno nalaga nov material na splet⁸, leta 2008 pa je izdal dobro ocenjen underground album Veliki belec (SloRapFan 2008a):

[N]jegova glasba je bolj temačno-trda-underground-nekoliko-tečno-zamorjena. /.../ Paj zamaskira tudi pozitivne misli in občutke v agresivno zvočno podobo. /.../ Paj je to kar je. Badale so od davno, od nekdaj. /.../ Imajo pa Badale tudi nek svoj prav poseben stil – ne le v glasbi, tudi v realnem življenju. Paj tako v svojo glasbo prenese vse zanimive besedne zveze, ki jih uporabljajo, tipičen humor, jarški

⁷ Glej tudi profil na YouTube (Pezz Badalamenti), kamor večinoma pod oznako Badale TV nalaga lasten material in kolaboracije.

⁸ Glej tudi profil na YouTube (badalapaj).

lokal-patriotizem ipd. /.../ Vsekakor se uvršča med boljše slo plate. Zanimive in nekoliko umazane podlage, dober flow, huda energija s primesmi jeze in besa, realna besedila, ki se ukvarjajo z življenjem, in stil, drugačen od vsega prej slišane.

Sledil mu je album Po Jusu (2010), o katerem lahko preberemo: »Po Jusu je v primerjavi z Velikim belcem precej bolj umirjena plata z bolj zreliimi besedili. Tudi zvok je boljši, čeprav še vedno zelo umazan. Paj pravi, da gre za bolj tečno glasbo in da je on bolj trmast, ko govori o problemih, kritizira, predstavlja svoje življenje in situacije, ki se mu vsakodnevno dogajajo v teh težkih časih. /.../ Čeprav hripav, na pol kričeč in jezen, se Paj zna zavleči pod kožo« (SloRapFan 2010b).

Med člani Badal, ki so že izdali album, je tudi »eden najobetavnejših slovenskih fristajlerjev zadnjih nekaj let« Mostiščar, katerega Sej bo (2011) je v javnosti napovedal spot Moja bivša: »Vsebinsko je komad perzonifikacija [sic] Ljubljane in kritika sodobne meščanske mentalitete (*učas smo bli upanje za deželo, dons se mest spreminja v urbano selo*)« (SloRapFan 2012).

Badale so eksperimentirali tudi s spletnim radijem in uspešno fizično markirali jarški teritorij, leta 2010 pa je Paj izdal (zaenkrat edino številko) glasila Bad News.

7.5 Ulična umetnost

Ulična umetnost je v prvi vrsti izraz identitete: »Dodaten izziv je razumeti, kaj umetnika motivira, a ti so izmuzljivi in sumničavi, ko se jim približamo. To ni presenetljivo – ulična umetnost je večinoma nezakonita, zato morajo previdno izbirati, s kom govorijo in kaj rečejo. Ulično umetnost lahko mislimo tudi na kolektivni ravni /.../. Ulična umetnost zajema politiko, kultne osebe in podobe trenutka v času ter pripoveduje zgodbe ljubezni in izgube« (Lunn 2006, 3).

Med besedilnimi grafiti omenimo morda najbolj prepoznavnega iz vsake soseske: obiskovalca Novih Fužin pričakata slavni svarili: »Fužine – gibanje na lastno odgovornost!« in »Opustite upe, vi, ki vstopate«, medtem ko se v središču Novih Jarš nahaja novejši »Malo mesto,[sic] velikih obupov«, Pezov verz s protipotrošniškimi implikacijami, ki ironizira slogan bližnjega BTC (originalno »malo mesto velikih nakupov« se sicer v podobnem tonu pojavi tudi v N'tokovem komadu *Žive meje*). Soseski sta predvsem okrog šol in mladinskih centrov okrašeni z (legalnimi) murali mladih uporabnikov, ki jih včasih dopolnjuje delo najetega uličnega umetnika. V večjih Novih Fužinah pričakovano naletimo na več aktivnih grafitarjev

in *crewjev* ter njihovih izpiljenih del. Poudarek je pogostejše na vizualnem in redkeje na sporočilnosti, z izjemo markiranja teritorija in političnih grafitov. Med slednjimi je tudi veliko sovražnega govora in nacionalizma, denimo s strani lokalnih izpostav navijaških skupin. Precej je začetnih poskusov, ljubezenskih izjav in pomensko zaprtih grafitov, nekaj pa tudi komentarjev na aktualne dogodke, najpogostejše iz politične in športne sfere. Predvsem starejši grafiti so linijski in sporočilni, najdemo še obledeli pričevanja pripadnosti metalski in rockovski subkulturi, medtem ko so novejša dela vizualno bistveno bolj dodelana – pozna se razvoj grafitarske kulture nasploh, tako v smislu dostopa in poskusov repliciranja vzorov iz tujine kot vse dostopnejšega materiala. Tudi grafitarji sami praviloma cenijo vizualno kompleksna dela visoko nad še tako relevantnimi političnimi sporočili: »Zanje sta najpomembnejša tehnika ustvarjanja in kreativen razvoj sloga, napis ali simbol na steni pa je zanje pogosto zgolj brezpredmetna čečkarija« (Novak 2001).

V Ljubljani je od leta 2011 na voljo 13 legalnih lokacij za grafitiranje, namenjene predvsem »organiziranim skupinam grafitarjev, ki bodo tako dobile možnost za izvajanje večjih in ambicioznejših projektov« (B. Ti. 2011). Čeprav je grafitarju težko najti dobro površino na dobri lokaciji, sploh v kombinaciji z dobrimi pogoji in zadostnim časom za izvedbo kompleksnejšega dela, je treba to občinsko regulacijo pogledati z druge plati. Majhen nabor legaliziranih površin vnaprej izključuje politično angažirana in protisistemska sporočila uličnih umetnikov oz. uvaja nadzor nad njimi – že naslovna formulacija »Grafiti odslej zakoniti na 13 lokacijah v Ljubljani, nadzor nad vandali pa bo okrepljen« (prav tam) kaže na ustvarjanje umetne ločnice med kooperativnimi in »divjimi«, vandalskimi grafitarji. Po drugi strani ustvarjalcem vnaprej dovoljena območja ne predstavljajo nobenega izziva, ki je inherenten element njihovega delovanja, zgostitev pomeni tudi hitrejše prekrivanje stvaritev, poleg tega pa se najbližja cona nahaja predaleč ob obeh soseskah, da bi bila uporabna za teritorialno obarvane grafite. Mestna občina Ljubljana tudi v letu 2015 nadaljuje v isti smeri z akcijo Stop vandalizmu ter široko zasnovano in promovirano kampanjo s sloganom »Človek, čuvaj svoje mesto, samo eno imaš«, ki spodbuja občane, da prek spletne aplikacije prijavljajo vandalizem, kjer gre spet za vprašanje njegove definicije. Ambasador akcije Robert Pešut – Magnifico, ki je sicer na Listi Zorana Jankovića, se je odločil pridružiti zaradi organizatorjev, »ki jih pozna in jim zaupa glede njihovih namenov«, akcija pa se mu zdi »primerna, ker ni nasilna ali fašistična v smislu, da dajmo vse tiste, ki izvajajo vandalizem, preganjati ali zapreti«, medtem ko »ambasadorke vandalizma« nasprotno opozarjajo, da gre pri grafitih za »odtise upora na zidovih naših ulic« in se sprašujejo: »Lepo mesto za koga? Za turiste,

kapitalske naložbe in panoramske fotografije? Ne je*** 'javnega' prostora, v katerem so dobrodošli plačljivi reklamni panoji, komercialne vsebine in turisti, ne pa migranti in vse bolj obubožano prebivalstvo« (Zabukovec 2015). Tudi kulturni antropolog Sandi Abram opozarja, da gre za sterilizacijo in turistifikacijo mesta z namenom ustvarjanja privlačnosti za kapital, s tem pa za »klasičen neoliberalni maneuver« (prav tam).

7.6 Razprava

Branje oz. potrošnja umetniškega dela je stopnja v komunikacijskem procesu, ki zahteva večščino dekodiranja, zato ima delo pomen samo za tistega, ki poseduje kulturno kompetenco oz. kod. Če bralec ne obvlada pravih konceptov in ne zmore kognitivno odkodirati pomena, ostane na stopnji dojetja na podlagi vsakdanjih izkušenj in ne doseže stopnje dodatnih pomenov (Bourdieu 1994).

Okusi se nujno razlikujejo po družbenih in ekonomskih pogojih proizvodnje; potrošniki na proizvode prenašajo svoje družbene identitete. Če se držimo treh področij okusa, torej legitimnega okusa dominantnih razredov (z največ izobrazbenega kapitala), povprečnega okusa srednjega razreda in intelektualnih frakcij dominantnega razreda ter popularnega oz. ljudskega okusa delavskih razredov (obratno sorazmernega z izobrazbenim kapitalom), je jasno, da si večina obravnavanih umetniških del še prizadeva za uvrstitev v legitimno, institucionalizirano kulturo. Tudi dela priznanih, nagrajenih ustvarjalcev ostajajo na margini ali kontroverzna, če obravnavajo marginalne teme: »Odpor do drugačnih življenjskih slogov je morda ena največjih pregrad med razredi; dokaz tega je razredna endogamija« (Bourdieu 1994, 54). Delavski razredi opravljajo družbeno funkcijo negativne referenčne točke. Vsaka skupina za samoohranitev prek končnega števila posameznikov, ki jo trenutno utelešajo, vzpostavi mehanizme delegacije, reprezentacije in simbolizacije. Tisti, katerih kulturni kapital ni potrjen skozi izobrazbo, se morajo stalno dokazovati, saj so le to, kar delajo (Bourdieu 1994).

Pri odnosu do obravnavane (sub)kulture znotraj sosesk zaznamo generacijsko ločnico – popularni okus prvotnih priseljencev iz večinoma bolj ruralnega okolja se le v majhni meri prenaša na mlajšo generacijo, rojeno v značilno urbano okolje obravnavanih sosesk. Določen segment lokalnih izvajalcev tako eksperimentira s formo z namenom ustvarjanja drugačnosti in izjemnosti, včasih do meje otežene interpretacije ali popolne nerazpoznavnosti, ki odtuja in onemogoča identificiranje. To je jasen odmik od klasičnega okusa delavskega razreda po

Bourdieuju, ki od vsake podobe pričakuje funkcijo in jo ocenjuje po moralnih normah in všečnosti, vedno na etični podlagi (Bourdieu 1994). Pogost odziv z grozo in gnusom potrjuje ta medgeneracijski nesporazum (Skubičev literarni lik na Fužinah živeče upokojene profesorice, ki z zanimanjem preučuje grafite, je prej izjema kot pravilo). Razlike v dispozicijah za estetsko so odvisne od materialnih pogojev, ki so predpogoj za akumulacijo izobrazbenega in kulturnega kapitala – relativno gledano je imela mlajša generacija boljše pogoje v novem okolju kot starejša v izvornem.

Grafitarske in do neke mere hip hop *crewje* bi lahko definirali kot skrivnostne ali tajne združbe, ki so lahko prevratniške v odnosu do obstoječe družbene ureditve. Pri članstvu gre po njegovo za iskanje trdne identitete v negotovosti drugih prepletajočih in izmikajočih se identitet. Čeprav gre pogosto za izliv strasti in tudi želje po moči in veljavi, imajo nekatere utopične vizije o boljši družbi (Južnič 1993, 224). V tem kontekstu omenimo do potrošniške in politične pasivnosti kritični ali celo uporniški moment, ki se marsikdaj pojavi v raperskih sporočilih.

Z vidika zelene projekcije identitete akterjev velja omeniti (samo)označevanje in (samo)poimenovanje. Prišita imena (podeljena po določeni značilnosti) lahko izpostavljajo negativne pomene, pritaknejo neželene lastnosti ali navade, ali samo hudomušno namigujejo. Lahko se razvijejo iz zmerjanja z žaljivimi, nespoštljivimi izrazi (Južnič 1993). Po razpadu Jugoslavije pogosto slišana in univerzalno raztegljiva pojma *čefur* in *čapac*, uperjena v tiste, ki niso dovolj »slovenski«, nedvomno izražata razvrednotenje drugačnega in povzdigovanje lastne identitete. Vendar lahko na relaciji med samopoimenovanjem, ki izraža ponos na lastno identiteto, in imenom, ki ga nadenejo drugi in praviloma ponižuje, obstaja dvojnost, zato je skupnostna in subkulturna apropiacija močno negativno zaznamovanima oznakama dodala novo dimenzijo. Manipulacija z imenom, ki je hkrati manipulacija z identiteto, ima lahko različne motive in cilje. Umetniško ime, pogosto izbrano z namenom zagotavljanja večjega uspeha in poudarja izjemnost umetniškega početja, se lahko prekriva s psevdonimom, lažnim imenom za skrivanje prave identitete, če nosilec ne želi biti prepoznan – tak primer je *freestyler* Unknown. Zanimiv je še »prebrisan« prevzem imena koga drugega z namenom prevzema identitete (Južnič 1993, 207). Sem lahko uvrstimo New Jersey (Njuderzi, Njudjerzzi in druge izpeljanke), priljubljeno poimenovanje Novih Jarš z očitnim namenom vzpostavitve asociacije na glasbeno razgibano ameriško zvezno državo, ki izkorišča navidezno jezikovno podobnost, pa tudi ironičen nadimek Slovenac, ki si ga je nadel fužinski

raper. Ironija se kaže tudi v izbiri kolektivnega imena Badale, ki humorно kombinira besedo *budale* z *bad*, slengovskim pridevnikom, ki je v subkulturi priljubljen označevalec z diametralno nasprotnim pomenom originalne besede.

Pri razmisleku, če se pripadniki *undergrounda* s karikiranjem in pretiravanjem sami načrtno getoizirajo ali pač oblikujejo alternativni diskurz o svojih skupnostih, ki ga množično občinstvo tudi pravilno bere in interpretira, in s tem razbijajo samoumevnosti, ki jih ponujajo mediji skozi poročanje, se lahko opremo na težnjo stigmatiziranega k ločevanju in ne asimilaciji, v smislu načrtnega vzdrževanja drugačnosti kot resničnega problema. Tovrsten akter dejansko uporablja jezik in slog nasprotnikov, situacijo opisuje z obče družbenimi načini izražanja in čustvovanja, njegovo preziranje družbe, ki ga zavrača, pa ostaja v družbenih pojmovnih kategorijah ponosa, dostojanstva in neodvisnosti: »čim bolj se posameznik strukturno loči od normalnih oseb, tem bolj jim lahko postane podoben kulturno« (Goffman 2008, 101–102).

Ne gre spregledati pomanjkanja ustvarjalk, saj smo kljub aktivnemu iskanju odkrili le eno pisateljico, pa še ta svoje izvirne soseske ne tematizira redno, temveč se nanjo posredno nanaša le v enem delu. Na slovenski hip hop sceni tudi sicer deluje le peščica izvajalk in pregled ni odkril nobene trenutno aktivne v Novih Jaršah ali Novih Fužinah. Gre za maskuliniziran diskurz, ki ženskam otežkoča dostop. Eden relevantnejših komentarjev na to temo v filmu *the Dokumentarc* pripada jarškemu Pezu: »Je pa pač ženski dvakrat težje dobro rapat, pa uspešno rapat, pa se še v bistvu ekonomsko prodat, da se trgu splača to tržiti« (Sami norci in SloRapFan 2010). Še v Zlatkovi odi Fužinam nastopajo samo »princi Fužinci« brez princes, ženske se pojavijo le skozi omembo »luštih punc« (Čordić 2014). Ko Diega Menendesa v intervjuju povprašajo: »Zanimivo, v tvojih filmih ni ženskih igralk. Naključje je to?«, povedno odgovori: »Je, samo se ne vidi« (TV SLO1 2011).

V nalogi se nismo osredotočali na spontano nastale spletne vsebine, a dopolnimo splošno podobo sosesk v javnem diskurzu vsaj z enim zanimivim primerom. Spletni diskurz je pogosto odprto vulgaren in ksenofoben, včasih pa zaradi anonimnosti avtorjev in nepoznavanja okoliščin dvoumen. V *Razvezanem jeziku*, prostem slovarju žive slovenščine, najdemo dopolnilo slovenski sklanjatvi, »sedmi sklon, ki je povsem ohranjen samo še v fužinskem dialektu« – to naj bi bil »fužilnik (čefurativ)«, z navedenimi primeri uporabe: »Pejt kosilat, neh se kolesat, mora greti, prid zun« (Razvezani jezik 2009). Prikaz ujetosti med dva jezikovna sistema, ki otežuje popolno obvladanje enega ali drugega, ne dovoljuje definitivne

interpretacije namena teksta. Avtorjevo motivacijo za zapis bi lahko zaradi pomanjkanja konteksta videli tako v luči posmehovanja neznanju in utrjevanja predsodkov kot beleženja zanimive žive jezikovne prakse, ki ga obkroža, a lahko zaradi trenutka objave sklepamo, da gre za ustvarjanje humornega učinka po vzoru romana Čefurji raus!, ki je izšel leto prej.

7.6.1 Kulturna glokalizacija

V sodobni družbi prihaja zaradi tehnološkega napredka do časovno-prostorskega zgoščevanja, ki omogoča večje in hitrejše kroženje globalnih kulturnih vplivov, s tem pa sočasno prisotnost raznolikih kulturnih elementov širom sveta (Harvey v Uršič 2003, 56). Vprašati se velja, na kakšen način se je v obravnavane soseske (in širše, v slovensko urbano okolje) prenesla subkultura hip hopa, kakšen vpliv ima in kako trajen je. Zanima nas, kakšen amalgam je nastal v našem okolju ter katere so njegove lokalno specifične sestavine.

Oglejmo si ga skozi koncept kulturne glokalizacije, po katerem morajo v trkih med različnimi kulturnimi (ekonomskimi, političnimi) oblikami tudi samoumevnosti zahodnjaškega modela znova izkazati legitimnost. Proces globalizacije »ustvarja transnacionalne vezi in prostore, povečuje vrednost lokalnih kultur in postavlja v ospredje tretje kulture – 'malo od tistega, malo od onega – to je pot, po kateri prihaja na svet novo'« (Salman Rushdie v Beck 2003, 26). Razvoj svetovnega trga je s produkcijo kulturnih simbolov močno preobrazil kulture, identitete in življenjske sloge – »globalna kulturna industrija pomeni vse večjo konvergentnost kulturnih simbolov in življenjskih form« (Beck 2003, 67), pravi teza *macdonaldizacije*, ki spregleda, da prihaja do paradoksov in ambivalentnosti, saj gre za dialektiko kulturne globalizacije in lokalizacije, »novovrstno poudarjanje lokalnega« (Beck 2003, 70). Gre za vzajemen vpliv, nezahodne kulture vase sprejemajo zahodnjaške elemente in jih preoblikujejo: tudi globalni akterji morajo »svoje globalno trženjske simbole 'črpati' iz surovin lokalnih kultur, ki prav zaradi tega ostajajo žive, eruptivne in dispartne. 'Globalno' pomeni, če to prevedemo in ozemljimo, 'biti hkrati na več krajih', pomeni torej translokalno« (Beck 2003, 70–71). Poskus razlage in osmišljanja sodobnega sveta brez konceptov kulturnega kapitala, razlik oz. homogenosti, etničnosti, rase in spola, je tako absurden.

Množični mediji omogočajo sanjarjenje in premislek o »možnem življenju«, saj vzpostavljajo imaginarno bližino gledalcev s simbolnimi medijskimi liki in uokvirjajo njihov pogled na lastno življenje, položaj in potencial. Globalizacija ne sili v kulturno poenotenje in nastanek globalne kulture, temveč oblikuje glokalne scenarije, imaginacijo »možnih življenj«, ki

dopušča mnogotere kombinacije in s tem oblikovanje zelo raznolikih osebnih in kolektivnih identitet. A za deprivilegirane in »strukturno odvečne« je virtualni prostor, ki ga mediji vsiljivo prikazujejo, v resničnem življenju nedostopen. V nasprotju s prebivalci prvega sveta te »uklanja in potiska navzdol peza presežnega in odvečnega časa, ki ga ne morejo izpolniti. V njihovem času se 'nikoli nič ne zgodi'. /.../ Čas lahko le ubijajo, tako kot čas počasi ubija nje« (Beck 2003, 83). Obstaja polarizacija na bogate in revne, ki so izrazito lokalizirani, prikovani na prostor, s časom pa nimajo kaj početi. Vse kulture so krajevno umeščene, kraj pa definira to, če se odpira navzven ali zapira vase – poseben je, ker »je postavljen v žarišče samolastne mešanice transnacionalnih in lokalnih družbenih odnosov« (Beck 2003, 96).

Obravnavani predstavniki subkultur se dobro zavedajo dejstva, da so odvisni od simbolne politike medijev in da morajo torej protest posredovati, in to prek simbolov – otipljivih in poenostavljenih, ki »vzdražijo in alarmirajo kulturna živčna vlakna. Ti simboli morajo biti ustvarjeni, in sicer skovani v odprtem ognju provociranja konflikta pred pričakujočimi in obenem zgroženimi televizijskimi očmi javnosti« (Beck 2003, 100). »Svet je karikatura nepreklicno vzajemnega (ne-)razgovora dveh, ki govorita eden mimo drugega«, a važno je, da »gradimo na ustvarjalni moči nesporazumov« (Beck 2003, 115). Pomembna je razlika med globalizacijo in neoliberalnim globalizmom, ki vse podreja primatu ekonomskega, zraven pa se razglša za apolitičnega. Obravnavane subkulturne vsebine razkrivajo ta podel trik in ga politizirajo. Ta opozorilna funkcija je pomembna v času, ko »revščina in brezposelnost vse manj sledita razrednim stereotipom, zato ju je tudi čedalje težje identificirati in organizirati kot politično silo« (Beck 2003, 198).

8 METODOLOGIJA

8.1 Kritična analiza medijskega diskurza

Kritična analiza diskurza oz. teksta vsebuje tri temeljne operacije: informacije pretvori v tekst, najmanjšo enoto analize, nanese izbrani teoretski okvir, tako da modificirane pojme prenese na analizo konstrukcije obravnavanega pojava, ter nato z ustreznimi tehnikami kritično analizira in interpretira diskurz. Kot metoda združuje teoretsko heterogene pristope, ki imajo skupen pogled na izvajanje jezikoslovne, semiotske in diskurzivne analize ter se ukvarjajo »z oblastjo, dominacijo, hegemonijo, neenakostjo in diskurzivnimi procesi njihovega razglasanja, prikrivanja, legitimiranja in reproduciranja« (v Vezovnik 2009, 111). Po van Dijk se osredotočajo na »subtilne pomene, s katerimi teksti in govor upravljajo z umom ter ustvarjajo konsenz« in pogosto tudi »na načela izključevanja določenih družbenih skupin v odnosu do drugih« (prav tam).

Po Faircloughu in Wodaku so diskurzivne prakse »pomembna oblika družbene prakse, ki pripomore h konstruiranju družbenega sveta, družbenih identitet in odnosov« (Vezovnik 2009, 111). Med tekstom in dogodkom obstaja kompleksna povezava, ki jo (re)artikulira diskurzivni red – celota družbenih diskurzivnih praks, vedno odprta za hegemonске boje. Cilj kritične analize diskurza je osvetlitev jezikovno-diskurzivne razsežnosti družbenih in kulturnih pojavov znotraj njihovega konteksta, zato je diskurz zgodovinski. Diskurz konstruira družbeni svet, obenem pa ga konstruirajo druge družbene prakse, s čimer pripomore k nastanku in reprodukciji neenakih razmerij oblasti med družbenimi skupinami. Kritična analiza diskurza obravnava ideologijo kot proces artikuliranja različnih reprezentacij realnosti in specifičnih konstrukcij identitet. Po Laclau so ideološko konstituirane tiste diskurzivne oblike, skozi katere poskuša družba fiksirati pomene in zapolniti manko v simbolnem Drugem. Po Foucaultu je pomembna zgodovinska konstrukcija resnice, ki nastaja v diskurzu in ni absolutna. Oblast se sicer lahko izvaja prek subtilnih ideoloških mehanizmov, a neizogibno razvija aparate vedenja, ki niso ideološko konstruirani. Diskurzivna analiza prek kritičnega raziskovanja družbenih problemov in razkrivanja oblastnih razmerij skozi diskriminatorno rabo jezika opozarja na reproduciranje ideologij prek diskurzov in se zavzema za emancipacijo deprivilegiranih družbenih skupin. Zaradi različnih pristopov so lahko interpretacije protislovne in vedno ostajajo odprte za nove kontekste in informacije (Vezovnik 2009).

8.1.1 Analiza besedišča

Jezikovna analiza obravnava tekst, tj. vsak pisni ali govorni produkt, prek osnovnih kategorij besedišča, slovnice, kohezije in zgradbe. Začne se z analizo besedišča – konotacij samostalnikov, pridevnikov, glagolov in prislovov, ki odražajo družbene vrednote in sodbe. Implikacije so vidne v izbiri bolj ali manj nevtralnih izrazov z namenom zaostritve ali blaženja učinka teksta. Za konotiranje dodatnega pomena in večji vpliv na bralca avtorji uporabljajo retorične figure in stavčne figure. Pomenska metafora uporabi besede v prenesenem pomenu in rabo izraza razširi na drugo področje. Slovnična metafora, ki nastane z nominalizacijo glagolov in pridevnikov, implicira izgubo semantičnih elementov, kot sta časovnost in modalnost, ter akterja dejanja. S posploševanjem konkretnega v abstraktno deluje kot sredstvo za prikrivanje odgovornosti za dejanje in njegove posledice, kar ima ideološke implikacije, mistifikacijo in popredmetenje. Metonimija je racionalnejša in preprostejša, saj nastane ob zamenjavi besede oz. pojava z drugim, ki z njim ni le v razmerju logične podobnosti, temveč ima tudi stvarno, vzorčno, predmetno, količinsko ali prostorsko zvezo. Metonimija zamenja vzrok ali povzročitelja s stvaritvijo, uporabnika predmeta s predmetom, akterje s krajem, v katerem živijo, institucijo, za katero delajo, ali s časovnim obdobjem, v katerem so živeli, ter dejanje ali dogodek s krajem, kjer se je pripetil. S tem omogoča avtorju, da potisne odgovorne akterje v semantično ozadje. Sinekdoha prenaša pomen med besedami ali menja en pojem z drugim, če sta v številčnem ali kolikostnem razmerju, npr. pri menjavi množinske oblike besede z ednino, predstavljanja celote z delom ali menjavo določenega števila z nedoločenim. Reprezentiranje vseh delov s celoto oz. predstavljanje heterogenih skupin kot homogenih lahko služi stereotipnemu posploševanju. Personifikacija označuje zunajčloveške pojave in abstraktne tvorbe s pripisovanjem konkretnih človeških lastnosti, denimo kolektivnim subjektom in abstraktnim identitetam, kot so etnije in nacije. Bralec se tako lažje identificira in opredeli, obenem pa personifikacija akterja semantično potisne v ozadje in ga razbremeni odgovornosti. Podobno deluje naturalizacija, ki družbeni pojav poimenuje kot del telesa, bolezen ali naravno katastrofo. Eksklamacija izraža močna čustva skozi izjavo, zaključeno s klicajem. Epifora poudarja skozi ponavljanje določenih besed ali besednih skupin, ki zaključujejo zaporedne stavke. Tudi druge stavčne figure so predvsem pomenske, a se za učinek stilno opirajo na sintakso, tako denimo hiperbola ali pretiravanje (Vezovnik 2009).

8.1.2 Analiza slovnice in skladnje

Na tem nivoju preučujemo tvorjenje besednih zvez in stavkov. Po Richardsonu je pomembna glagolska prehodnost, ki predstavi reprezentacije dejanj akterjev v tekstu. Izbira tvornika ali trpnika je lahko motivirana. Akterji, vpleteni v proces, so različno imenovani, opisani in vrednoteni. Izbira glagolske prehodnosti določa razmerje osebk z vršilcem dejanja – če gre za eno in isto osebo ali osebk ni, se uporabi tvornik, če gre za različni osebi in je osebk zaradi dejanja prizadet, pa trpnik. Izpuščanje osebk je glede na okoliščine lahko pomenljivo in različno motivirano. Uporaba tvornika preusmerja pozornost na vršilca dejanja in mu pripisuje odgovornost, tvornik pa poudarja prizadetost osebk zaradi dejanja ali je uporabljen, če vršilec ni znan ali pomemben oz. ga nočemo imenovati. Pri rabi trpnika ne gre vedno za motivirano reprezentacijo, temveč včasih le slovnična pravila. Skozi modalnost se po Richardsonu izraža odnos do vsebine izjave in signalizira dejanskost, stopnjo gotovosti, nejasnost, možnost, nujno, dovoljenje ali obvezo. Deluje skozi glagolske naklone, modalne glagole, prislove ter prislovne izraze, lahko pa tudi skozi vrsto modalnosti, imenovano očitnost, ki zaznamuje vir informacij (npr. kot objektivni ali subjektivni). Modalni glagoli in prislovi so pogosti v interpretativni zvrsti. Po Fowlerju se modalnost izraža kot resnica (zavezanost resnici je lahko utemeljena kot kategorična trditev brez modalnih glagolov ali pa je z njimi ograjena), obligacija (ki se kaže z zapovedmi ali normativnimi trditvami in izraža stopnjo, do katere avtor verjame, da se nekaj mora zgoditi ali se lahko zgodi, pri čemer so kategorične trditve spet avtoritarnejše od ograditvenih in se jih uporablja za senzacionalistični učinek), dovoljenje (ko avtor dopušča določeno dejanje) in zaželenost (ko izraža strinjanje ali nestrinjanje). Analiza na ravni kohezije preučuje povezanost besed v stavke ter sestavljanje stavkov v daljše tekstovne enote. Po Faircloughu se opazuje ponavljanje besed, rabo sinonimov, zaimkov in veznikov. Po Verschuerenu je pomemben kontekst oz. zaznamovanje povezav v diskurzu ali tekstu, poleg že omenjenih tehnik pa še raba priredij, samoreferenca, ponazoritev, razlaga za pomišljanje, vejico ali znotraj oklepajev, elipsa (izpuščanje besed), poudarek v narekovajih, primerjava, ponavljanje, sopomenskost in protipomenskost, nad- in podpomenskost ter nadomeščanje in združevanje bližnjih pojmov (Vezovnik 2009).

8.1.3 Intertekstualnost

Teksti nastajajo in se uporabljajo v specifičnih kontekstih z različno kompleksno distribucijo. Po Faircloughu so pri analizi na višji ravni pomembne moč izjave, koherenca in intertekstualnost. Analiza teksta težko pokaže, kaj v njem manjka – v medijskih tekstih je to

predvsem zgodovinski kontekst. Tekst ima eksplicitno (dejansko) in implicitno (zaradi domnevne samoumevnosti neizrečeno) vsebino. Tovrstno domnevo obravnavamo kot del intertekstualnosti. Pri analizi zgradbe preučujemo kombinacije elementov in epizod v tekstu, tj. agendo teksta oz. sosledje dogodkov in navedb ter njihovo konotacijo. Tako pridobljeni širši kontekst služi za interpretativni okvir, po katerem sklepamo, za kateri žanr in del teksta gre. Pomembni sta moč in koherenca teksta – določitev, ali je stavek grožnja, zahteva, prošnja, obljuba, vprašanje, ukaz, predlog, pritožba ... Pri interpretaciji dvoumnih stavkov je pomembno upoštevati kontekst. Pri gradnji in urejanju izjav je glavno tvorjenje pomena, po Verschuerenu koherenca ali relevantnost. Po Faircloughu ta sega tudi v interpretacijo teksta, saj so mnogi večpomenski. Tekst je koherenten, če stavki in epizode v smiselni odnosih tvorijo celoto z določenim pomenom (Vezovnik 2009).

Intertekstualnost oz. interdiskurzivnost povezuje tekst z diskurzivno prakso. Po Faircloughu je vsaka raba jezika ideološka. Tekst lahko vsebuje dele prej obstoječih tekstov, čeprav so žanrsko in diskurzivno drugačni, razmejeni ali spojeni vanj, asimilirani, zanikani ali ironizirani. Preneseni govor je citiran ali povzet, torej manifestno ali konstitutivno intertekstualen. Manifestna intertekstualnost pomeni prenašanje določenega diskurza brez možnosti alternativne interpretacije, pri čemer je poleg slovnične strukture pomembna diskurzivna organizacija in drugi vidiki, kot so okoliščine in ton. Po Faircloughu lahko ločimo tekste z reprezentacijami diskurza glede na peti parametrov. Pri načinu ločimo neposredni govor (kadar je sekundarni diskurz pomemben, dramatičen, prodoren, duhovit, kadar prihaja s strani avtoritete ali se mu želi novinar približati), posredni govor oz. poročanje in drsenje med načini oz. prosto posredovanje. Ohranjanje meja meri razločitev ali združenost primarnega in sekundarnega diskurza na ravni inkorporacije, ki prevede sekundarnega v glas primarnega, ali diseminacije, kjer sekundarni nadvlada prvega. Stilističnost in situacijskost merita razsežnosti reprezentacije nemišljenskih, medosebnih pomenov in situacijskega konteksta sekundarnega diskurza. Po Faircloughu »[p]ostavitev zadeva razsežnost in način umeščanja sekundarnega diskurza v kontekst in njihov vpliv na interpretacijo bralca/poslušalca /.../ Reprezentacijo diskurza v medijskih vsebinah lahko dojemamo kot ideološki proces pomenljive družbene relevantnosti«, saj so »slovnične in semantične značilnosti tekstov pomembne za razumevanje in interpretacijo družbenih determinant« (Vezovnik 2009).

Predpostavka vpeljuje implicitnosti oz. domneve, logične implikacije ali pripisovanja in namige. Po Verschuerenu je konvencionaliziran nosilec implicitnega pomena in orodje za

povezavo eksplicitne vsebine z relevantnim ozadjem. Za Richardsona je skriti predpostavljene pomen teksta ali izjave, ki ni strogo povezan z intertekstualnostjo, saj gre za domeno splošno sprejetega, zdravorazumskega dejstva, ki v nasprotju z dialoškostjo reducira raznolikost s predpostavljanim skupnega polja mišljenja. Po Ducrotu je predpostavka sestavni del govornega dejanja, za katerega je govorec ob odkodiranju pomena izrečenega tudi odgovoren. Predpostavka zaradi prispevanja k monološkosti teksta in krepitve ideološke pozicije z izključevanjem drugih diskurzov predstavlja sredstvo prepričevanja z družbenimi implikacijami. Fairclough loči eksistencialne (sporočajo o obstoječem), predloge (govorijo o morebitnem dogajanju) in vrednotne predpostavke (sporočajo o dobrem in zaželenem). Večinoma gre za predpostavljeno in le redko eksplicitno vrednotenje, z vrednotnimi sistemi povezane prepostavke pa predstavljajo poskus hegemonizacije in univerzalizacije pomenov v določenem diskurzu. Zaničanje se pogosto uporablja za polemiziranje. Nikalni stavki so intertekstualne domneve, ki elemente vključujejo, da jih ovržejo. Po Ducrotu gre za trčenje nasprotnih stališč, trdilnega in zavračanja, pri čemer ločimo zaničanje skozi opis dejanskega stanja brez avtorjevega upora, polemično, ki se upira nasprotnemu govoru, in metajezikovno, ki oporeka specifičnih izrazom v njem. Metadiskurz, oblika manifestne intertekstualnosti, je avtorjevo razlikovanje in distanciranje od določenih ravni lastnega teksta, tako da jih obravnava kot zunanji tekst (npr. z rabo metafor oz. s parafraziranjem). Ironija je lahko manifestno intertekstualna, kadar deluje kot odmev na izrečeno v drugem kontekstu, in prepoznavna le ob prepoznavanju razlike med obema tekstoma. Za paradoksalen učinek ironije mora izginiti občutek poročanja, izjavljeno mora biti predstavljeno kot resnično izrečeno, a skozi razločevanje med govorcem in izjavljalcem in vpeljavo drugega izjavjalca s sprejemljivim glediščem. Skozi izenačenje izjavjalca in ogovorjenega ironija izraža agresivnost (Vezovnik 2009).

Intertekstualna analiza ima po Faircloughu tri vidike. Reprezentacija diskurza kaže, kako se tekst manifestira v drugih tekstih ali diskurzih, pri čemer je pomembno stopnja ohranitev meja, ki ločujejo reprezentiranje diskurza (glas poročevalca) od reprezentiranega diskurza subjekta poročanja. Tip diskurza določa oblike žanrov in diskurzov, konvencionaliziranih enot v diskurzivnih redih. Analiza diskurzov se osredotoča na njihovo (ne)stabilnost. Žanr pomeni rabo jezika v določeni družbeni praksi, tip diskurza pa splošnejšo kategorijo, ki lahko vsebuje več žanrov. Diskurzi se lahko pojavljajo v različnih žanrih. Stil, način in glasove določa odnos med avtorjem in občinstvom. Tri vidike diskurza združuje analiza tipov diskurza, ki so med seboj v različnih odnosih (dopolnjevanje, nasprotovanje, upiranje).

Splošna analiza tipov diskurza je vezana na prisotnost drugih tekstov v tekstu in kombinacije različnih žanrov znotraj diskurza. V interpretativni zvrsti gre za obteženost z ideološkimi predpostavkami. Analiza diskurzov v tekstu upošteva značilnosti odnosov med njimi glede na njihove morebitne razlike v mnenjih, argumentih, razlogih (npr. konkurenčnost diskurzov o isti temi – konservativni, feministični, liberalni ...). Diskurzi se ponavljajo, prevzemajo jih lahko različne skupine ljudi, so bolj ali manj stabilni in hibridni. Vsaka reprezentacija še ni nov diskurz; diskurz jih transcedentira, saj jih lahko ustvarja. Analiza interdiskurzivnosti, razširjene razsežnosti intertekstualnosti, je po Faircloughu analiza mešanja žanrov, diskurzov in stilov ter njihove artikulacije v tekstu, ki posreduje med jezikovno analizo in družbenimi dogodki oz. praksami. Pri intertekstualnih verigah gre za spremembe v nizih tekstov, ki se nanašajo en na drugega tako, da se členi predvidljivo spreminajo v druge člene (Vezovnik 2009).

8.2 Zgodovinski kontekst konstrukcije zoperstavljenih kolektivnih identitet

Za specifično konstrukcijo slovenstva je pomemben prevladujoči ideološki vidik kmečke predmodernosti, ki se je zaradi strahu pred prodirajočim tujim kapitalom, proletarizacijo, industrializacijo in urbanizacijo oblikoval v času oblikovanja slovenske nacionalne identitete. Poleg tega t.i. krekovskega diskurza in povezane domačijskosti so za proces pomembni še zavedanje o majhnem območju Slovenije, podjarmljenost močnejšim središčem in močna kulturna zavest. Slovenska kolektivna zavest, kot je reproducirana skozi diskurze, zajema občutke majhnosti, nebogljenosti, obrobnosti, provincialnosti in ogroženosti, kar vodi k idealizaciji domačijskega etosa.

Pomembna je tudi izgradnja Slovencev kot pasivnega naroda hlapcev, pri čemer se hlapčevstvo naturalizira na podlagi kolektivne zgodovine brez možnosti upora. Nanjo je vezana viktimizacija naroda, po Žižku obrnitev agresije vase. Po Salecl se je po osamosvojitvi se je pojavila fantazma moralne večine, ki je zahtevala vrnitev h krščanskim vrednotam. Skozi dihotomijo univerzalno – partikularno lahko razumemo družbeno oblikovanje konkurenčnih diskurzov in posledično nabora praznih označevalcev, vezanih na politično tekmovanje. Slovenska identiteta se je skozi partikularne zahteve po suverenosti oblikovala v odnosu do Balkana na eni in Evrope na drugi strani. Uspešni integraciji zahteve v evropsko univerzalno je tako sledila konstrukcija D drugega skozi polpreteklo zgodovino in Balkan. Binarni reprezentaciji pridnega, prizadevnega Slovenca in »lenega, kaotičnega, lažnivega Balkanca«, jugonostalgika kot notranjega sovražnika, se neizogibno prevesita v nacionalistični diskurz.

Afirmiranje poosamosvojitvene identitete na predjugoslovanski preteklosti legitimira zavračanje socialistične preteklosti in Balkana ter s tem njunega drugačenja v nazadnjaško, primitivno, kriminalno in barbarsko. Hegemoni diskurz tako konstruira slovenstvo prek razlike do demoniziranega »Balkana«, s katerim je v antagonističnem odnosu in mu kot svojemu Drugemu zanika konstituiranje identitete (Vezovnik 2009).

Pri analizi bomo tako pozorni na pripisovanje negativnih značilnosti in nacionalistično retoriko v odnosu do Drugega, kot se kaže skozi stereotipe, nacionalizme, marginaliziranje, ter posploševanje in poenostavljanje na podlagi kulturnih, verskih in etničnih predsodkov. Nacionalizem namreč deluje prek vzpostavljanja fantazme ogroženosti kot točke identifikacije skozi iskanje krivca v vsakdanjih, konkretnih zgodbah (Vezovnik 2009).

9 ANALIZA MEDIJSKIH REPREZENTACIJ NOVIH JARŠ IN NOVIH FUŽIN

Z diskurzivno analizo bomo preverili, kako je v medijskih tekstih konstruirana podoba Novih Jarš in Novih Fužin ter kolektivna identiteta Drugega na primeru njunih prebivalcev, predvsem priseljencev iz bivših jugoslovanskih republik in njihovih potomcev, kako jo dopolnjujejo javne izjave akterjev obeh sosesk in avtoritet z različnih strokovnih področij, ter kateri diskurzi zasedajo hegemonsko pozicijo.

Za namene analize smo zbrali in pregledali bazo več sto medijskih prispevkov, ki so omenjali eno ali obe obravnavani soseski. Iskanje je potekalo predvsem prek medijskih spletnih portalov in fizično po klipingu Cone Fužine. Po izločitvi omemb banalne narave, kratkih vesti (denimo prometnih obvestil), strogo dejstvenih poročil in drugih analitično nerelevantnih tekstov predstavlja končni vzorec za kvalitativno analizo 78 prispevkov, objavljenih predvsem v nacionalnih in regionalno obarvanih tednikih ali dnevnikih ter njihovih prilogah in na spletnih portalih televizij. Največji delež tekstov je bil objavljen v Dnevniku (23 oz. 29,49 %), precejšen v Delu (15 oz. 19,23 %) in Mladini (12 oz. 15,39 %), po več člankov izvira s portala RTV Slovenija (8 oz. 10,26 %), iz Objektiva (6 oz. 7,69 %), s portala 24ur (4 oz. 5,13 %) in iz Žurnala24 (3 oz. 3,85 %), posamezni članki pa še iz Večera, Žurnala, Sobotne priloge, 7*dni, Dobro jutro, Hopla in Naše kronike (vsak po 1 oz. 1,28 %). Občinskega glasila in publikacij četrtnih skupnosti (Ljubljana, Zeleni glas, Moj magazin) kljub pregledu za orientacijo nismo upoštevali, saj gre za stilistično in po tonu predvidljive reprezentacije na drugem nivoju, ki gredo skozi drugačen (manj strog) uredniški proces, teksti pa so pogosto namenjeni le obveščanju ali promociji.

Večina uporabljenih tekstov je iz zadnjega desetletja (66 oz. 84,62 %), največ pa jih je pričakovano iz obdobja po izidu romana Čefurji raus! v letih 2008 in 2009 (skupaj 27 oz. 34,62 %), zaradi katerega so postale Fužine medijsko zanimivejše. Porazdelitev vzorca po letih je sicer sledeča: 2008 (14 oz. 17,95 %); 2009 (13 oz. 16,67 %); 2011 (11 oz. 14,10 %); 2007 in 2012 (po 6 oz. 7,69 %); 2010 (5 oz. 6,41 %); 2003, 2005, 2006, 2014 in 2015 (po 3 oz. 3,85 %); 2004 in 2016 (po 2 oz. 2,56 %); 1996, 1999, 2001 in 2002 (po 1 oz. 1,28 %)

Pri izbranih geografskih enotah gre v ožjem smislu za pomembnost lokalnega značaja in le posredno nacionalnega, kadar sta soseski vključeni kot primera v okviru širše razprave o urbanizmu, kakovosti življenja, ekonomskih migracijah, multikulturalnosti ipd., zato je znaten

delež prispevkov poročevalske narave, mnenjske kolumne, ki se nanašajo na Nove Fužine in Nove Jarše pa so nekoliko redkejše. Opazimo tudi serije prispevkov o prekrških in kriminalnih dejanjih, ki jih posamezni novinar spremlja skozi daljše obdobje. Prispevke smo okvirno razdelili v tematske kategorije, kot so se spontano oblikovale, ter preverili porazdelitev glede na posamezno sosesko.

Razlike v medijski izpostavljenosti Novih Fužin in Novih Jarš sovpadajo s številom javnosti poznanih oseb, ki iz posamezne soseske izvirajo ali v njej še bivajo, če se nanjo sklicujejo v svojem delu ali medijskih nastopih, ter s številom skupnostnih dogodkov ali intervencij v lokalno okolje. Tekstov, ki se neposredno nanašajo na Fužine, je 63, takih, ki se neposredno nanašajo na Nove Jarše, pa pričakovano manj, in sicer 17 (posredno, brez poimenovanja, pa še dodatna dva). Analiza vključuje še izjave iz dveh tekstov, ki sosesk poimensko ne omenjata, a se vsebinsko nanašata nanju, ter primerjalno en tekst, ki se nanaša na bližnje Štepanjsko naselje.

Opredelitev tekstov glede na pozitivno oz. negativno obravnavo sosesk se je pokazala za zahtevno zaradi prepletanja različnih diskurzov (prek izbora vključenih nasprotujočih si izjav, ki jim je lahko pripisana podobna teža oz. enako pomembno mesto v tekstu), pa tudi zaradi prisotnosti tako negativnih kot pozitivnih komentarjev novinarja v istem članku. Če pri razdelitvi upoštevamo splošno nastrojenost teksta (ali izjave, če se članek v celoti ne nanaša na sosesko), prevladuje pozitivno (naklonjeno ali empatično oz. solidarno) ali vsaj nevtralno stališče približno v razmerju 2:1. Največ člankov s pozitivnim tonom je med tistimi, ki se ukvarjajo s socialnimi, mladinskimi in kulturnimi lokalnimi organizacijami, pa tudi takih, ki obravnavajo športnike ter (sub)kulturne izvajalce in njihovo delo. Negativen ton je pričakovano najbolj prisoten v kroniki kriminalnih dejanj, po tonu najbolj mešani pa so prispevki, ki zadevajo kakovost bivanja v soseskah, intervjuji in mnenjske kolumne ter seveda satirični komentarji.

Med akterji, ki se pojavljajo v tekstih in včasih nastopajo kot (notranje ali zunanje) avtoritete s področja življenja v soseskah, v izbranem vzorcu zasledimo denimo pisatelja in režiserja Gorana Vojnovića (11 omemb), raperja Zlatka (8), nogometaša Milivoja Novakovića (7), vodjo Svetovalnice Fužine Vitomirja Simuniška (5), župana Ljubljane Zorana Jankovića (5), košarkarja Radoslava Nesterovića (3), vodjo Cone Fužine Meto Čermelj (3), pisatelja Andreja Skubica (2) in raperja Pezzy Pezza (2), s po eno omembo pa raperja Unknowna in Mostiščarja, režiserja Diega Menendesa, nogometnega vratarja Samirja Handanovića in

druge. Kot nosilci strokovnega in institucionalnega diskurza se pojavljajo predstavniki policije, arhitekti, profesorji z relevantnih fakultet, predstavniki četrtne skupnosti, Urada za mladino, Sveta za varnost, Urada informacijskega pooblaščenca, varuhinja človekovih pravic itd. Članki se pogosto nanašajo na neimenovane prebivalce sosesk, ki kot imenovani subjekti nastopajo, kadar so intervjuvani v okviru ankete o specifični aktualni problematiki ali kakovosti življenja na splošno ali kot uporabniki lokalnih društev, organizacij in mladinskih centrov.

Za kvalitativno analizo smo izbrali tiste medijske prispevke, ki so z jezikovnega in intertekstualnega vidika najbolj ploden material. Skozi izpostavljene izjave smo poskušali zajeti tako najbolj originalne vidike in mnenja kot tipične reprezentacije oz. javno percepcijo sosesk in njihovih prebivalcev.

9.1 Kronika

V črni kroniki so novice, vezane na soseski, pogosto opremljene s poudarjanjem dramatičnosti in pretiravanjem, ki se kaže skozi izbiro izrazja. V primerjavi z ostalimi kategorijami gre morda za najlažje prepoznavne individualne avtorske pisave, kot jih zasledimo le še v mnenjskih kolumnah. Potrdile so se razlike v načinu poročanja med posameznimi mediji, a ne vedno pričakovane: besedilne objave na portalu 24ur.com so npr. vsebovale nevtralnejši jezik kot tiste v Dnevniku. Tako v članku o izginotju in kasneje potrjenem umoru prebivalca Fužin najdemo ponavljanje z namenom poudarjanja (»Po tem dogodku pa se je za mladeničem izgubila vsaka sled. Žiga Kastrin je izginil kot kafra«), nenavadno izbrane prispodobе (»izkazalo pa se je, da prav 28-letnik skriva ključ do pojasnitve Ljubljčanovega skrivnostnega izginotja«), dramatične izraze (»Policistom je namreč priznal, da je v svojem najemniškem stanovanju v prestolnici usodnega 9. aprila lani Kastrina umoril« – storilec v priznanju najverjetneje ni uporabil besede usodno), morda ne po krivdi novinarja pa tudi precej senzacionalističen naslov, ki se glasi »Ostanki trupla ležijo na smetišču« (Laterner 2007b).

Težnja k dodatni spektakularizaciji dogajanja včasih obarva celoten članek. Kratko poročilo o raciji zaradi izsiljevanja lastnikov lokalov na Fužinah policijsko akcijo kar dvakrat označi za »spektakularno« in enkrat za »filmsko« (Laterner 2008a). Avtor bralko uvede v dogajanje skozi stopnjevanje napetosti (»Prebivalci Fužin so imeli kaj videti«) ter poudarjanje številčnosti, elitnosti in hitrosti oz. dinamičnosti akterjev (»množica neoznačenih policijskih

vozil je pridvela na Rusjanov trg, iz njih pa so poskakali oboroženi pripadniki posebnih policijskih enot in kriminalisti«). Za tem neizpodbitnim prikazom moči in nadzora nad situacijo s strani represivnih organov avtor okliče osebi, ki sta izsiljevali lastnike in najemnike gostinskih lokalov, za »nadebudneža«, ki jima bodo policisti »na vsak način skušali stopiti na prste«. S tem ju humorno uokviri ter tako doseže učinkovit, čeravno nekoliko nenavaden kontrast v primerjavi s policijo – ne glede na to, če nadebudneža (neustaljeno različico izraza nadobudnež) razumemo kot ekspresivno oznako za nadarjenega in obetajočega moškega (SSKJ) ali naslavljanje, kakršno običajno zadeva otroke, kar osebkoma še nekoliko infantilizira. Z zvajanjem opisa storilca na izključno fizično podobo (»visok in fizično močan«; drugi je označen le kot njegov »pajdaš«) avtor med vrsticami sporoča svojo sodbo o nivoju kriminalnega dejanja. Opazna sta še nedoločnost skozi izbiro pridevnikov in prislovnih izrazov (»po naših podatkih«, »ene od razvpitih družb za varovanje«, »z nekaterimi drugimi prepovedanimi posli«) ter skozi modalnost z izbiro pogojnega glagolskega naklona (»po neuradnih podatkih naj bi policisti z omenjeno racijo prekinili pohod«, »naj bi se s tovrstnim poslom ukvarjal že kar nekaj časa«, »naj bi bil pred časom tudi varnostnik«) (vse Laterner 2008a). To ustvarja dvoumnost, saj ne moremo biti prepričani, če gre za namigovanje oz. predpostavljamo zaradi negotovosti glede točnosti navedenega ali načrtno previden zapis podatkov, ki so morda še predmet policijske preiskave. Članek v drugem delu spremeni »akcijski« ton in skozi piarovsko obarvana odstavka predstavi novoizdano policijsko zloženko o izsiljevanju.

O istem dogodku poroča videoprispevek na 24ur.com (Ficko 2008), ob katerem opazimo, da so videovsebine po načinu poročanja zastavljene bistveno drugačne kot nevtralnejši besedilni članki na istem portalu – novica je za potenciranje učinka podložena z zaigranimi prizori podkupovanja in nastavljanja noža na vrat (ki se, mimogrede, pojavi še vsaj v enem nepovezanem prispevku), kar deluje bolj senzacionalistično kot kredibilno. Poleg tega je prisotna slovnična napaka, ki jo pogosto zasledimo v medijskem poročanju o Novih Fužinah – v prispevku je uporabljen pravilen predlog (»Racija na Fužinah«), v naslovu članka pa napačen (»Racija v Fužinah«). Obteženost videa z retoričnimi figurami se kaže tudi v poročilu o požaru zaradi vržene petarde v Novih Jaršah, kjer novinarka oddaje Svet ogenj opiše s prispodobno »rdečega petelina, ki se je neusmiljeno širil v višave«, hodnike, po katerih so stanovalci bežali pred njim, pa kot »blodnjake« (N. D. 2010), ter v članku o tamkajšnji stanovanjski aferi, ki rek »riba smrdi pri glavi« okorno preobrazi v: »Zgodba smrdi že pri samem začetku« (Pečnik 2011).

V Delu zasledimo stilno zaznamovan prispevek o prijetju preprodajalca kokaina na Fužinah, ki uporablja izrazite pridevnike, glagole in fraze za humoren in ironičen učinek: storilec je »'delil' zavojčke s prepovedanim praškom, seveda niso bili zastonj«, med postopkom »je prišlo na svetlo«, da je ponujal »malodane vse, kar si odvisnik zaželi«, »možje postave« pa so ga »naložili in odpeljali« ter »zaplenili /.../ čedno vsoto« (K. D. 2010).

Tudi članki o kriminalnih dejanjih, ki so se zgodila na področju Novih Jarš, včasih vsebujejo nesorazmerno ekspresivna jezikovna sredstva in senzacionalistične prijeme: poročilo o prijetju oboroženih roparjev slednje opiše kot »nepridiprave« (lp 2009), kar glede na kontekst predstavlja nenavadno izbiro, saj gre za evfemizem ali ekspresivno oznako za nagajivega in porednega otroka (SSKJ). Kasneje jih označi za člane »roparske triperesne deteljice«, dva od katerih sta si »čez obraz poveznila maski« in v grmičevju skoraj literarno aliteracijsko »potrpežljivo prežala na priložnost«, v naslovu pa so s slabo izbrano in dvoumno sinekdoho, ki asociira na zlikovce Divjega Zahoda, predstavljeni kot »[z]amaskirani z nabojem v cevi« (lp 2009). »Z olfa nožem nad ženo« se glasi naslov članka o napadu v jarški trgovini, čeprav v samem besedilu avtor manj prepričano uporabi pogojniki (»šlo naj bi za olfa nož«) (bl 2008). Sorodne objave na 24ur.com je znova sestavljal pretežno nezaznamovan jezik.

Samoumevnost nasilja in kriminala kot temeljnega sestavnega dela diskurza o obeh soseskah se torej konstruira skozi novinarsko formulacijo – »poči petarda v Fužinah in mi imamo izredno stanje na vseh programih«, zapiše Zgaga (2009), a tudi skozi izjave avtoritet. Tako denimo v intervjuju izpostavi nekdanji načelnik slovenske uniformirane policije Pavle Čelik: »Nas so na miličniški in višji šoli za notranje zadeve učili, da mora policija nadzorovati dve vrsti okolišev. Ena vrsta so predeli porajajočega se kriminala, kot recimo ljubljanske Fužine, ki so bile problematične že v socializmu. Tam je bil vedno prisoten policist« (Cerar 2007). Včasih stereotype vzdržujejo tudi izjave samih akterjev teksta, pri čemer ne smemo pozabiti, da je avtor članka tisti, ki jih spusti skozi filter. V poročilu o sodni obravnavi treh ropov najdemo naslednji opis: »le Snežana P., ki se je v času roba prav tako znašla na enem od servisov, je povedala, da je bila ves čas 'mrtvo hladna'. 'Videla sem, da so smrkavci in da jim gre le za denar. Živim v okolju, v katerem sem doživela že kaj hujšega,' je dejala. Na vprašanje, kje je torej doma, je odvrnila, da na Preglovem trgu na Fužinah« (Furlan – Rus 2008a).

Ropi se niso zgodili na Fužinah, prav tako nimamo razloga za predvidevanje, da od tam izvirajo obtoženci (če so, to v članku ni omenjeno), a vendar je avtorica teksta za dramatično

vzpostavljanje kontrasta dodala ta primerjalni vstavek, čeprav za zgodbo dejansko ni relevanten. Ne škodi, če spomnimo na dejansko statistiko policijske uprave (Keder v Jager 2007):

V letu 2006 niso policisti policijske postaje Moste, pod katero spadajo Fužine, našli niti enega umora ali poskusa umora, prav tako niso obravnavali nobenega spolnega napada na osebo, mlajšo od 15 let. Na celotnem območju prestolnice pa se je v istem letu zgodilo 16 poskusov umorov in 24 spolnih napadov na osebe pod 15 letom. Medtem ko so policisti v Mostah obravnavali 32 primerov povzročitve lahke telesne poškodbe, so na primer njihovi kolegi s postaje Ljubljana Center poročali o 139 tovrstnih kaznivih dejanjih.

Po povzetku raziskave Flash Eurobarometer iz leta 2014 med varnostno sliko Fužin in Ljubljane kot celote ni opaznih razlik, niti niso Fužine na tem področju segregirane, temveč kvečjemu »nekoliko bolj dolgočasne« (Delić in drugi 2014). Umorov skoraj ni, najpogostejše so tatvine, proizvodnja in prodaja drog pa ne predstavlja pomembnega deleža kriminalnih dejanj.

Na to temo najdemo v mnenjskih kolumnah dvoumne primere samoironije, kakršen je zapis avtorja v dvojni vlogi novinarja in prebivalca Fužin: »Statistično gledano so Nove Fužine, po podatkih policije, eden najvarnejših krajev v Ljubljani, ker je tam neverjetno malo kriminala. To je seveda razumljivo, saj tudi kriminalci hodijo v službo drugam, zelo malo jih namreč dela na domu« (Matoz, 2009). Vojnović v intervjuju poda na prvi pogled podobno humorno izjavo, ki pa se razveže v resnejši komentar: »Na Fužinah je manj nasilja, ker se mladi, ki tam stanujejo, v svojem okolju počutijo varne in sproščene. Ko gredo v center, so avtomatsko bolj nasilni. Prepričani so, da jih ljudje gledajo postrani, zato so ves čas napeti, ta napetost pa hitro preide v obrambni mehanizem, ki rezultira v nasilju« (v Čepin Čander 2009).

9.2 Okolje in skupnost

Zanimivi so diametralno nasprotni medijski pogledi na urbanistično zasnovo naselja in nanjo vezano kakovost bivanja – zasledimo lahko številne izjave strokovnjakov, pa tudi prebivalcev in uporabnikov Novih Fužin, ki različno vrednotijo okoljske specifičnosti, od izredno pozitivnih mnenj do čustveno obarvanih kritik, ki naselje v primerjavah uporabljajo kot primer skrajno zanikrnega bivalnega okolja. Na eni skrajnosti intervala najdemo denimo naklonjeno mnenje novinarja in prebivalca Fužin: »Urbanistično gledano je najmanj slabo urejeno stanovanjsko naselje v Ljubljani, zadnje, ki je nastalo v času socializma, in je v popolnem nasprotju s sodobnimi urbanističnimi kapitalističnimi rešitvami, v okviru katerih po Ljubljani gradijo le

kurnike in kasarne« (Matoz 2009), čeprav izbira besed »najmanj slabo urejeno« odraža le relativno in nekoliko cinično hvalo. Ta misel se pojavlja pogosto, npr. v razmisleku o bodoči stanovanjski gradnji v Ljubljani: »Je mogoče upati, da bo arhitektura vsaj tako funkcionalna, kot je bila pri množičnih stanovanjskih produkcijah na Slovenskem v sedemdesetih in osemdesetih letih? Takrat je bila na primer zgrajena ljubljanska soseska Fužine s tlorisi stanovanj, ki so še danes boljši od 90 odstotkov sodobne produkcije« (Matos 2003). Vendar v kasnejšem intervjuju arhitekt Vasa J. Perović na vprašanje, ki že vnaprej usmerja odgovor (»Blokovska naselja so znana po trenjih ... Lahko arhitektura vpliva na socialno vedenje stanovalcev?«), odgovori: »Zgolj z arhitekturo trenj seveda ni mogoče preprečiti, dajo pa se ublažiti. Če bi bile Fužine kot ogromno naselje že v osnovi razdeljene na več manjših enot, bi bile stvari drugačne« (Matos 2005).

Na drugem delu intervala najdemo mnenje, ki Nove Fužine kar enači z romanom, v katerem Skubic piše o štirih tragičnih zgodbah iskanja smisla: »Ob besedi Ljubljana nihče ne pomisli na Nove Jarše, Šišenske bloke, Savsko naselje, sosesko BS3, Fužinski blues in podobno« (Suhadolc 2008) – pustimo ob strani, da bi na vsebinski ravni lahko oporekali, da drži ravno nasprotno in da bi od Ljubljane ostalo bore malo, če bi odmislili zanj značilne stanovanjske soseske. Za vzorec še primerjava iz potopisa razočarane popotnice: »Takšno, kot je bilo prenočišče za 25 evrov v delu Tokia, ki je spominjal na spalno naselje na Fužinah, pa si predstavljam le samico v zaporu« (Jagodic 2007). Tovrstne izjave zaradi čustvene zaznamovanosti pogosto močneje vplivajo na oblikovanje negativne javne percepcije, čeprav zanjo ni realne podlage, kot kaže tudi povzetek raziskave, izvedene pod vodstvom dr. Marka Krevsa na Filozofski fakulteti štirikrat skozi obdobje sedmih let (Žibret 2010):

Fužine in Rakovo jelšo so anketirani Ljubljančani prepoznali kot najbolj neprivačni soseski, pri čemer jih v prvem primeru najbolj moti blokova podoba, ki vzbuja občutek prenaseljenosti. /.../ Dr. Krevs ob tem ugotavlja, da uvrščanje sosesk med neugodne in še posebno med nevarne temelji predvsem na negativnih stereotipih in negativnih informacijah iz medijev, le izjemoma pa na lastnih izkušnjah prebivalcev. Pred leti opravljena raziskava /.../ namreč ni podprla stereotipa o drastičnem odstopanju območij, ki so jih anketirani označili kot »*najbolj nevarna*«, še posebno to velja za Fužine in Rakovo jelšo. Tako je v teh odgovorih zaznati različne oblike nestrpnosti /.../. Sicer pa je Center po številu kriminalnih dejanj na prebivalca v resnici ena najbolj nevarnih sosesk v Ljubljani, zato je zanimivo, da so jo Ljubljančani prepoznali kot eno najbolj privlačnih.

Isti članek je tudi dober primer učinkovitega komentarja na temo s premišljeno izbranim fotomaterialom: prizor igranja otrok in druženja odraslih na zgledno urejenem in barvitom

otroškem igrišču pred fužinskimi bloki ustvarja pomenljiv kontrast pripisu, ki se glasi »Fužine so po mnenju Ljubljancev najbolj nevarne«, s čimer (neposredneje kot v besedilni obliki) aludira na dejstvo, da anketirani Ljubljanci o zadevi niso najboljše informirani (Žibret 2010). Ko se za mnenje povpraša stanovalce Fužin, denimo v raziskavi v okviru projekta Restate, in ko njihovo stališče dejansko prodre v medijsko poročanje, se pokaže, da so prebivalci s sosese kot celoto večinoma zadovoljni in se ne strinjajo s slabim ugledom, ki ji ga pripisujejo drugi Ljubljanci (Zabukovec v Delić in drugi 2014).

Analiza medijskega diskurza naj bi prvotno vključevala tudi Štepanjsko naselje, a je preliminarni pregled objav pokazal, da sosese v primerjavi z drugima dvema ni dovolj medijsko prepoznavna oz. o njej izven lokalnih glasil ni zaslediti za naše potrebe dovolj formiranega diskurza. Kratki članki nevtrarno obravnavajo teme, kakršne so požar, nepravilno parkiranje, čistilne akcije ali urejanje skupnostnih vrtičkov v naselju, zato smo se osredotočili na večji in medijsko bolj razvpiti blokovski sosesi. Kljub temu navedimo ostro primerjalno izjavo Mojce Mavec, ki posreduje drugačen pogled na nekoč nove moščanske sosese ter s tem spremenljivost vrednotnih sodb skozi čas in glede na perspektivo, obenem pa tudi na ločnico med ruralnim in urbanim, ki je relevantna pri vseh treh soseskah: »Mi smo živeli v pisanih stanovanjskih blokih, v novem Legolandu, Neverlandu, nečem zelo ekskluzivnem torej, onstran asfaltirane ceste pa je bila vedno zgolj Štepanja vas, tistih nekaj zarukanih kmečkih bajt, kjer so ljudje vstajali ob petih, da so ob šestih že molzli krave« (Mladina 2003). Splošen vtis po številnih prebranih kontradiktornih komentarjih glede urejenosti sosesk v medijih bi lahko povzeli z naslednjo oceno (Kos 2002b, 18):

V malomestnem okolju se je težko soočiti z dejstvom, da ni ene same podobe pravega mesta, še teže pa, da ni avtohotne podobe domačega mesta. Svojo podobo mesta branijo vsi, ki se tako pogosto oglašajo v raznih pismih bralcev s kritikami odtujenega mestnega okolja, vsi, ki se pritožujejo nad železom in betonom, puščobno sivino, meglo, slabim zrakom, prenatrpanostjo, prometno zmedo, dolgočasnostjo, »bulanostjo«, zaspanostjo, provincializmom, potrošništvom, komercializacijo, togostjo odpiralnih časov, nefleksibilno in policijsko interpretacijo javnega reda in miru, prav imajo tisti, ki rišejo grafite, in tisti, ki jih brišejo ...

Tema, ki si je prislužila obsežno pozitivno obravnavo v različnih medijih, je ureditev Labirinta umetnosti na zelenici med Fužinami in psihiatrično kliniko. Izpostavljamo jo zaradi disproporcionalnosti med medijsko pozornostjo in dejanskim vplivom na lokalno okolje, ki naj bi ga po besedah zunanjega organizatorja imela: »[N]astajajoči park kljub imenu Labirint umetnosti nima zgolj umetniške vrednosti, temveč tudi ekološko in družbeno. Park, ki je

zasnovan v polžast labirint, je namreč zasajen v neposredni bližini Fužin, kjer je zaradi blokovskega naselja parkovna površina zamrla. S parkom na Fužinah želijo Ljubljani vrniti tisto, kar v mestih povsod izginja, in sicer zelene površine« (vbr 2011) – neznano je, od kod popolnoma zmoten vtis o pomanjkanju parkovnih in zelenih površin na in ob Fužinah. Šlo je za »trajnostno umetniško delo« priznanega bolgarskega umetnika v organizaciji Zavoda Exodos in s pokroviteljstvom Mestne občine Ljubljana (Megla 2011). Posebej izbrane kanadske čuge so dobile bolj ali manj znane varuhe, med njimi korporacije in politike, katerih imena so za donacijo v višini 150 € vgravirali v ploščice, ki ležijo pod posameznimi drevesi. Po koncu promocijskih dejavnosti ter, sklepamo, zaključku projekta, je ostal labirint zanemarjen in se ni več pojavljal v medijih. Zasledimo le kritičen članek, ki na podlagi slabega vzdrževanja, lukenj, ki so ostale za drevesi (»ali je večina 'trajno' sposojenih, ne vemo«, se ironično posmehne avtor) in odsotnosti knjig na bralnem otoku ugotavlja, »da ni dovolj zamisel za neki projekt, pomembno je tudi, kam ga umestiš in komu je namenjen«, ter da je bilo očitno »pomembno le, da so se pokrovitelji in več kot 210 varuhov /.../ medijsko pohvalili in poskrbeli za javno pozornost ob odprtju« (Petkovšek 2015).

Tako kot avtorji črne kronike se pri pisanju držijo konvencij svoje kategorije tudi avtorji prispevkov o skupnostnem življenju, okolju in zdravju v soseskah. To so predvsem po tonu nevtralna ali spodobno naklonjena besedila, stilistično pogosto nekoliko suhoparna in brez posebnih okraskov, ki se držijo pravil politične korektnosti. Zaradi relativno predvidljive vsebine in strukture ter stilistične monotonosti, celo formulaičnosti, so manj zanimiva v smislu jezikoslovne in intertekstualne analize. Pogosto zaznamo rahlo pokroviteljski ali didaktičen, včasih pa tudi moralističen podton. Tematsko se jih največ navezuje na primere pozitivnih praks pri urejanju okolice, organiziranju mladinskih dejavnosti, socialnem delu ali lokalnem kulturnem udejstvovanju, npr. na Cono Fužine in Dom starejših občanov Fužine, Mladinski dom Jarše in BTC ter v soseskah organizirane prireditve. Ker se tiče neizogibnih spremljajočih vrednostnih sodb, gre v primerjavi s črno kroniko za skoraj diametralno nasproten tip diskurza, ki nudi pomemben protipol negativno obarvanim in senzacionalističnim prispevkom.

Dogodki v organizaciji lokalnih organizacij so pomembni za konstituiranje kolektivne identitete ter medgeneracijsko povezovanje in bogatijo življenje skupnosti, a poročanje o njih v praktičnem smislu ne izziva prevladujočega medijskega diskurza, temveč ga implicitno dopolnjuje. Obstoječa medijska podoba soseske v težavah zaradi napetosti znotraj številčnega,

etnično raznolikega in neintegriranega prebivalstva, je namreč do neke mere kompatibilna s pozitivno percepcijo prireditve, v katere kot prijazne sosedске institucije posegajo policija, gasilci in vojaki, ki omogočajo plezanje po interventnih vozilih, delijo brezplačen golaž in nasploh navezujejo stike z nameni preventivnega izboljšanja medsebojnih odnosov. Med kulturnimi vsebinami je poudarek na tradicionalni glasbi in plesih folklornih vsebin, kar navzven ustvarja vtis ujetosti v preteklost. Na stojnicah se predstavlja in ponuja socialno in učno pomoč, svetovanje, meritve krvnega sladkorja, pritiska in holesterola, v sodelovanju s Kralji ulice pa se pobira narkomanske igle – mnogo vsebin je vezanih na reševanje problemov. Skupnostne akcije in lajšanje dostopa do socialnih, zdravstvenih in pravnih storitev so seveda nujno potreben element funkcionalnega bivalnega okolja in si zaslužijo stalne promocije, enako velja tudi za povezovanje skozi športne igre ter ohranjanje kulturnih in kulinarčnih tradicij. Kar se tiče medijskih reprezentacij tega festivala, pa ponavljajoča kombinacija lahko oblikuje sliko neprestane potrebe po preprečevanju nasilja in nezmožnosti delovanja soseske brez vpletanja represivnih organov in institucij ter opiranja na izvirne identitete. Problematičen ni toliko sam narativ prireditve, ki je obenem dobrodošel socialni korektiv in izraz živahne skupnostne kulture, temveč pomanjkanje alternativnih vzporednih narativov, ki bi prikazovali tudi druge dimenzije bivanja v soseski. Tudi pozitivno naravnani prispevki o drugih akcijah, denimo čistilnih, namreč ne odstopajo od te formule »popravljanja« – želje, da bi »znova vzpostavili dobre medsebojne odnose, ki so se porušili zaradi pomanjkljivega občutka za skupnost« (M. Č. 2006). Dogodke bi lahko uvrstili v dobrodelne dejavnosti, namenjene (tudi) blaženju in popravljanju naših reakcij na stigmatizirane (Goffman 2008), pri čemer ritualizirano, neškodljivo proslavljanje multikulturalnosti lahko deluje kot mehčanje pristnega političnega momenta emancipacije. Kljub temu: s prostorsko-sociološkega vidika lahko tovrstno družbeno koristno uporabo in urejanje skup(nost)nih javnih površin vidimo tudi kot upor slabitvi klasične urbanosti v času potrošnje kot dominantnega načina javnega življenja (Uršič 2003). Opomnimo na še odgovornost medijev, da ustrezno, pozorno in z občutkom obravnavajo manjšinske zgodbe, saj imajo te realne posledice (Bašić v Studio12 2009).

Med redkimi članki iz te kategorije, ki so jezikovno živahneje zastavljeni, je poročilo s prireditve Fužinijada, ki se je odvijala pod dobro izbranim sloganom Sosed sosеду človek!, med nastopom raperja Nikolovskega nadgrajenim v ravno tako posrečeno različico Sosed sosеду komšija. Novinarska ubeseditev učinkovito spodbuja kar fiziološko vživljanje v dogodek: »Sredi dneva, tako rekoč po uri, ko želodec intenzivno prebavlja med kosilom

zaužito hrano in bi zato potreboval mir, je občinstvo na prizorišču živahno drencalo in z zanimanjem spremljalo široko nasmejane plesalce na odru» (Priatelj 2011). Omenimo še zgleden primer personifikacije, ki doseže namen predstavljanja povezanosti v raznolikosti: »Opanke so se družile z balerinkami, 'allstarkami', 'crocsi', 'pumami', športnimi copati in trpežnimi čevlji« (prav tam). Glede na ton poročila predstavlja odklon le poudarjanje konceptov skozi formatiranje: poleg imen akterjev so odebeljene naslednje štiri besedne zveze: »velikega števila priseljencev«, »bivališče 'čefurjev'«, »najgostejše naseljeno območje« in »mera nacionalizma« – brez slednje fraze bi naštetu na nenavaden način spodbijalo sicer pozitivno nastrojenost do tematike, kar kaže na morebitni naknadni uredniški poseg.

Sicer pri novinarskem poročanju o dejavnostih marginaliziranih ali socialno deprivilegiranih v okviru ustreznih institucij zaznamo določeno mero idealiziranja in (za osrednje medije, glede na obrobno temo) neznačilno podrobnega odobravajočega opisovanja strukturiranega, produktivnega vsakdana. Tako denimo v članku o brezplačnem počitniškem varstvu otrok v Mladinskem domu Jarše, ki vključuje tipično podobo vsesplošnega veselja, a le v povezavi in na podlagi obvezne pridnosti, prizadevnosti in ubogljivosti (Rokavec 2015):

Iz [telovadnice] se je minulo popoldne razlegel živahen smeh, pomešan z žvenketanjem posode. Skupinica otrok, starih med pet in enajst let, je s slastjo praznila lončke z vanilijevim pudingom, tisti najbolj neučakani pa so še pred zadnjim grižljajem spraševali, kakšne igre sta vzgojiteljici zanje pripravili po kosilu. /.../ Prijateljske vezi /.../ so se stkale že prvi dan. /.../ Ko je bil prazen še zadnji lonček pudinga, so otroci mize hitro pospravili, jih prekrili s časopisnim papirjem in jedilnico spremenili v prostor za ustvarjanje.

Naklonjenost javnosti in posledično medijev do tovrstnih tem se včasih izkoristi za nabiranje političnega kapitala. Sem lahko uvrstimo članek o izpolnjeni obljubi Boruta Pahorja, da bo tudi po koncu prevolilne kampanje, tekom katere se je z namenom približanja različnih segmentom volilnega telesa kot »ljudski človek« populistično preizkušal v najrazličnejših poklicnih vlogah, prišel razdeliti kosilo stanovalcem Doma starejših občanov Fužine (za boljši promocijski moment je bilo izbrano božično kosilo). Strategija je pričakovano delovala in multimedijski portal nacionalne televizije je s predsednikovega profila na Facebooku prevzel kar celo fotogalerijo z dogodka (B. R. 2012).

Nekatere zgodbe, pogosto obrobne pomena za osrednje dnevno časopisje, so predstavljene z ironično distanco, kar ima lahko učinek minimiranja skrbi vpletenih osebkov, npr. nekoliko zafrkljiva vključitev naslednje izjave ob pobegu kraljevskega pitona na Fužinah: »Kot se je

slikovito izrazil eden od njih, je zaradi dogodka živel v strahu za življenje svojih otrok, svoje prestrašene žene in tudi za družinskega hrčka» (Laterner, 2007a).

9.3 Mnenjske kolumne

V prispevku Taksistov dnevnik najdemo naslednji satirični opis pobiranja stranke s Fužin, ki se obilno poslužuje retoričnih figur in ga lahko povežemo z že obravnavanim preživljanjem prostega časa v prijemu množične (kulturne) potrošnje. Prvoosebni pripovedovalec se ne preveč prikrito pohvali z dejstvom, da je stereotipnemu prebivalcu Fužin razširil obzorja, in vzpostavi vzročno-posledično zvezo z domnevno vsesplošno izboljšano kakovostjo življenja (Žlebnik 2011):

Najbrž je znamenje posebne milosti in dobrohotnosti, kadar ti kak mladenič v trenirki ali mladenka z visokimi petami omogočita, da prideš ponju malone v kopalnico. Navadno se to dogaja v blokovskem naselju, kjer se lahko do naročenega naslova prebiješ le mimo par centimetrov levo in desno parkirane pločevine. Šema v športni opravi najbrž nima dovolj sape, da bi tvegala napor za sprehod do ulice in prihranila kak evro za prebijanje s parkirišča. Ampak enemu teh sem dal vetra. Fužine, enajsta dopoldan: spet mladenič v trenirki, ki zdolgočaseno zleze v avto. Tri, štiri sekunde molka, zato kar sam določim: »V BTC?« »Ja..., kako ste vedeli?« »Že kako.« Še nekaj sekund molka, zato pač sledi provokacija: »Dragi moj, saj vi s Fužin za kaj drugega kot BTC sploh ne veste.« »Ja, kva pa naj, stari?« »Mirno lahko rečeš: gospod, peljite me pod Rožnik.« »Za kva pa, stari?« »Kaj pa vem, nemara zmoreš celo peš do vrha. Ah, kaj nemara?! - prepričan sem, da ti to zmoreš.« In sva šla. Zdaj me fant vsake toliko pokliče s kakšnega vrha, v kratkem kani celo na Triglav. Bojda namerava končati šolo, prebral pa naj bi vse moje knjige. Ooooo! - to pa srčno rad slišim.

Skladno z žanrom zafrkljiv je tudi ton članka v tabloidu Hopla o obiskih znanih osebnosti v Sloveniji, ki se ob Fužine obregne takole: »Tudi pomembni člani kraljevih družin iz vse Evrope si radi ogledajo majhne državice in več pozornosti namenjajo navadnim ljudem kot vzvišenim politikom. Princ Charles je tako obiskal osnovno šolo v elitnem delu Ljubljane – na Fužinah, kjer ga je v podvozu čakal še bolj eliten grafit, ki ga na srečo ni razumel, otroci pa kljub solidnemu znanju angleščine niso razumeli njegovega govorjenja« (Kapus 2008). Avtorjev sarkastičen odnos do celotne situacije se kaže v kontrastu med »majhno državico« – pleonazmom za dodatek poudarek – in ironičnim »elitnim delom«, v kontekstu nacionalne majhnosti toliko bolj nepomembnim, a tudi v kritiki neprimernega grafita in vzporedno izgovarjave valežanskega princa. Soseska se nepričakovano pojavi tudi v satirični kolumni o Sarkozyjevem iskanju konflikta za doseganje vtisa zaokroženosti predsedniškega mandata, in sicer v prikazovanju (ne)resnosti izbranega spopada, v katerega se je odločil poslati francoske

vojake: »/.../ ko je iz Čada prišla novica, da so se v prestolnici N'Djameni stopili uporniki in vladne sile. Resda je pokalo približno toliko kot v ljubljanskih Fužinah za pravoslavno novo leto, toda če ni boljšega, je tudi Čad dober« (Senkovič 2008).

V medijskih profilih z Novimi Fužinami povezanih znanih oseb pogosto naletimo na stilistično slikovita spodbijanja pogostih stereotipov, ki lahko v obliki anekdot preidejo v pretiravanja. Značilna je raba zanikanja, intertekstualne domneve, ki vključuje nek element le zato, da ga ovrže. Po Ducrotu gre za polemično zanikanje, kadar se avtor v tekstu upre nasprotnemu govoru (v Vezovnik 2009, 130). Tako izrazito v predstavitvi nove predsednice Študentske organizacije Slovenije, »zaprisežene rokerice«, za katero avtor zapiše: »Spomni se, kako so jo vrstniki svarili, naj na Fužine vendar ne hodi z bulerji, ker da jo bodo čapci znervirano zmikastili, a se je potem izkazalo, da gre za povsem normalen, povsem prijeten okoliš, kjer ni imela nikoli nobenih problemov« (Aleksič 2006), pri čemer ni znano, v kolikšni meri je zvanečo aliteracijo znerviranega zmikastenja ustvarjalno povzel ali dodal besedam intervjuvanke. Tekst namreč prežema prepoznaven avtorjev stil inkorporiranja reprezentacij diskurzov v tekst, ki se kaže kot prepletanje sekundarnega diskurza s prvim v obliki drsenja med načini oz. prostega posredovanja (Vezovnik 2009).

Če nadaljujemo z istim avtorjem, je tudi v članku z naslovom »Kdo je čefur?« očitna zanj manj distancirana pozicija. Ta je tudi sicer tipična za mnenjsko kolumno v kontrastu do strožjih poročevalskih oblik in značilnejša za Mladino kot za slogovno nevtralnejše dnevno časopisje. Kaže se že v redkejšem zapisu besede čefur brez narekovajev, s katerimi se avtorji lahko semiološko ogradijo od obstoja določene problematike, izrazijo dvom ali sporočijo, da gre pri uporabi kategorije za netočen politični konstrukt, odločitev v eno ali drugo smer pa ni naključna, temveč je vedno motivirana (Vezovnik 2009). Avtor v tekstu z istim orodjem loči konotativno rabo besede peder, ki jo zapiše brez narekovajev, ko o njej razpravlja kot o problematičnem, a uporabnem označevalcu v določenih diskurzih in kontekstih, od rabe pridevniške oblike z negativnimi pripisanimi pomeni (»pedrsko«), s katero se ne strinja in do nje zato vzpostavi distanco (Aleksič 2009).

Tekst je stilistično poln sproščene rabe neologizmov, pogovornih izrazov, nestandardnih zapisov, živ(ahn)e metaforike in drugih retoričnih in stavčnih figur, včasih prepletenih v eno zgoščeno frazo (npr. »brez katerih je vsakdan kot zvodnik brez baseballskega kija«, »diagnoze na rovaš naših plavih angelov«, »s kakim žolčem pod površino brbota lobotomiziran džingoizem«). Avtorjevo naklonjenost do obravnavane problematike in z njo

povezanih akterjev spremlja tudi samopozicioniranje v obliki akterja oz. avtoritete, npr. ko sredi obravnave dramske uprizoritve *Čefurji raus!* navrže, kako se je prek kratkih sporočil »spričkal« z režiserjem glede naglasa igralca v monodrami, in ko reproducira humoren klepet z avtorjem romana Vojnovićem. Avtor v zaokrožanju gostega prepleta sočnih anekdot, filozofskih vpogledov in do določene mere samoidentifikacije vseeno ne preseže tipične bipolarnosti medijskih reprezentacij Novih Fužin. S Tomcem pomirljivo zatrdi: »Iz Fužin delamo sicer nek mit, ampak to je v resnici neko povsem urejeno mirno spalno naselje na robu mesta, v katerem živijo pretežno Slovenci« in s tem pomensko zapre stereotipne predstave obravnavane »čefurske agresije in kriminala« na eni in slovenski ideal urejenosti in mirnosti na drugi strani, posledično pa zapravi priložnost za vzpostavitev alternativnih interpretacij. Avtor obsodi »kugo najrazličnejših domačih reperskih plagiatov, med katerimi bodo seveda prevladovali najrazličnejši abotni čefurčki«, »pravo eksplozijo točno tistega, kar sem napovedal pred desetimi leti« – kar sta, opomnimo, tipična primera naturalizacije v obliki predstavljanja družbenega pojava z boleznijo ali katastrofo. V zadnjem odstavku jih statusno le nekoliko privzdigne, po eni strani dvoumno in omalovaževalno s pridihom prisiljenosti v izbiro med dvema nepopolnima možnostima (»moram osuplo poudariti, da so mi mnogi ti poskakujoči kapucinarji zadnje generacije na raznih Čarljih in Adriah dejansko vseč – vsekakor neprimerno bolj kot razni avtohtoni belohaljni kastrati in joškoidne lajdre s TV Paprike«, po drugi strani pa jim le pripiše upravičenost in legitimnost skozi upor stereotipnim reprezentacijam slovenstva in Slovenije kot zatohlega prostora, ki jih pogosto najdemo zoperstavljene sveži, aktivni dejavnosti: »iz njihovih besed pa buta pravičen socialni srd – srd še ene brihtne in perspektivne generacije, ki je podedovala docela usmrjeno državo in celo še bolj usmrjen svet. Očitno to pasivno resignirano slepo črevce, ki si pravi Slovenija, res potrebuje nekega komaj polnoletnega čefurčka, da skozi svoje verze izrazi tudi kako mnenje v smeri: 'Drnovšek je falil.'« (Aleksić 2009).

Še opazka v zvezi s prej omenjenim problemom zapisovanja mehkega č kot trdega č – avtor se pod prispevke praviloma podpisuje s slednjim, v tem članku pa je izjemoma naveden s prvim, kar ob zaključku tudi cinično obrazloži: »Naj se /.../ navežem še sam z eno svojo lastno nestrpnostjo – torej z nestrpnostjo čefurja, ki se je že zdavnaj začel podpisovati s trdim č, ker je bil v življenju na jugu najdlje do Zagreba in ker svetu in sebi preprosto ni bil več sposoben lagati, da je karkoli drugega kot zgledno morbiden in zatežen Slovenec« (Aleksić 2009).

Spomnimo: osebna sprememba imena, ki določa poreklo, izraža željo po prilagoditi novemu kulturnemu okolju ali nacionalni identiteti. Sprememba ima lahko simboličen pomen, kadar gre za radikalno spremembo življenjskega programa, vendar pa lahko skupnost imena prisilno spreminja, ko želi izkoreniniti nevšečno skupinsko pripadnost in zamaskirati nacionalno nehomogenost (Južnič 1993). Sprememba imena pri pripadnikih narodnostnih manjšin je relevantna pri konstrukciji socialne identitete, kot spretno privzemanje različnih jazov in s tem ločevanje profilov svojih socialnih vlog (Goffman 2008).

Omeniti velja zapis Gorana Vojnovića iz istega obdobja, v kateri se dotakne te delitve, kot je dojeta skozi zunanjo percepcijo: »Prav zadnjič sem razmišljal, da če so vsi čefurji profesorji, zdravniki, igralci, režiserji in športniki postali Slovenci, potem so čefurji res samo še roparji menjalnic. V smislu, če jaz nisem čefur, pa Dušan Jovanović ni čefur, pa Đuro ni čefur, pa Janković ni čefur, pa Zahović ni čefur, potem so čefurji samo še liki iz črne kronike« (Milek 2009).

9.4 Šport

V osebnoizpovedni kolumni o spremljanju svetovnega prvenstva v nogometu najdemo naslednji stavek: »Kako je Novaković podal Ljubijankiču, rafinirano, in kako je Ljubijankič matiral ameriškega vratarja, zdelo se je, da Nova in Ljuba igrata pred domačim blokom na Fužinah« (Filipčič 2010). Priimka obeh nogometašev sta zmotno zapisana s trdim č, poleg tega pa je eden od njiju dejansko iz Novih Jarš. Kljub avtorjevemu občudovanju njunih veščin in čustveni navezavi, ki se kaže skozi nadimka, se znova ponavljajo iste napake, s čimer se potrdi upravičenost pritožbe protagonista romana Čefurji raus! (Vojnović 2008a, 67):

Mene stalno jebejo v šoli s temi skloni pa sklanjatvami pa gospa gospe pa te fore, a oni ne znajo napisat enega priimka. Đorđić. A je težko? Šest črk. Dva đ pa mehki ć. Na vsaki kurčevi tipkovnici jih imaš. Samo to je ta nacionalizem. Oni nas čefurjev ne marajo in potem zanalašč tako napišejo. Zanalašč se kao delajo, da ne najdejo đ pa ć na tipkovnici. Ker ko pa bereš črno kroniko v časopisu, pa ropi pa pljačke pa mafija pa to, so pa vsi Hadžihafisbegovići pa Đukići pa vsi čefurji imajo lepo đ pa ć. Še podebljal bi radi te naše črke, da se ja ve, da so samo čefurji lopovi. Če pa bereš športno stran, potem imajo pa vsi Nesterovići lepo trdi č. Pa Bečirovići pa Lakovići pa Ačimovići pa Zahovići pa Cimerotići pa Backovići pa vsi. Naj grejo malo po Fužinah, pa da vidimo, če ima Nesterović na vratih trdi č.

Najuspešnejši športniki se v medijskih tekstih pojavljajo kot dokaz, da se lahko celo na Fužinah (ali v Jaršah) zgodi kaj dobrega, nadpovprečnega, kar (v osiromašenem, binarnem pogledu na raznoliko življenje soseske) deluje proti negativnim silam. V tovrstno defenzivno

argumentacijo hitro potegne tudi same predstavnike sosesk, ko sicer upravičeno opozarjajo na enodimenzionalno poročanje. Tako Zlatko o košarkarskem reprezentančnem kapetanu Radoslavu Nesteroviću (Mehle 2008):

Ponos Fužin. "Videli smo ga samo, kako je odhajal in prihajal s treningov s športno torbo, vendar pa nikoli ni pozabil pozdraviti," se ga spominja eden od fužinskih vrstnikov, ki so predvsem čemeli pod blokom, medtem ko nekaj mlajši Zlatjan [sic] Čordič, ljubljanski raper in njegov sosed iz bloka, pravi: "Nikakor ni prav, da se o Fužinah govori samo z negativnim prizvokom, kajti iz teh taistih Fužin je Radoslav Nesterović, ki je živel v drugem nadstropju mojega bloka, pa ga nihče ne omenja kot lepo stran tega dela mesta."

Pri dvoumnih trditvah je potrebno previdno pristopiti k interpretaciji. Ko vratar nogometne reprezentance Samir Handanović izjavi: »Lahko rečem, da so mi Fužine dale veliko. Če bi bil rojen v kakšnem drugem okolju, bi se morda razvijal v drugi smeri. Morda bi bil pa znanstvenik« (Mladina 2010), se to zagotovo nanaša na dejstvo, da je soseska plodno okolje za razvoj mladega nogometaša, težko pa je presoditi, če se da trditvi res pripisati obžalovanje zaradi neizkoriščenih drugih, morda še pomembnejših intelektualnih potencialov, in s tem okoljski determinizem, kot sicer implicira uredniški komentar izjave, ali pa gre le za nevtralno vzporejanje različnih možnih dosežkov v smislu, da vsako okolje omogoča osebni razvoj.

Nove Jarše se pojavljajo v pozitivni luči predvsem v športnih prispevkih, kjer jih najdemo v bežnih vstavkih, ki definirajo izvor izpostavljenega športnika. Ker ne gre vedno za kontekstualno relevanten podatek, se velja vprašati, kaj v takem tekstu manjka. V prispevku o treh slovenskih nogometnih reprezentantih, ki opisuje izide nedavnih tekem, na katerih so sodelovali, je to izvor preostalih dveh akterjev v tekstu. Milivoje Novaković – znova zapisan s trdim č – je edini definiran skozi svojo domačo sosesko (»Napadalec iz ljubljanskih Novih Jarš«), medtem ko sta preostala nogometaša predstavljena skozi napovedi bližajočih se tekem oz. priprave na novo sezono (aro 2011). Res je, da Novaković tudi sam rad izrazi svojo navezanost na Nove Jarše – v prispevku, v katerem mu tokrat nacionalni portal MMC RTV SLO pripiše trdi č, npr. izjavi »da bo morebitni zadetek posvetil Jaršanom« (M. R.). Ob njegovem prestopu v mariborski klub so užaljeni navijači Olimpije na družbenih omrežjih objavili njegovo mobilno telefonsko številko in z žaljivimi grafiti pografitali fasado jarškega bloka, kjer še vedno živi, v skrajno negativni manifestaciji percepcije obvez do lokalne pripadnosti. Mediji so napise izčrpno fotodokumentirali in jih s tem na določen način legitimirali. Zanimivo – komercialni 24ur je objavil le najmanj vulgarnega, medtem ko je fotogalerija na MMC RTV SLO vključevala prav vsakega (S. J. 2016). Na srečo se je dalo

zaslediti tudi tekst, ki je Novakovića realno obravnaval kot profesionalca, ki je sprejel za razvoj kariere smotrno odločitev: »Lahko bi mu prebarvali ves blok, popisali celotne Nove Jarše, objavili tudi telefonsko številko njegove žene, toda Milivoje Novaković bi ostal hladen kot brizganec. Zaradi žalitev ljubljanskih navijačev njegova motivacija v dresu Maribora ne bo nič večja in nič manjša kot sicer« (Vrabec 2016). V naslednjem tekstu se Novaković na podlagi uspešnosti pojavi v prisposobi kot retorični simbol gotovosti na nepovezanem področju: »Če se Slovenec znajde v družbi ljudi iz Kölna, je možnosti, da se bo imel slabo, približno toliko, kot če Milivoje Novaković v vsej sezoni ne bi zabil nobenega gola« (Rožman 2009). V kasneje navedeni izjavi navijača, ki ga primerja s priljubljenim nemškim nogometašem Lukasom Podolskim, je njegov status opredeljen skozi hierarhijo kraljevske družine: »Toda Podolski je zgolj princ, Nova pa je kralj« (prav tam) – Podolskega namreč navijači imenujejo Princ Poldi, Novaković pa si je na podlagi svojih zaslug »prislužil« razširitev prisposobe in vključitev vanjo.

Med sosesko in nogometom tudi sicer obstaja dolgoletna povezava, ki je v medijih pogosto predstavljena kot skoraj organska. Kontinuirana uspešnost akterjev na določenem področju delovanja lahko retroaktivno podeljuje izjemnost okolju, v katerem so se kalili (Mehle 2009):

Novaković je bržkone prevzel tudi položaj glavne nogometne face ljubljanske soseske Nove Jarše. Ta status je do njegove pojavitve vendarle pripadal Tonetu Rožiču, velikemu ljubljencu ljubljanske nogometne publike iz sedemdesetih let minulega stoletja. /.../ Prvi je Vili Ameršek. No, v tem primeru je pomembneje to, da se je Rožič, ki je v osnovi sicer Moščan, pri desetih letih preselil v novozgrajene železničarske bloke v Novih Jaršah. Treba je vedeti, da so Nove Jarše v smislu blokovskega naselja nastale pozneje kot soseske v Šiški ali Mostah, precej kasneje, šele konec sedemdesetih oz. v začetku osemdesetih, pa so bili pa zgrajeni bloki na Clevelandski ali Beblerjev trg. Zakaj je to za zgodbo o Novakoviću pomembno? Zato, ker je kapetan Slovenije tudi na čelu razmeroma številne družčine danes aktivnih profesionalnih nogometašev, ki so prav v obdobju, ko je bilo blokovsko naselje dograjeno do danes, zrastle na asfaltu Novih Jarš. Eden od njih, Andraž Kirm, je prav tako slovenski nogometni reprezentant. En nastop je za izbrano vrsto zabeležil tudi Zoran Zeljković, ki si kruh služi pri grškem pokalnem zmagovalcu Apopu Kinyrasu Peyiasu in ga marsikdo še vedno pogreša v izbrani vrsti, potem pa so tukaj še Dino Šeremet (FC Larissa, prva grška liga), Darko Brljak (Domžale), oba brata Miškič, Dalibor Varkaš (bivša Olimpija), Jovan Vidović (Domžale), Dalibor Stojanović (Domžale) in bržkone smo še koga pozabili. Zato je zgodba o Milivoju Novakoviću tudi zgodba o nekem ljubljanskem naselju oz. o tistem segmentu njegovega življenja, ki se mu reče "lajhanje mularije po igrišču".

Nosilec negativnega diskurza o obravnavanih soseskah bi lahko za streznitveni moment oz. boljše dojetje relativnosti merila in ocenjevanja z lastne pozicije priporočili razmislek o

naslednji izjavi o Novakoviću kot napadalcu nemškega kluba: »Neverjetno je, kako prijazen fant je Nova. Z njim je veselje delati, kajti za razliko od nekaterih drugih nogometašev pri njem ni mogoče opaziti niti malo zvezdnštva. Mislim, da ni pozabil, od kod prihaja« (Rožman 2009) – kot so za Slovenca nepomembne Nove Jarše, je za kölnskega novinarja marginalna celotna Slovenija.

9.5 Glasbena scena

Tudi ko teče pogovor o glasbi in raperski pripadnosti kvartom, se hitro odpre vprašanje etničnosti, pogosto nadgrajeno v polemiziranje o povezani problematiki, v intervjuju z raperjem Trkajem recimo s strani novinarja (Mladina 2008):

Kako gledate na Fužince? [Trkaj:] Pa v redu, naj delajo, kar delajo.

Kje je za vas 8mile⁹, ločnica med pravimi in nepravimi Slovenci? [Trkaj:] Ni je. Upam, da v Fužinah čim več fantov dobro dela. Tisto ločevanje je bilo bolj aktualno v osemdesetih, ko so ta naselja še nastajala. Najprej sta se stalno med seboj tepla Savsko naselje pa Šiška. Potem so prišle Fužine, pa je bilo spet pretepanje. Ko sem bil v puberteti, so Fužine veljale za zelo zloglasno sceno, zdaj se pa stvari pri vseh naseljih umirjajo. Po vseh naseljih lahko najdeš neke specifične budale, ni pa več toliko ločevanja, ko enkrat mine puberteta.

Od fužinskih in jarških raperjev v medijih zasledimo predvsem Zlatka. Pozitivno in pogosto medijsko obravnavo lahko pojasnimo z vidika, da je med obravnavanimi izvajalci kljub družbenokritičnim tekstom edini, ki se ne pozicionira v *underground* sceno oz. se mu je uspelo prebiti v *mainstream*. To dobro opiše recenzent enega njegovih albumov (Šuljić 2009):

Za večino tistih domačih reperjev, ki so zmagovali na freestyle battlih, pač ni bila glavna ambicija postati zvezda. Zlatko s tem nima težav. Ima pa jih nekaj s svojim iskrenim in neposrednim 'attitudom', ki se še vedno zrcali v besedilih: do drugih reperjev, radijskih urednikov in ostalih, ki ga od časa do časa spomnijo, da svet ni vedno lep. /.../ S tole ploščo si je Zlatko (morda celo dokončno) utrdil okope, ki jih je leta zavzemal znotraj scene, ko je pogosto deloval po načelu sam-proti-vsem. Paradoks je v tem, da gre njegov reperski uspeh v smeri širše publike, ne zgolj scene ali ulice, o kateri rad govori v svojih besedilih. Govori o socialni, čefurjih in Sloveniji ter svetu in vzporednih pojavih, ki sestavljajo njegov svet. Zlatkova zgodba je tudi zgodba o posamezniku, ki si je izgradil in izbral uspeh mimo (umetniške) scene, v kateri je rasel.

⁹ Izraz *8 mile* se nanaša na ulico Eight Mile Road v Detroitu, ki ločuje soseske pretežno belih in črnih prebivalcev in predstavlja tudi stereotipno razredno ločnico med premožnimi in revnimi (Urban Dictionary 2005; 2006)

Mediji zaradi njegovih dostopnih in transparentnih pozitivnih sporočil percipirajo kot varen primer dobre prakse, ki omogoča enostavno identifikacijo (z Goffmanom bi lahko rekli, da gre za t.i. taktiko dobre prilagoditve), in se nanj pogosto obračajo kot na avtoriteto za komentiranje lokalnih dogodkov, vzporedno pa tudi za življenjskostilno obarvane prispevke in promocijo njegovega glasbenega materiala. S tem sodelovanjem povezana izguba ulične kredibilnosti ima določeno kompenzacijo v široki platformi za lansiranje družbeno odgovornih sporočil, v kratkem filmu Slopaka npr. modruje o recikliranju pod naslovom »Kako to dela Zlatko?«, čeprav je iz njegovih odgovorov razvidno, da ni dovolj informirana avtoriteta na tem področju (v Tavčar 2012), kot sogovornik s terena pa potrjuje legitimnost okroglih miz z zunanjimi strokovnjaki. Tudi ko je v Novih Fužinah nekdo predvajal muslimansko molitev preko alarmnega sistema, čemur so sledili ksenofobne izjave in pozivi k nasilju, je ravno Zlatko dobil priložnost za komentar tako rekoč brez novinarske intervencije v izjavo. Izkoristil jo je za apel na človečnost, najprej skozi nekoliko humorno primerjavo s svojo preteklo manjšo, a sorodno transgresijo: »Takrat sem bil na Fužinah, vendar nisem imel prstov vmes. Pred desetimi leti smo po istih zvočnikih, prav tako nelegalno, vrteli slovensko narodno glasbo, pa ni bilo take panike, kot je zdaj zaradi tega poziva k molitvi« (Fetih 2012b). Njegovo priznanje deluje kot omilitev dejanja, kar je premišljena uporaba socialnega kapitala, ki ga je nabral kot javna oseba in eden neuradnih predstavnikov Novih Fužin navzven. Prvoosebna pripoved podeli izjavi verodostojnost in dramatičnost, problematiko približa občinstvu in ga čustveno vplete. V isti izjavi Zlatko napelje še eno učinkovito primerjavo, s katero vzbuja usmiljenje in preseže sprožilec sovražnega govora, ki korenini v delitvi na podlagi religije. Dejanje umesti v kontekst, ki omogoča lažjo identifikacijo in prikaže realne proporce dejanja skozi takrat močno javno antipatijo do razvpitih predsednikov uprav gradbenih podjetij, vpletenih v gospodarski kriminal, pri tem pa vzpostavi dihotomijo pasivnega/neškodljivega proti aktivnemu/škodljivemu (Fetih 2012b):

Mene bolj skrbijo sovražno nastrojeni komentarji, kot pa to, kar se je zgodilo. /.../ Ni šlo za provokacijo, temveč le za opomin, da so med nami tudi pripadniki te vere. Na Fužinah med drugim živijo tudi delavci, ki so pustili zlomljene hrbte za Slovenijo, danes pa imajo minimalne pokojnine. Predstavlja [sic] si njihove duše, kako so bile izpopolnjene, ko so slišali ta poziv k molitvi. Sem pa srečen, da se je to zgodilo na Fužinah. Raje vidim, da na Fužinah sprejemamo drugačnost, kot pa da bi imeli Tovšakovo, Zidarja in vse ostale lopove, ki uničujejo našo državo zadnjih dvajset let.

V starejšem intervjuju se Zlatko kljub spremembam na Fužinah po njegovem otroštvu in tudi več let po odselitvi še vedno opredeli za Fužinca. Humoristično pripomni, da se Fužine od

drugih delov Ljubljane razlikujejo po tem, da imajo grad brez kralja, obenem pa zanje značilen imidž spalnega naselja pripiše svojemu trenutnemu kraju bivanja, ko ga povprašajo, če bo o Medvodah napisal kakšen komad: »Težka da bo kdaj. Morš razumet, da jst tm samo spim« (SloRapFan 2008a).

Jarški izvajalci so deležne medijskih objav redkeje od fužinskih. Nove Fužine se v diskurzu o etnično pestrih ljubljanskih blokovskih soseskah namreč vztrajno pojavljajo v vlogi glavnega označevalca, saj so kot največje naselje proizvedle največ prepoznavnih (pop)kulturnih osebnosti, ki so postale referenca v nacionalnih okvirih.

Kratek članek o raperju Mostiščarju, članu jarških Badal, težko beremo kot kar koli drugega kot promocijski tekst brez bistvene novinarske obdelave (A. M. 2012), ki pa vendar vsebuje analitično zanimivo izjavo: »Raper Mostiščar predstavlja svoje delo na nevsiljiv in zanimiv način«. Dejstvo, da avtor čuti potrebo po označenju raperjeve predstavitve kot nevsiljive že v podnaslovu, kaže na implicitno predpostavko, da gre za odklon od običajnih značilnosti nosilcev te glasbene zvrsti. Na podlagi tega poudarka bi lahko sklepali, da sta vsiljivost in nezanimivost v rapu normi, in da je izbrani raper deležen legitimnosti in *mainstreamovske* sprejemljivosti ravno in predvsem zaradi svoje nenevarnosti in prijaznosti. Ni presenetljivo, da je Mostiščar edini član Badal, ki ga najdemo v osrednjih medijih, saj v spotu oblečen v koliščarja poje odo Ljubljanici – širši družbi poznane in priljubljene reference omogočajo enostavnejšo identifikacijo kot zagonetna sporočila z *underground* scene.

Glasbene recenzije, v osnovi mnenjske kolumne, za katere držijo bolj sproščena pravila, so za analizo besedišča precej bogat teren. Hip hopu inherentna kompetitivnost ter medsebojno primerjanje in tekmovanje izvajalcev, ki v osebnih *freestyle* dvobojih zveni še posebej ostro, se prenašata prenese tudi v ocenjevanje: »Unknown (sveže in res neznano ime iz geta Fužine) s posnetkom po šestih letih repanja« je opis, ki ironizira raperjev (neustrezn) nadimek in ga zbada zaradi poznega (in do sedaj edinega) prispevka h kompilaciji, obenem pa vzbuja dvom, če mu preko poudarjenega izvora podeljuje ulično kredibilnost ali je označevalec uporabljen ironično (Šuljić 2004). Ocenjevalec kompilacije Lublana podtalno, na kateri najdemo Fužinca Zlatka in Unknowna ter Jaršana Pezzy Pezza, takole komentira ceno proizvoda: »Jurja za profesionalno stiskan, potiskan, ovit in oškatljen CD z dvanajstimi full size *jointi* iz metropolskega undergrounda je pač več kot korektna cena. Ker tisti, ki si bo pa še tole prepekaval, je pa res škrt pes, ki si zasluži osušitev bobniča in razpad tria kladivce-nakovalcestremence. Okej, že res, da se podtalna Ljubljane ne diči z nekimi ne vam kako blazno

inventivnimi komadi, ampak minimalen respect je pa treba pobom dati že za trud« (napo.lee.tano 2005).

9.6 »Geto«

Tako v določenih žanrih novinarskega diskurza kot na lokalni športni, raperski in grafitarski sceni se kot označevalec sosesk vztrajno ponavlja koncept geta. Striktno zgodovinsko gledano primerjava ne vzdrži, vendar laična raba pojma kljub ugovorom stroke začanja zajemati tudi sodobne oblike heterogenih blokovskih sosesk. Ob napovedi okrogle mize z naslovom Fužine – med getom in talilnim loncem na mednarodnem Arhitekturnem bienalu Ljubljana denimo lahko preberemo, da gre za »generični koncept za sodobno urbano prebivalstvo, prisiljeno živeti z mestom, ki mu je morda tuje tako fizično kot duhovno«, ki ni več vezan le na etnične razlike: »Vzpostavlja se namreč po diktatu sodobnih neoimperialističnih kapitalskih tokov, ki tvorijo podlage 'socialne ekskluzivnosti in zavrženosti, prestiža in brutalnosti, nepropustnosti, odrinjenosti, namišljenosti in strahov'« (Schnabl 2008).

Raba tega vse širšega označevalca nikakor ni poenotena. V članku o svetovalnici Cona Fužine, ki se je razvila pod okriljem Centra za socialno delo Ljubljana – Moste, se moramo spotakniti ob vodilo članka, ki posplošeno navaja, da je znotraj Most »največje število težav skoncentriranih ravno v Fužinah« (Kastelic 2007), šele v besedilu zapiše število prebivalcev, ne pa tudi, da gre za največjo ljubljansko stanovanjsko sosesko in obenem najgostejše naseljeno območje v celotni državi, ki sploh ne izstopa po številu kriminalnih dejanj na prebivalca. Prav tako je problematična formulacija edine izpostavljene izjave, definicije skozi negacijo: »Cona ni geto za problematične mladostnike«, ko jo beremo v kombinaciji z naslednjo trditvijo institucionalnega diskurza: »Cona so jo poimenovali zato, ker vendarle izraža neko ločeno (getoizirano) okolje, ki ima izjemno močan vpliv na tamkajšnja življenja /.../. Zato se tam razvije prav posebna kultura in značilen življenjski stil, ki mu je treba nujno prisluhnit, saj se v nasprotnem razvije v geto, v očeh večine pa v prostor, v katerem se prepletajo zgolj kriminal in večinskemu prebivalstvu nerazumljive vsebine« (prav tam).

Če gledamo na »problematično« mladino kot na nosilce stigme, lahko z Goffmanom rečemo, da gre pri predstavnikih, ki se zavzemajo za njihovo stvar – njihova funkcija večinoma prepričevanje javnosti v »blažje družbeno poimenovanje« – za nekoga »z drugega brega« in ne nosilca iste stigme. Te naklonjene »poučene« osebe, ki prek svojega položaja v ustanovah zadovoljujejo potrebe nosilcev stigme, so vpeljane njihovo v skrivno življenje in sprejete kot

nekakšni častni člani. Kadar stigmatizirani uporabniki Cone pridejo do redke priložnosti za medijsko izjavo, tipično res nastopajo kot »primer normalnih dosežkov« in »junaki prilagoditve, ki so javno nagrajevani za to, ker dokazujejo, da je posameznik z njihovo vrsto stigme lahko dober človek« (Goffman 2008, 29–32).

Že pred 20 leti zasledimo v medijih pritožbo upravnika v imenu stanovalcev glede neurejenega okoliša in mladine, »ki večino prostega časa prebije po hodnikih, avlah, stopniščih in kletih, njihovi priljubljeni konjički pa so uničevanje skupne lastnine, popivanje, pretepi in uživanje drog« (Vrenko 1996). Dopis vključuje zahtevek po organizaciji dejavnosti zanje, a tudi po postavitvi policijske postaje in vsakodnevnem patroljiranju, kar spominja na podobo Foucaultovega panoptikona. Pisci se pozicionirajo v vlogo ogrožene žrtve v antagonističnem razmerju z nevarno anonimno množico, a se policija na srečo ne ulovi na retorične prijeme, temveč na dejstveni podlagi že drugič odgovori, da Fužine po kriminaliteti ne izstopajo in se stanje kvečjemu izboljšuje. Sedem let kasneje zasledimo zahtevo stanovalcev Preglovega trga 12, naj se iz pritličnih prostorov v lasti MOL izseli Center za socialno delo, ki otrokom nudi učno pomoč in svetovanje, potem ko so že dosegli izselitev organizacije Skala, ki je skrbela za mladino z ulice (Kocmur 2003), čeprav obe predstavljata točno tak tip institucije, za vzpostavitev kakršne so pred leti sami lobirali.

Sicer pozitivna obravnava centra včasih vključuje posploševanje ali povzetke, ki pustijo vtis, da beseda ne teče več o določeni skupini mladostnikov, s katerimi sodeluje center, temveč da je problematična vsa fužinska mladina. Ta učinek je posebej močan, kadar takšna izjava uokvirja zgodbo, s tem ko se nahaja v vodilu: »V stanovanjskih soseskah, kot so Nove Fužine, je vse več težav z mladimi. Vandalizem, pretepi, izsiljevanja in droge postajajo del vsakdana« (daf 1999) ali v zadnjem odstavku: »Mladi iz blokovskih naselij se spopadajo z bivanjsko praznino. Za šolo ne najdejo motiva, drugih obveznosti nimajo. Ostane jim le ulica, na njej pa se lahko potrdijo samo z najbolj ekstremnimi dejanji« (Budal 2002).

Tudi predstavniki lokalne izpostave Centra za socialno delo, ki uspešno delajo s tistim segmentom mladine, ki potrebuje največ pomoči in usmeritve, v medijih kdaj zaidejo v nerodno formulirano posploševanje o otrocih vsevprek in predpostavljane samoumevnosti o Fužinah, ki so »pač« take, kot so: »Pri 'fužinskih' [otrocih] se zapleta, ker njihovi starši niso zmogli asimilacije in sporočila, ki so jih dobili od njih otroci, niso bila, kot bi morala biti. Takšna je pač specifika naselij, kot so Fužine. Pri fantih se to pokaže v nasilju, prekrških, kaznivih dejanjih in s šolo imajo seveda vsi po vrsti tudi težave« (Marinovič 2009).

Drugače so zastavljeni prispevki, ki jih lahko prištevamo k zagovorniškemu diskurzu. Ti se manj osredotočajo na predzgodbo, ki je mlade uporabnike pripeljala v Cono, in posvečajo več pozornosti njihovi motivaciji za spremembe, dosedanjim dosežkom in ciljem – pogosto vključujejo tudi intervjuje z njimi in njihove fotografije. Te t.i. človeške zgodbe jih ne obravnavajo kot anonimno, depersonalizirano množico ali v okviru etnične ali razredne pripadnosti, temveč kot posameznike, ki se spopadajo z neugodnimi okoliščinami, s čimer občinstvu omogočajo identifikacijo z njimi. Gre za operacijo, nasprotno nacionalističnemu diskurzu, ki deluje zaradi implicitnega sporočila, da se to lahko pripeti vsakomur, s čimer retoriko predstavi na raven vsakdana in predmet iztrga iz običajnega konteksta (Vezovnik 2009).

Geto je tudi priljubljen laični motiv, skozi apropiacijo katerega si mlajša generacija, obkrožena s številnimi, nasprotujočimi si podobami, izbori svoj lasten simbolni prostor, ki ji omogoča svojevrstno opolnomočenje. Niso redke kritike, da gre pri tako uokvirjeni subkulturni produkciji za naivnost, neavtohtonost in posledično nekompatibilnost, sploh v primerjavi z delavskimi soseskami, po katerih scena posnema nekatere površinske elemente, a po širini in globini delovanja ne doseže vzora, čeprav so življenjske razmere neprimerljivo boljše; tako preberemo npr.: »In ko tukaj neki novi klinci delajo neko novo sceno, Fužine, Štepanjc in Šiška ne kažejo nobenih paralel z Brooklynom, Williamsburgom, Bushwickom. Le zakaj ne?« (Grcić 2009). Tovrstnim ugovorom lahko oporekamo, da bi z istimi argumenti zlahka spodbijali legitimnost večine novejših mladinskih subkultur, ki se v globalni družbi prelivajo v druge dele sveta in oblikujejo nove hibridne žanre, a s tem ne bi spodbili njihove pomembnosti za izvajalce same. Če subkulturno dejavnost v soseskah pogledamo skozi prizmo razpetosti njenih nosilcev med življenjske zgodbe in vrednote staršev, prvotnih priseljencev, prevladujoči javni diskurz o prebivalcih sosesk in stereotipne vloge, ki so jim že v času zgodnjega šolanja pripisane s strani drugih družbenih skupin, s katerimi se srečujejo, gre pri nanašanju elementov subkulture hip hopa in sestavljanju funkcionalnega identitetnega kolaža z lokalnimi specifikami – kljub preslikovanju vzorcev z ameriške scene – za ustvarjalno dejanje. To je strategija oblikovanja lastne podobe skozi inkorporiranje obstoječih, pogosto negativno konotiranih fragmentov v novo kolektivno identiteto, nad katero ima nadzor kolektiviteta sama. Da gre za uspešno taktiko, kažejo številne medijske objave, ki ji z obravnavo podeljujejo legitimnost in jih lahko razumemo kot novonastali vzporedni diskurz o soseskah. Tudi novi diskurz seveda bazira na mitu, in sicer o spoprijemanju s težkimi, nevarnimi okoliščinami, včasih nadgrajenim z zgodbami izjemnih posameznikov, ki jih

uspešno in ustvarjalno premagujejo – novinar denimo poskuša usmeriti odgovor fužinskega raperja: »Je v Fužinah težje ostati pozitivec?«, na kar se Unknown odzove: »Meni se ne zdi; tisti, ki želi tako živeti, pač bo. Večina si je svojo pot izbrala sama« (Šuljić 2004). Seveda zgodbe na tak način ne uokvirijo le nekateri novinarji, temveč tudi sami akterji, denimo jarški raper v komadu Na ulci, ki ga novinar proglasi kar za »[p]ravi manifest ljubljanskih mladih reperjev« (Šuljić 2005) in katerega začetna fraza je v obliki grafita doživela tudi fizično manifestacijo na jarškem zidu: »Nove Jarše, malo mesto velikih obupov; si probal, si dobil, pofural, takoj si nakuhal, si nehal, pa dilal, toda zdaj si našmrkal; jaz ti predlagam model skuliri, pa boš z nami enga nafrkal.' Refren pa pokaže nedvoumno rešitev: 'Kakšni se med sabo strelajo, nam to več ni kul ... pr' nas je kakš'n biznis, pol se nabavka kakšna kila in dost folka 'ma lahk resno pizdarijo, če je ul'ca lačna žila'« (prav tam).

Nedvomno gre za spopadanje s stereotipi z vnosom drugih stereotipov, a subkulturne reprezentacije zajemajo širok diapazon različnih zgodb in kot dejavnost doprinašajo k pomembni spremembi dinamike skozi obrata od destruktivnega vtisa, ki veje iz poročanja o kriminalu in medetnični napetosti, k soustvarjanju javnega diskurza. Nezanemarljiva je kronološka komponenta, saj so ustvarjalne dejavnosti razpršeno obstajale že veliko prej, le da niso vedno imele dovolj močnega označevalca, ki bi jih združil in aktualiziral kot večdimenzionalno subkulturno ulično sceno. Prav tako pri vseh akterjih ni zaslediti želje po identifikaciji – nekateri ne želijo vzpostavljati te povezave s svojo javno persono. V članku o karieri Vilija Resnika tako preberemo: »Sodobni glasbeniki, ki živijo na ljubljanskih Fužinah, se radi pohvalijo, od kod prihajajo. Vili Resnik (tam je živel, odkar so zgradili stolpnice), tega ni obešal na veliki zvon, niti ni tajil. Je pa res, da v času njegove mladosti ni bilo tako popularno živeti tam kot je danes« (T. P. 2009), pri čemer menimo, da izpuščanje tega podatka oz. (dis)asociacija z miljejem ni toliko povezana s potekom časa, temveč bolj z načrtovanjem svoje javne podobe glede na ciljno občinstvo in obenem (i)relevantnostjo lokalnih kolektivitet za avtorski izraz – Resnikova sporočilnost in žanr vsebinsko ne odražata Fužim. Drugače je v primeru športnikov, ki so se formirali v igri z vrstniki iz soseske, ali raperjev in grafitarjev ter njihovih *crewjev*, čeprav se pojavljajo tudi v vlogi razbijalcev stereotipov, včasih skozi javno oporekanje drug drugemu. Košarkar s Fužin Radoslav Nesterović denimo izjavi: »Fužine so čisto neko normalno naselje, po moje je bolj tak mit, pač sloves, da so Fužine geto, skozi pesmi, recimo raperji, Zlatko pa kakšni taki so dali občutek, da so Fužine geto, samo niso niti blizu getu« (Spletno Delo 2015).

O spreminjajočih se pomenih (sub)kulturnih referenc večkrat praktično spregovori Goran Vojnović, ki so mu mediji v preučevanem obdobju od lokalnih avtoritet seveda namenjali največ pozornosti: »V Fužinah je bil lokal Bounty, kjer so vsi samo gledali, kdo se bo zadel ob koga in kaj bo to sprožilo ... Ta instantna ogroženost, nesproščenost. Zdaj pa pravijo, da so prav turbofolk žuri edini sproščeni žuri v Ljubljani« in »Mislim, da se sevdalinke počasi vračajo, postajajo world music, zdaj jim rečejo bosanski fado« (Milek 2009), izjavi o današnji na glavo obrnjeni percepciji dihotomije balkansko/svetovljansko.

Pomen je nemogoče za stalno fiksirati, in tako je tudi privlačen motiv geta povezan z različnimi četrtimi skupnostmi in soseskami, seveda v odvisnosti od javne percepcije soseske, velikosti in uveljavljenosti kolektivov oz. samopodobe določene geografske enote. Beremo lahko npr. prispevek o košarkarski ligi Ghetto Basketball League, ki je uokvirjen skoraj kot filmski scenarij (Dragić 2008): »Sonce se ponavadi ob tisti uri že spusti nad strehe bližjega blokovskega naselja, po čelih košarkarjev dobesečno tečejo potoki znoja, iz bližnjih zvočnikov pa je mogoče slišati mehke in nekoliko bolj trde zvoke hiphop ter rap glasbenikov. Ne, nismo v ameriškem Harlemu, pač pa na betonskih igriščih nekje med ulicami Ljubljane in spremljamo geto košarkarsko ligo«. Nekateri elementi te hibridne tapiserije vendarle spomnijo na dejstvo, da gre za privzeto in pretirano identiteto, denimo »obvezna himna, ki je prihajala iz zvočnikov: pesem Elvisa Presleyja '... in the ghetto'« (prav tam).

V zadnjih letih se pojavlja več prispevkov, ki presegajo nekatere obravnavane črnobelo zastavljene medijske reprezentacije, na kar lahko pogledamo z vsebinskega in tehnološkega vidika. Do premika v uokvirjanju zgodb in očlovečenja njihovih protagonistov je prišlo predvsem po izidu Vojnovičevega romana, ki je skozi literarno sfero ponudil »varen« vpogled v intimno življenje Novih Fužin tistim, ki sicer niso imeli dostopa, interesa ali potrebnih interpretativnih orodij za dekodiranje že prej obstoječega narativa skozi druge vire, denimo lokalno produkcijo hip hopa. Obenem ne smemo zanemariti pospešenega razvoja spletnih medijev. Multimedijska naravnost, interaktivnost ter prostorska in časovna neomejenost, ki jih omogočajo, predstavljajo platformo za širše zastavljeno raziskovalno novinarstvo o temah, ki se sicer težje prebijejo skozi uredniške (in komercialne) filtre tradicionalnih medijev oz. ti zaradi tehničnih omejitev ne morejo celostno zajeti obravnavanega pojava. Za primer lahko vzamemo interaktivno podatkovno zgodbo z naslovom »Fužine (ni)so geto« (Delić in drugi 2014), ki je nastala v okviru kategorije DeloData v sodelovanju skupine novinarjev in dobila celo lasten tematski URL (delo.si/fuzine). To je obsežen spletni kolaž, ki zajema glasbeno

podlago, videoposnetke, zgodovino naselja, statistike, vezane na družbene in varnostne lastnosti, intervjuje s Fužinci in strokovnjaki ter predstavitev povezanih kulturnih proizvodov, ki se je v segmentih pojavil tudi v tisku. Druga plat razvoja interaktivnosti objavljenih zgodb na medijskih spletiščih so komentarji bralcev. Tudi na moderiranih platformah ali portalih, ki pred komentiranjem zahtevajo registracijo, se skozi filtre še vedno prebija agresiven sovražni govor in intenziven nacionalistični oz. specifično antibalkanistični diskurz.

Sodobni mediji sicer reprezentirajo družbene konflikte in navidezne upore, a le skozi vprašanja identitete, seksizma in rasizma: raznolikosti je več kot nekoč, a le zaradi spoznanja, da je homogenizacija zavesti za kapitalizem neproduktivna. Ustvarjanje novih potreb za nove proizvode tako vključuje minimalno negativnost oz. vnaprej izničen navidezni revolt, ki ga kapitalizem absorbira kot konstitutivni komponenti delovanja (Bernstein v Bulc 2004, 68–69).

9.7 Odsotnost žensk v medijskem diskurzu

Kakor ne moremo mimo inherentne patriarhalnosti subkulturne scene, jasno razvidne predvsem skozi odsotnost akterk in odnos do žensk, kot se manifestira v glasbenih proizvodih, tako seksizem ni izjema niti v medijskem diskurzu. Kadar v novinarskih prispevkih o soseskah zasledimo omembe žensk, te (z redkimi izjemami) padejo v tri glavne kategorije. Včasih se nanašajo na odsotnost žensk na splošno: »Res najprej pade v oči pomanjkanje pripadnic ženskega spola«, zapiše novinarka ob obisku Cone, ko ji eden od uporabnikov zaupa: »Res je vse super, le to me moti, da je mogoče premalo deklet med nami« (Gruden 2004). Vodja Cone Meta Čermelj drugod komentira, zakaj je tako: »Zelo si želimo, da bi jih bilo več. Fantje sicer na velika usta govorijo, kako si jih želijo, a ko katera pride, jo v hipu zatolčejo. Dekleta se v sila grobem in agresivnem dialogu, ki sicer prevladuje tudi med fanti samimi, preprosto ne znajdejo« (Kastelic 2007).

Kadar gre za poimensko navedene zastopnice ali organizatorke skupnostnega ali mladinskega dela, jim je kot strokovnim delavkam podeljena večja legitimnost, a vzporedno včasih zaznamo bolj ali manj dobesečno podeljeno skrbniško, materinsko vlogo, ki si jo včasih pripišejo oz. jo z izbiro besed sugerirajo tudi same (v intervjujih z moškimi na sorodnih položajih ne zasledimo zdrsa v percepcijo dela kot očetovskega). Ženske se pojavljajo tudi kot naključno intervjuvane prebivalke soseske, ki podajo svoje mnenje o varnosti, infrastrukturi, primernosti za otroke in o drugih temah iz domene vsakdana, ki skozi mehanizem naturalizacije pogosto pripade ženskam. Podobno tradicionalno uokvirjene, a praviloma

neimenovane, se pojavljajo kot članice kulturnih in folklornih društev, ki kot plesalke nastopijo na lokalni prireditvi ali zanjo pripravijo pribojčke.

Včasih so prepoznani le njihovi fizični atributi. Kratek članek o družini Zlatka, katerega stalni motiv je boj proti vsakršni diskriminaciji, repetitivno opisuje njegovo ženo kot »prelepo« in »lepotico«, obe s hčerjo kot »lepotički« in na sploh pripozna le fizično podobo: »Zlatkovi dekleti sta očarali tudi nas, petmesečna Ni'ja z navihanostjo in neskončno ljubkostjo, Ruska pa z lepoto in prijaznostjo«. Da sta odrasla ženska in petmesečna dojenčica obe oklicani za dekleti, ki pripadata možu in očetu, sicer ni redek pojav, a je zanimiv z vidika, da je članek delo avtorice (Fetih 2012a).

9.8 Fenomen Vojnović

Vojnović se je začel po uspehu vseh treh inkarnacij Čefurji raus! razvijati v komentatorja širših aktualnih problematik in svojevrstnega glasnika generacije, čeprav je po njegovem mnenju težko vzpostaviti kolektivni duh mlajše generacije individualistov brez skupnih izhodišč (v Pišek 2008). Z Goffmanom bi lahko rekli, da gre za primer osebe s stigmo, ki je dosegla dovolj visok položaj, da ji je bila vsiljena naloga predstavljanja svoje kategorije, ker je iz stigme naredila poklic, pa se je primorana tudi povezovati s predstavniki drugih kategorij, s čimer preseže zaprti krog kategorije, ki ji pripada. Ne glede na to, če svojo stigmo jemlje resno ali jo podcenjuje, je zaradi vpletenosti sistematično pristranska, o svoji pomanjkljivosti pa poskuša govoriti tako, da dokaže svojo odmaknjenost in sposobnost obvladovanja stanja: »Poleg treznosti je priporočljiva tudi šaljivost« (Goffman 2008, 103–104). Vojnovićeva razklanost med samoidentifikacijo z materialom in za pisanje neizogibno distancirano pozicijo se včasih zanimivo pokaže na jezikovni ravni: »'Slovencev čefurji ne morejo bolj nervirati kot mene, ki z njimi živim, jih imam rad in sem sam čefur,' se šali Vojnović. 'Namen romana je iskreno prikazovanje življenja čefurjev. Poznam vse njihove dobre in slabe lastnosti, zato lahko o njih pišem resnično in iskreno.'« – jasno se torej deklarira za čefurja, a vseeno piše o njih v tretji osebi in ne npr. naše, o nas (v Pišek 2008), čeravno najpogosteje v prvi osebi množine razčlenjuje kolektivne vzorce obnašanja, ki preprečujejo kakovostne odnose s soljudmi, npr. v svoji redni kolumni: »Pred leti je na Fužinah nekdo na mulce, ki so se glasno zabavali pred blokom, s šestega nadstropja vrgel televizor. Tako je to pač pri nas. Smo tako balkansko temperamentni, da bi lahko samo zaradi kaljenja javnega reda in miru nekomu treščili na glavo televizor. A smo po drugi strani prav po avstrijsko odtujeni in se radi izognemo osebnemu stiku« (Vojnović 2008b).

Vojnovičevo obravnavo raznolikih tematik vidimo tudi kot prelevitev stigmatiziranega v kritika družbe in opazovalca človeških odnosov, zavedajočega se situacij, ki ne pritegnejo pozornosti spontano vpletenih normalnih, zaradi občutljivosti za nepredvidljive okoliščine sprejemanja in razkritja: »kar je najbolj zasebno in najbolj spravlja v zadrego, [je] tudi najbolj kolektivno, kajti tisti pripadniki kategorije, ki so najbolj vešči pisanja in govorjenja, popisujejo najgloblja čustva stigmatiziranega posameznika v lepo zaokroženih zgodbah«. Zaradi njihove dostopnosti normalnim se težko izognejo razkritju in s tem izdaji, »četudi je njihov končni učinek na položaj stigmatiziranih verjetno koristen« (Goffman 2008, 100). V tej luči je zanimiv denimo njegov naslednji komentar (Vojnovič 2009):

Včasih se mi zdijo Ljubljancani zelo podobni tistim fužinskim mulcem, ki so te, medtem ko si pred njihovim blokom čakal katerega svojih sošolcev, v hipu napadli, češ da ti, ki si iz trinajstke, nimaš kaj početi pred trojko in da se spelji. A ti fužinski mulci so odrasli, Marinkova trinajstka je vmes postala Rusjanova devetka, sam pa sem se odselil in nekaj časa sem bil resnično prepričan, da ta predblokavska folklor sploh ne obstaja več. Vendar vse kaže, da fužinski mulci sploh nikoli niso bili nič posebnega in da se niso obnašali čefursko, kot sem nekoč mislil, temveč kar ljubljansko. In vedno bolj se mi zdijo (pre)mnogi Ljubljancani neodrasli fužinski mulci, ki bi radi označili in si medsebojno porazdelili vse javne prostorčke, da bi se enkrat za vselej vedelo, kdo se lahko kje sprehaja, ustavi ali parkira.

Poleg posameznih neodobravajočih kritikov romana Čefurji raus!, ki jih je razburilo, da je tako živahen in izzivalen material iz polpreteklosti deležen tolikšnega literarnega priznanja in nagrad, je pisatelja doletel tudi medijsko obširno obravnavan predlog policijskega kazenskega pregona s podpisom v.d. generalnega direktorja policije Matjaža Šinkovca. Sledilo je zaslišanje avtorja, nakar je vmes posegla Ministrica za notranje zadeve Katarina Kresal, policija pa se je avtorju javno opravičila. Združenje policistov Slovenije, ki je sicer nastopilo proti pregonu, v javni izjavi vseeno zastavlja vprašanja: »ali je to znak, da se bodo lahko v prihodnje osebne frustracije, ksenofobija ali pa rasizem skrivali in iskali alibi pod fikcijo literarnih junakov« in »Kaj ko bi naslednji literarni junak skozi fikcijo poveljeval pedofile, holokavst ali pa genocide v bližnji zgodovini?«, člani pa knjigi, »ki z lahkotnostjo izreka primitivne vrednostne sodbe o slovenskih policistih in poklicu, ki je v pozitivni funkciji zaščite državljanskih pravic«, vseeno moralistično oporekajo kot »ljudje, državljani, solidni davkoplačevalci in ljubeči starši« (v nr 2009). V medijih zasledimo tudi preverjanje kredibilnosti oz. dodatne potrditve Vojnovičeve pripovedi pri drugih fužinskih akterjih – novinar v intervjuju z Diegom Menendesom npr. najprej preveri, če je prebral roman in se na kratko pozanima po njegovi oceni: »In?«, Menendes pa enako jedrnato odgovori: »To je to« (TV SLO1 2011).

Glede naslova prvenca pisatelj priznava: »Naloga naslova je, da pritegne čimveč pozornosti. Poskušal sem biti provokativen« (v Matoz 2011), zato ne preseneča, da pri poročanju o filmski priredbi tudi novinarski diskurz izkoristi obstoječo kontroverznost s t.i. *clickbait* naslovom »Za čefurje 265 tisoč evrov« (Oštrbenk 2012), ki bi se zaradi male začetnice na prvi pogled lahko nanašal na marsikaj in spodbujal ksenofobna čustva.

9.9 Afera trenirk

Konec leta 2011 smo lahko v medijih in po družbenih omrežjih spremljali burno in močno politično motivirano afero, ki se je bistveno nanašala na preučevani soseski. Začela se je s spornim zapisom avtorja, ki se je podpisal kot Tomaž Majer, na spletni strani SDS. Po avtorjevem mnenju naj bi Pozitivna Slovenija zmagala na volitvah zaradi »novih« državljanov, priseljencev iz bivših jugoslovanskih republik, ki naj bi jih »posebni štabi« h glasovanju motivirali s strašenjem. Domnevno organizirane skupine volivcev, opažene v velikih blokovskih naseljih, specifično opiše (v Čebokli 2011):

1. množično udeležbo volivcev s tujim naglasom ali volivcev, ki sploh niso odprli ust, na volišča pa so prihajali v skupinah po 10 ali večjih;
2. udeležbo volivcev v športnih oblačilih (trenirkah), ki so imeli na roki s kemičnim svinčnikom napisano številko, ki jo morajo obkrožiti na glasovnici;
3. opazovalce udeležbe na voliščih, ki so v skupinicah po dva ali trije postavali pred ljubljanskimi volišči in stalno telefonirali; večina je govorila v srbskem jeziku.

V analizo originalnega teksta se ne bomo poglobljali, saj ne gre za novinarsko besedilo, temveč za objavo na strankarskem spletišču, poleg tega pa nas bolj zanima nadaljnje poročanje, odzivi in emancipatorni potenciali, ki so se razvili iz prvotne provokacije. Omenimo le nekaj orodij za doseganje dramatičnega učinka, ki se jih avtor poslužuje v tem močno obteženem in senzacionalističnem besedilu, ki niti slučajno ne pretendira na nevtralen vtis, za kakršnega bi si morali prizadevati večji politični akterji v svojih objavah. Uporabljeno izrazje služi zaostritvi učinka teksta: avtor premišljeno izbira besede, ki namigujejo na strašljivo številčnost (»visoka rodnost«, »neverjetno visoka« volilna udeležba prebivalcev blokovskih naselij«, »praktično vsak« novi državljani je dobil klic), načrtnega vzporejanja z vojsko oz. pripisovanja militantnosti pa niti ne skriva (»Na drugi strani pa je Jankovičev štab resnično deloval po vojaško. Mobiliziral je na desettisoče volilcev«). Učinek ojača – in bralstvo vabi k identifikaciji – umetno ustvarjeni kolektivni »mi«, implicitno postavljen nasproti tej vojski, ki ga ogroža. Obenem se avtor izrazi precej nedoločno in ohlapno, ko bi

moral svoje navedbe utemeljiti (»podobne informacije« iz »drugih okolij«, »takšen štab«, »podobna akcija«, »razni dodatki«) – in to tudi, ko se sklicuje na avtoritete, ki naj bi podpirale njegove besede (»mnogi volilni teoretiki«). Če se dotaknemo še intertekstualnosti: pri uporabljenem načinu prepričevanja skozi implicitnosti, pripisovanja in namige gre za šolski primer monološkosti teksta in krepitve ideološke pozicije z izključevanjem drugih diskurzov (Vezovnik 2009, 129).

Najzanimivejše je sledilo v obliki javnega odziva: eksces tega s psevdonimom zakritega pisca (z nadaljnjimi provokativnimi utemeljitvami skozi netočna vzporejanja s strani SDS) je nekoliko predramil javno sfero in uspešno odprl širšo debato o ksenofobiji, sovražnem govoru, zarotniškem diskurzu in družbeni odgovornosti. Ta je medijsko rezultirala tako v pomembni strokovni kritiki odnosa do uradno nepriznanih manjšin ter vztrajne poosamosvojitvene ksenofobije kot v mednarodni odmevnosti, obenem pa tudi v »stranskih proizvodih«, npr. v bizarnem politično-življenjskostilnem članku, ki preučuje zgodovino trenirke in jo nekoliko okorno poskuša povzdigniti oz. ji pripisati dodatne, pozitivne pomene skozi prikaz njenega prehoda od športnega oblačila do zvezdniške modne izjave (A. K. 2011) in v ostri komentatorski politični satiri (Senkovič 2011):

Če je Janez pred tremi leti lucidno ugotovil, da je Ljubljana z izvolitvijo Boruta povozila slovensko demokracijo, je tokrat lahko mirne duše dejal, da so demokracijo povozile ljubljanske Fužine. Vse to pa je posledica šlampasto izpeljane akcije izbrisa čefurjev v devetdesetih letih, imenovane Naredite mi to deželo spet slovensko. Samo 20 tisočim so takrat z izbrisom odvzeli tudi glasovalno pravico, zdaj pa imamo, kar imamo, ugotavljajo bralci omenjenega tednika. Razen tega, volilci južnega porekla volijo čustveno, so leni in ne berejo esdeesovega programa. Vedno navijajo za slabšega in so presrečni, če zajebejo tistega, ki državljanom hoče najboljše.

Verjetno najpomembnejša posledica je bila mobilizacija javnosti, ki je pripeljala do razglasitve Trenirka dneva, organizacije srečanja v trenirkah in prepošiljanja številnih novonastalih spletnih memov na temo trenirk, s tem pa pomensko nabit negativni označevalec uspešno obrnila v izraz upora proti sovražnemu govoru in s tem v simbol solidarnosti. Goran Vojnović ji v intervjuju iz tega obdobja podeli dodatno težo in pomenski razpon z značilno provokativno izjavo: »Ne dovolim ljudem, ki so zlorabili trenirko, da mi jo odvzamejo. To je moj upor, v trenirki se da oropati menjalnico in napisati roman. Trenirke ne dam!!!« (v Matoz 2011).

10 SKLEP

Skozi analizo medijskih tekstov smo poskušali osvetliti izbiro jezikovnih in retoričnih sredstev za doseganje želenega učinka, morebitne vzorce in izvor ponavljajočih se skrajnih ideoloških mnenj ter motivacijo izjavljalcev. Za koristno se je izkazala obravnava prispevkov iz daljšega časovnega obdobja, ki je potrdila nekatere spremembe v uokvirjanju zgodb. Po drugi strani je naloga kot celota tematsko nekoliko preširoko zastavljena v želji, da bi čim bolje prikazali širok spekter za soseski značilnih dejavnosti in (sub)kulturnih proizvodov, ki so v medijskem diskurzu morda spregledani ali enostransko interpretirani, ter da bi prepoznali razlike v percepciji sosesk glede na glavne motive njune medijske izpostavljenosti. Ob zaključku tako ugotavljamo, da bi se bilo v izogib pisanju na nivoju deskriptivnosti smotrno natančneje osredotočiti le na izbrane segmente.

Analiza je pokazala obrise pripisanih kot samopripisanih identitet prebivalcev sosesk, ki se v medijskih izjavah z različnih pozicij vztrajno prepletajo. Kljub časovni distanci od osamosvojitve in poosamosvojitvenega obdobja, ki je bilo v obravnavanih gosto naseljenih in etnično pestrih soseskah posebej napeto, v medijskih reprezentacijah še zaznamo indice stigmatizirane identitete etničnih manjšinskih skupin, ki nimajo enakega dostopa in pogajalske moči na družbeni ravni. V izjavah akterjev smo zasledili različne taktike upora hegemonsko definiranim identitetam – od obrata hierarhije identitetne kategorizacije do disidentifikacije, preureditve samih kategorij, ki določajo formacijo subjektov. Pri slednji strategiji subjekt ne komunicira s pozicije pripadnika skupinske identitete in kritično izpostavi sam sistem, ki konstituira identiteto (Natter in Jones III v Benko 1997, 148).

V poročanju o soseskah smo zasledili nacionalistični oz. ožje antibalkanistični diskurz, včasih le subtilno in previdno nakazan skozi izbiro posameznih dvoumnih izrazov na meji sprejemljivega. Po frekventnosti mu je uspešno pariral antinacionalistični diskurz, eksplicitno predvsem v mnenjskih kolumnah, nekoliko bolj zadržano pa v novicah. Senzacionalistični diskurz je najbolj preveval obravnavo na soseski vezanih kriminalnih dejanj. Institucionalni diskurz, komuniciranje organizacij kot formalno organiziranih kolektivnih akterjev, je bil najbolj razviden v izjavah in ocenah stanja s strani policije (v kombinaciji s svarilnim diskurzom) ter lokalnih organizacij, predvsem centrov za socialno delo in mladinskih centrov (v kombinaciji s čustvenim diskurzom). Redno sta ga spremljala didaktični in moralistični diskurz, pogosto pa tudi promocijski ali piarovski diskurz. V novinarske vsebine je posegal nekoliko bolj distancirani strokovni diskurz, predvsem pri obravnavi urbanistične zasnove in

raziskav demografskih značilnosti sosesk, ki pa je ponekod predstavljal tudi formalno masko za čustveni diskurz. Mešanico piarovskega in političnega diskurza smo zasledili v primeru kritike ali obljub izboljšanja bivanjskih razmer v soseskah in obiskov s strani političnih predstavnikov z namenom nabiranja političnih točk oz. približevanja volivcem. Diskurz zvezdnštva se je v obravnavanem vzorcu formiral predvsem okrog pisatelja Gorana Vojnovića, rapperja Zlatka in nogometaša Milivoja Novakovića (pri njem lahko govorimo tudi o diskurzu junaštva, ki značilno zadeva najuspešnejše športnike), v manjši meri pa tudi okrog drugih predstavnikov s športne, glasbene, filmske in literarne scene.

Javni diskurz o blokovskih soseskah postaja v 21. stoletju večdimenzionalen, zahvaljujoč tudi (ali celo predvsem) literarnemu diskurzu in drugim (sub)kulturnim proizvodom, ki dopolnjujejo ali spreminjajo podobo Novih Jarš in Novih Fužin, apropiacija in reinterpretacija problematičnih vidikov identitete pa akterjem omogoča opolnomočenje. Ker vzdrževanje identitete vedno pomeni neprestano pogajanje znotraj kompleksnih interakcij, bo zanimivo spremljati, kako bodo spremembe, ki jih soseski doživljata v smislu prebivalstvene strukture, infrastrukture, ustanavljanja in delovanja lokalnih organizacij, umetniških reprezentacij itd., ki vodijo k počasnemu umikanju ugleda nevarnega geta, vplivale na nadaljnji razvoj njune podobe, saj ni imunosti na »odcepljanje identitetnih elementov, [na] disonanco, ki nastaja med globoko ukoreninjenimi izkušnjami in pomeni ter presenetljivimi novimi izkušnjami in pomeni« (Pred v Benko in drugi 1997, 129).

Srditi ksenofobni izpadi, ki so zadnje čase bolj kot v domačega D drugega usmerjeni v begunce z Bližnjega vzhoda in oblikujejo vse bolj oster antiislamistični diskurz, pokažejo paradoks, ki se skriva v sami kategoriji imigracije – ta obenem unificira in diferencira, s tem ko posamezni situaciji pod generično označbo pripiše zelo heterogeno populacijo: kot so bili nekoč problematični vsi priseljenci iz bivše Jugoslavije, tako nas sedaj ogrožajo vsi begunci ne glede na izvirno državo, specifično zgodbo, kontekst migracije in legalnost statusa (Balibar v Balibar in Wallerstein, 220). Jasno razvidno je, da gre za isti mehanizem iskanja grešnega kozla med trenutno najranljivejšimi družbenimi skupinami. S tem se ohranja za nacionalistični diskurz značilna okrivitev D drugega za lasten položaj, torej tistega, ki naj bi predstavljal ekonomsko breme Slovincem. To se na diskurzivnem nivoju kaže v popredmetenju in viktimizaciji subjekta spodletele zahteve, ki se ni uspel konstituirati kot politični (Vezovnik 2009).

11 LITERATURA

1. A. K. 2011. Trenirka: športna oprava, statusni simbol, izraz političnega prepričanja? *MMC RTV SLO*, 12. december. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/zabava/moda/trenirka-sportna-oprava-statusni-simbol-izraz-politicegna-prepricanja/272600> (16. julij 2016).
2. A. M. 2012. VIDEO: Mostiščar in njegova bivša. *24ur*, 25. november. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/ekskluziv/glasba/video-mostiscar-in-njegova-bivsa.html> (16. julij 2016).
3. Aleksič, Jure. 2006. Novi veter! *Mladina*, 19. julij. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/104300/novi-veter/> (16. julij 2016).
4. --- 2009. Kdo je čefur? *Mladina*, 26. marec. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/46643/kdo-je-cefur/> (16. julij 2016).
5. aro. 2011. Robert Koren zabil evrogol proti Liverpoolu. *Dnevnik*, 25. julij. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042461132/sport/nogomet/1042461132> (16. julij 2016).
6. B. R. 2012. Foto: Pahor delil kosila v Domu starejših občanov Fužine. *MMC RTV SLO*, 25. december. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/foto-pahor-delil-kosila-v-domu-starejsih-obcanov-fuzine/298819> (16. julij 2016).
7. B. Ti. 2011. Grafiti odslej zakoniti na 13 lokacijah v Ljubljani, nadzor nad vandali pa bo okrepljen. *MMC RTV SLO*, 13. december. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/kultura/drugo/grafiti-odslej-zakoniti-na-13-lokacijah-v-ljubljani-nadzor-nad-vandali-pa-bo-okrepljen/272711> (16. julij 2016).
8. *Bad News*. 1 (1). 2010. Ljubljana: interno gradivo.
9. Balibar, Étienne in Immanuel Wallerstein. 1991. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. London: Verso.
10. Bauman, Zygmunt. 2007. Collateral Casualties of Consumerism. *Journal of Consumer Culture* 7 (1): 25–56.
11. Beck, Ulrich. 2003. *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
12. Benko, Georges in Ulf Strohmayer. 1997. *Space & Social Theory: Interpreting Modernity and Postmodernity*. Oxford: Blackwell.

13. Berg, Bruce L. 2007. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston [etc.]: Pearson/Allyn & Bacon.
14. bl. 2008. Z olfa nožem nad ženo. *Dnevnik*, 30. september. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042210450/kronika/1042210450> (16. julij 2016).
15. BOB studios. 2008. Ljubljana je geto? Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=E6PR-30CzXI> (16. julij 2016).
16. Bobnič, Robert in Simon Smole. 2016. Diego Menendes (Likanje). *Radio Študent*, 19. maj. Dostopno prek: <http://radiostudent.si/kultura/likanje/diego-menendes> (16. julij 2016).
17. Bourdieu, Pierre. 1984/1994. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Oxford: Policy Press.
18. Budal, Martina. 2002. »Cona Fužine je zakon«. *Večer*, 14 (8. oktober).
19. Bulc, Gregor. 2004. *Proizvodnja kulture: vloga in pomen kulturnih posrednikov*. Maribor: Subkulturni azil.
20. Cante, Ted. 2008. *Community Cohesion: A New Framework for Race and Diversity*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
21. Cerar, Gregor. 2007. "Zakon ne določa selekcije za redarje. Ta bi morala biti podobna tisti za sprejetje v službo v policiji. Če ne narediš psihološkega testa, se ne moreš zaposliti. Nekatere zasebne varnostne službe pa ravna jo prav nasprotno, bolj ko si agresiven, prej te najamejo za takšne naloge." - Pavle Čelik. *Mladina*, 2. november. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/93462/zakon-ne-doloca-selekcije-za-redarje-ta-bi-morala-bitipodobna-tisti-za-sprejetje-v-sluzbo-v-polic/> (16. julij 2016).
22. Čebokli, Andrej. 2011. Zapis na spletni strani SDS-a: Janković na oblast s strašenjem "novih" državljanov. *MMC RTV SLO*, 11. december. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/volitve-2011/zapis-na-spletni-strani-sds-a-jankovic-na-oblast-s-strasenjem-novih-drzavljanov/272543> (16. julij 2016).
23. Čepič, Mitja, ur. 2000. *Druženje mladih: mladinski kulturni centri – stanje in delovanje 1996–1998: raziskava*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo – ICK.
24. Čepin Čander, Maja. 2009. Intervju z Goranom Vojnovičem: Nikoli nisem zažgal kosovnega odpada. *Objektiv*, 14. februar. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042244559/vec-vsebin/1042244559> (16. 7. 2016).

25. Čodrić, Zlatko. 2014. Zlatan Čordić (Zlatko) – Princi Fužinci [Official Video]. *YouTube*, 3. junij. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=yXCb8pzwOoI> (16. julij 2016).
26. daf. 1999. Do »klika« v glavi. *Naša kronika*, 6. maj.
27. Delić, Anuška, Voranc Vogel, Mojca Zabukovec, Jela Krečič, Andrej Miholič in Maja Čakarić. 2014. Fužine (ni)so geto. *Delo*, 21. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/assets/info5/20141222/Fuzine2014/fuzine2014.html> (16. julij 2016).
28. *Diego Menendes*. Dostopno prek: <http://diegomenendes.si/> (20. september 2012).
29. Dovrtel, Bojan. 2008. *Njudjerzzi: mobinovela*. Dostopno prek: <http://www.planet.si/portal/site/planet/menuitem.58ba2856b9da02b4ac0a98107400c3a0/?opts=Y22qtAAAAAP%2FAAAAAAAAAAAAAAAAAABQAAAAyAABAAAAAQAAAAE%3D&newsId=8994405> (3.november 2008).
30. Dragić, Duško. 2008. Ulična košarka ob znanih zvokih Elvisa Presleyja. *Dnevnik*, 8. julij. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/331708/sport/sportna-tema/331708> (16. julij 2016).
31. Dragoš, Srečo in Vesna Leskošek. 2003. *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
32. Dulmin, Miha. 2011. *Cona Fužine*. Videoprodukcija Pelikula. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=mrA3c-d1qMI> (19. marec 2012).
33. EnaA Lifestyle. 2008. Adnan Durmić: 'Tu lahko napreduješ v kretena' (24. september). Dostopno prek: <http://lifestyle.ena.com/ljudje/adnan-durmic-tu-lahko-napredujes-v-kretena.html> (16. julij 2016).
34. Fetih, Ana. 2012a. Zlatko nam je predstavil ženo. *Žurnal24*, 27. januar. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/zlatko-predstavil-zeno-clanek-146873> (16. julij 2016).
35. --- 2012b. »Ni šlo za provokacijo, le opomin«. *Žurnal24*, 19. september. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/ni-slo-za-provokacijo-le-opomin-clanek-168040> (16. julij 2016).
36. Ficko, Ana Marija. 2008. Racija v Fužinah. *24ur*, 18. avgust. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/crna-kronika/racija-v-fuzinah.html> (16. julij 2016).
37. Filipčič, Emil. 2010. Vsem so se dogajale krivice. *Objektiv*, 10. julij. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042372760/vec-vsebin/1042372760> (16. julij 2016).

38. Furlan – Rus, Mojca. 2008. Roparje čakajo dolga leta v zaporu. *Dnevnik*, 5. september. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042204638/kronika/1042204638> (16. julij 2016).
39. Gabrovec, Matej in Milan Orožen Adamič, ur. 2000. *Ljubljana: geografija mesta*. Ljubljana: Ljubljansko geografsko društvo: Založba ZRC, ZRC SAZU.
40. Gala Hala. 2010. UNKNOWN z gosti predstavlja prvenec “REP ZA U ŽEP”; promocijski koncert. Dostopno prek: <http://www.galahala.com/arhiv/rapetek-62/2423/> (25. september 2012).
41. Goffman, Erving. 1963/2008. *Stigma – Zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.
42. Grcić, Sanja. 2009. Gotski šik. *Dnevnik*, 6. januar. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042234044/mnenja/komentarji/1042234044> (16. julij 2016).
43. Gruden, Iva. 2004. »Morda je med nami premalo deklet«. *Dnevnik*, 15 (18. februar).
44. Jager, Vasja. 2007. Fužine nič nevarnejše od drugih mestnih predelov. *Žurnal*, 18 (5. april).
45. Jagodic, Mihela. 2007. V deželi vzhajajočega sonca imajo raje gotovino kot kartice. *Dnevnik*, 12. december. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/286692/magazin/prosticcas/286692> (16. julij 2016).
46. Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
47. K. D. 2010. Na Fužinah preprodajal kokain. *Delo*, 25. februar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/kronika/na-fuzinah-preprodajal-kokain.html> (16. julij 2016).
48. Kapus, Jakob. 2008. Slovenija, od kod obiski tvoji. *Hopla*, 4. julija. Dostopno prek: https://www.dnevnik.si/330638/tiskane_izdaje/hopla/330638 (16. julij 2016).
49. Kastelic, Lovro. 2007. Cona rešuje mladostnike. *Dobro jutro*, 11 (9. junij).
50. Kempen, Ronald van, Alan Murie, Thomas Knorr-Siedow in Iván Tosics. 2007. *Regeneracija velikih stanovanjskih sosesk v Evropi: priročnik za boljšo prakso*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
51. Kempny, Marian in Aldona Jawłowska. 2002. *Identity in Transforation: Postmodernity, Postcommunism, and Globalization*. Westport, Connecticut: Praeger.
52. Kladnik, Darinka. 2006. *Šmartinka: prometna in poslovna žila Ljubljane*. Ljubljana: BTC City.

53. Kocmur, Helena. 2003. Motijo jih otroci v pritličju. *Delo*, 4. december.
54. Kolosej. Druga zlata rola za ČEFURJI RAUS! (21. november). Dostopno prek: <http://www.kolosej.si/novice/2013/11/21/3065/> (16. julij 2016).
55. Kolšek, Peter. 2013. Ocena filma Čefurji raus! *Delo*, 5. oktober. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/film/ocena-filma-cefurji-raus.html> (16. julij 2016).
56. Kos, Drago. 2002a. *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
57. --- 2002b. *Sociološke podobe Ljubljane*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
58. Kozin, Tina. 2015. Vesna Lemaic: Kokoška in ptiči (Izšlo je). *ARS*, 7. maj. Dostopno prek: <http://4d.rtvsl.si/arhiv/izslo-je/174334582> (16. julij 2016).
59. Krečič, Jela. 2014. Fužine raus! *Delo*, 26. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/mnenja/kolumne/fuzine-raus.html> (16. julij 2016).
60. Lasch, Christopher. 2012. *Kultura narcizizma: ameriško življenje v času zmanjšanih pričakovanj*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
61. Laterner, Blaž. 2007a. Piton je v ljubljanskih Fužinah. *Dnevnik*, 25. april. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/neverjetno/242255> (16. julij 2016).
62. --- 2007b. Ostanki trupla ležijo na smetišču. *Dnevnik*, 15. junij. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/251686/kronika/251686> (16. julij 2016).
63. --- 2008a. Na Fužinah racija zaradi izsiljevanja. *Dnevnik*, 20. avgust. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/341820/kronika/341820> (16. julij 2016).
64. Lefebvre, Henri. 1974/1991. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
65. lp. 2009. Zamaskirani z nabojem v cevi. *Dnevnik*, 12. februar. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042244134/kronika/1042244134> (16. julij 2016).
66. Lunn, Matthew. 2006. *Street Art Uncut*. London: Thames & Hudson.
67. M. Č. 2006. Med utrjevanjem sosedskih odnosov nabrali 50 vreč smeti. *Delo*, 1 (30. marec).
68. M. R. 2008. Novakovič bi rad zabil za Jaršane. *MMC RTV SLO*, 9. september. Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/sport/ne-prezrite/novakovic-bi-rad-zabil-za-jarsane/124820> (16. julij 2016).

69. Marinovič, Glorija. 2006. Te lahko pobožam? *7*dni*, 18–19 (št. 28).
70. Matos, Urša. 2003. Čas je za dobro arhitekturo. *Mladina*, 20. maj. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/96804/lepo-ni-nujno-drago/> (16. julij 2016).
71. --- 2005. Lepo ni nujno drago. *Mladina*, 9. junij. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/104274/cas-je-za-dobro-arhitekturo/> (16. julij 2016).
72. Matoz, Zdenko. 2009. Pulcaji raus*. *Delo*, 24. januar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/pulcaji-raus.html> (16. julij 2016).
73. --- 2011. Goran Vojnović: Trenirke ne dam! *Delo*, 25. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/goran-vojnovic-trenirke-ne-dam.html> (16. julij 2016).
74. Megla, Maja. 2011. Labirint umetnosti ali narava v središču umetniškega dela. *Delo*, 19. april. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/oder/labirint-umetnosti-ali-narava-v-srediscu-umetniskega-dela.html> (16. julij 2016).
75. Mehle, Borut. 2008. Največja igra slovenskega kapitana. *Objektiv*, 19. julij. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/334498/vec-vsebin/334498> (16. julij 2016).
76. --- 2009. Iz Novih Jarš preko Bolgarije v prvo nemško ligo. *Objektiv*, 14. november. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042314979/vec-vsebin/1042314979> (16. julij 2016).
77. Menendes, Diego. 2009. Fužine nejberhud, a.k.a UMOR NA fUŽINAH. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=Xh5jtTZWnVQ> (16. julij 2016).
78. --- 2012. Ljubljana stories/Ljubljanske zgodbe. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=gYX241GVJbY> (16. julij 2016).
79. *Mestna občina Ljubljana*. Četrtna skupnosti MOL. Dostopno prek: <http://www.ljubljana.si/si/mol/cetrtna-skupnosti> (15. september 2012)
80. Mihelič, Breda in Bela Sever. 1996. *Ljubljana in okolica: A-Ž: priročnik za popotnika in poslovnega človeka*. Murska Sobota: Pomurska založba.
81. Milek, Vesna. 2009. Goran Vojnović, pisatelj, režiser. *Sobotna priloga*, 17. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/goran-vojnovic-pisatelj-reziser.html> (16. julij 2016).
82. Mistique. 2009. Re: NAJBOLJŠI SLO RAPERJI !!! Forum *Alter.si*. Dostopno prek: <http://www.alter.si/tabla/showflat.php?Board=film,glasba&Cat=0&Number=1097281&fpart=all&page=0> (19. september 2012).

83. --- 2011. Re: NAJBOLJŠI SLO RAPERJI !!! Forum *Alter.si*. Dostopno prek: <http://www.alter.si/tabla/showflat.php/Cat/0/Number/1097281/page/0/fpart/3/vc/1> (19. september 2012).
84. *Mladina*. 2003. Izjave tedna (št. 31). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/91675/izjave-tedna/> (16. julij 2016).
85. --- 2008. Trkaj (14. marec). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/98274/trkaj/> (16. julij 2016).
86. --- 2010. Izjave tedna (št. 36). Dostopno prek: http://www.mladina.si/51679/izjave_tedna/ (16. julij 2016).
87. *MMC RTV SLO*. 2014. Goran Vojnović (24. januar). Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/kultura/citat/goran-vojnovic/328211> (16. julij 2016).
88. N. D. 2010. FOTO in VIDEO: Požar popolnoma uničil stanovanje. *24ur*, 27. december. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/crna-kronika/pozar-v-novih-jarsah-zaradi-petarde-zagorele-novoletne-lucke.html> (16. julij 2016).
89. napo.lee.tano. 2005. Ljubljana, podtalno. *Mladina*, 23. maj. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/102220/ljubljana-podtalno/> (16. julij 2016).
90. Nastran Ule, Mirjana, ur. 1999. *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
91. Novak, Maja. 2001. Jebeš demokracijo, itak je nihče ne razume. *Mladina*, 28. maj. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/97368/jebes-demokracijo-itak-je-nihce-ne-razume/> (16. julij 2016).
92. nr. 2009. »Policisti smo predvsem ljudje, državljani, solidni davkoplačevalci in ljubeči starši«. *Dnevnik*, 27. januar. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042239729/kultura/fokus/1042239729> (16. julij 2016).
93. Oštrbenk, Nina. 2012. Za čefurje 365 tisoč evrov. *Žurnal24*, 14. avgust. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/za-cefurje-365-tisoc-evrov-clanek-165030> (16. julij 2016).
94. Pak, Mirko, ur. 2002. *Geografija Ljubljane*. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete.

95. Pečnik, Erika. 2011. V stanovanjsko afero vpletena tudi nekdanja ministrica? 24ur, 15. september. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/v-stanovanjsko-afero-vpletena-tudi-nekdanja-ministrica.html> (16. julij 2016).
96. Peters, Karin. 2011. *Living together in multi-ethnic neighbourhoods*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
97. Petkovič, Boris. 2011. V letu hip hopa. Katapult / Luksuz produkcija. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=-4R0Xse3yfY> (16. julij 2016).
98. Petkovšek, Janez. 2015. Varuhi bralnega parka so nanj pozabili. *Delo*, 14. januar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/ljubljana/varuhi-bralnega-parka-so-nanj-pozabili.html> (16. julij 2016).
99. Pezz aka Don Pezzano. 2006. Njudjerzzi (2005), 20. januar. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=D9ubdW3jhlQ> (16. julij 2016).
100. Pišek, Mojca. 2008. Iskreno o čefurjih. *Dnevnik*, 18. marec. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/306014/kultura/fokus/306014> (16. julij 2016).
101. Pizzi, Katia in Godela Weiss-Sussex, ur. *The Cultural Identities of European Cities*. Bern: Peter Lang AG, International Academic Publishers.
102. Prijatelj, Maja. 2011. Fužinijada – sosed sosеду komšija. *Dnevnik*, 30. maj. Dostopno prek: http://www.delo.si/druzba/panorama/fuzinijada-sosed-sosedu-komsija_2.html (16. julij 2016).
103. Radio Fužin'c. *OŠ Nove Fužine*. Dostopno prek: <http://radiofuzinc.os-novefuzine.si/> (19. september 2012).
104. *Rap Basement*. 2006. Gangsta Rap (6. oktober). Dostopno prek: <http://www.rapbasement.com/features/get-to-know/gangsta-rap.html> (16. julij 2016).
105. *Razvezani jezik*. 2009. Fužilnik, 11. januar. Dostopno prek: <http://razvezanijezik.org/?page=fu%C5%BEilnik> (14. november 2012).
106. Rešek, Katarina, Martina Hudorovič in Iztok Radej. 2009. *Welcome to Fužine*. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=BVwAA3mJBnk> (16. julij 2016).
107. Rokavec, Živa. 2015. Počitniško varstvo: Ko je treba v Jarše, ni težko zgodaj vstati. *Dnevnik*, 28. julij. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042717583/lokalno/ljubljana/pocitnisko-varstvo-ko-je-treba-v-jarse-ni-tezko-zgodaj-vstati> (16. julij 2016).

108. Rožman, Andraž. 2009. Navijači celo iz Afganistana. *Dnevnik*, 24. marec. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042253978/sport/nogomet/1042253978> (16. julij 2016).
109. Sami norci in SloRapFan. 2010. The Dokumentarc. Dostopno prek: <http://www.saminorci.com/the-dokumentarc/> (16. julij 2016).
110. Schnabl, Ana. 2008. Sodobni geto za Barbie in Kitajsko. *Dnevnik*, 4. marec. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/302808/kultura/fokus/302808> (16. julij 2016).
111. Senkovič, Zoran. 2008. Nepopolna Sarkozyjeva kartoteka. *Objektiv*, 9. februar. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/297775/vec-vsebin/297775> (16. julij 2016).
112. --- 2011. Ko je premier najboljši sosed. *Dnevnik*, 10. december. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042494325/mnenja/kolumne/1042494325> (16. julij 2016).
113. Simoneti, Maja. 1998. *Otroška igrišča v Ljubljani*. MOL, Oddelek za kulturo in raziskovalno dejavnost; Oddelek za predšolsko vzgojo, izobraževanje in šport. Dostopno prek: http://www.zveza-zpmljubljana.si/frami/KOI/raziskava_igrisca_MOL_2006_m.pdf (18. avgust 2009).
114. S. J. 2016. Foto: Po podpisu z Mariborom vandali nad Novakovičev blok. *MMC RTV SLO*, 19. februar. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/sport/nogomet/prva-liga/foto-po-podpisu-z-mariborom-vandali-nad-novakovicev-blok/386241> (16. julij 2016).
115. Skubic, Andrej. 2004. *Fužinski Bluz*. Ljubljana: DZS.
116. SloRapFan. 2008a. ZLATKO / Dober glas seže v Bosno. *SloRapFan*, 30. julij. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/intervjuji/zlatko-dober-glas-se%c5%bee-v-bosno/> (16. julij 2016).
117. --- 2008b. PAJ / Veliki belec (2008). *SloRapFan*, 9. september. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/paj-veliki-belec-2008/> (16. julij 2016).
118. --- 2009. DON PEZZANNO BADALAMENTI / Prehud (2009). *SloRapFan*, 11. oktober. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/don-pezzanno-badalamenti-prehud-2009/> (16. julij 2016).
119. --- 2010a. DON PEZZANNO BADALAMENTI / Ambasador (2009). *SloRapFan*, 10. januar. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/don-pezzanno-badalamenti-ambasador-2009/> (16. julij 2016).

120. --- 2010a. DON PEZZANNO BADALAMENTI / Ambasador (2009). *SloRapFan*, 10. januar. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/don-pezzanno-badalamennti-ambasador-2009/> (16. julij 2016).
121. --- 2010b. PAJ / Po Jusu (2010). *SloRapFan*, 26. marec. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/paj-po-jusu-2010/> (16. julij 2016).
122. --- 2010c. NEDŽAD / U kvartu nema ljubavi (2010). *SloRapFan*, 25. julij. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/ned%c5%bead-u-kvartu-nema-ljubavi-2010/> (16. julij 2016).
123. --- 2010d. DON PEZZANNO BADALAMENTI / Nepozabni (2010). *SloRapFan*, 3. oktober. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/don-pezzanno-badalamennti-nepozabni-2010/> (16. julij 2016).
124. --- 2010e. UNKNOWN / Rep za u žep (2010). *SloRapFan*, 14. oktober. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/unknown-rep-za-u-zep-2010/> (16. julij 2016).
125. --- 2012. MOSTIŠČAR / Sej bo (2011). *SloRapFan*, 17. julij. Dostopno prek: <http://slorapfan.info/mnenja/mostiscar-sej-bo-2011/> (16. julij 2016).
126. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Nadobudnež. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=nadobudne%C5%BE&hs=1 (16. julij 2016).
127. --- Naselje. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=naselje&hs=1 (16. julij 2016).
128. --- Nepridiprav. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=nepridiprav&hs=1 (16. julij 2016).
129. --- Soseska. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=soseska&hs=1 (16. julij 2016).
130. *SNG Drama*. 2005. Andrej E. Skubic: Fužinski bluz. Dostopno prek: <http://www.drama.si/repertoar/delo?id=1061> (16. julij 2016).
131. *Statistični urad Republike Slovenije*. Podatki, zbrani v okviru projekta Urban Audit, za četrtne in krajevne skupnosti v občinah Ljubljana in Maribor. Dostopno prek: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=2654930S&ti=&path=../Database/Splosno/26_kazalniki/30_26549_UrbAudit/&lang=2 (15. september 2012).

132. *Studio 12*. 2009. Spregovori proti diskriminaciji: Fužine (14. april). Dostopno prek: <http://studio12.si/clovek-druzba/spregovori-proti-diskriminaciji-fuzine/> (16. julij 2016).
133. Suhadolc, Janez. 2008. Imeti zlato ptico v roki in se ozirati po vrabcih. *Objektiv*, 23. februar. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/300746/vec-vsebin/300746> (16. julij 2016).
134. Šuljić, Tomica. 2004. Alergični na zvezdni prah. *Mladina*, 21. junij. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/97740/alergicni-na-zvezdni-prah/> (16. julij 2016).
135. --- 2005. »Sem, kar sem, in nisem vse ostalo«. *Mladina*, 30. maj. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/97873/sem-kar-sem-in-nisem-vse-ostalo/> (16. julij 2016).
136. --- 2009. Zlatko in Optimisti: 585 teorija. *Mladina* 31, 6. avgust. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/47913/zlatko-in-optimisti-585-teorija/> (16. julij 2016).
137. T. P. 2009. Vili Resnik: 'Z bleferji je konec!«. *24ur*, 15. april. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/ekskluziv/domaca-scena/vili-resnik-z-bleferji-je-konec.html> (16. julij 2016).
138. Tavčar, Borut. 2012. Video: Kako ravnati z odpadki? Svetuje Zlatko. *Delo*, 11. september. Dostopno prek: http://www.delo.si/gospodarstvo/okolje/video-kako-ravnati-z-odpadki-svetuje-zlatko_1.html (16. julij 2016).
139. Tratnik, Ksenja. 2015. Janez Koželj: V nasprotju s politiki arhitekti znamo sprejeti odgovornost. *MMC RTV SLO*, 19. avgust. Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/kultura/drugo/janez-kozelj-v-nasprotju-s-politiki-arhitekti-znamo-sprejeti-odgovornost/372052> (16. julij 2016).
140. trgzan. 2011. Re: NAJBOLJŠI SLO RAPERJI !!! Forum *Alter.si*. Dostopno prek: <http://www.alter.si/tabla/showflat.php/Cat/0/Number/1097281/page/0/fpart/4/vc/1> (19. september 2012).
141. *TV SLO1*. 2011. Studio City (Šund), 24. oktober. Dostopno prek: <http://4d.rtvsl.si/arhiv/studio-city/119206472> (16. julij 2016).
142. --- 2012. Zgodbe izza obrazov (Franci Rogač, dokumentarna serija), 25. februar. Dostopno prek: <http://4d.rtvsl.si/arhiv/zgodbe-izza-obrazov/129882986> (16. julij 2016).
143. *Urban Dictionary*. 2003. MC, 5. december. Dostopno prek: <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=MC&defid=380702> (16. julij 2016).

144. --- 2006. Eight mile, 14. februar. Dostopno prek: <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=eight%20mile&defid=1626732> (16. julij 2016).
145. --- 2005. 8 mile, 4. september. Dostopno prek: <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=8%20mile&defid=1433890> (16. julij 2016).
146. Uršič, Matjaž. 2003. *Urbani prostori potrošnje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
147. vbr. 2011. Fužinski zeleni labirint bodo odprli 21. aprila. *Dnevnik*, 12. april. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042437510/lokalno/ljubljana/1042437510> (16. julij 2016).
148. Vezovnik, Andreja. 2009. *Diskurz*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
149. Vojnović, Goran. 2002. *Fužine zakon*. Arhiv AGRFT.
150. --- 2008a. *Čefurji raus!* Ljubljana: Študentska založba.
151. --- 2008b. Österreichische komšiluk*. *Dnevnik*, 28. november. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042225607/mnenja/kolumne/1042225607> (16. julij 2016).
152. --- 2009. Mentalno vrtičkarstvo. *Dnevnik*, 30. januar. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042240804/mnenja/kolumne/1042240804> (16. julij 2016).
153. Vrabec, Aljaž. 2016. Če je zabijal Bayernu, lahko še Olimpiji. *Delo*, 5. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/arhiv/ce-je-zabijal-bayernu-lahko-se-olimpiji.html> (16. julij 2016).
154. Vrenko, Iris. 1996. Po letu dni še en enak apel. *Delo*, 2. marec.
155. Zabukovec, Mojca. 2015. Najlepše mesto na svetu – po meri kapitala, ne ljudi. *Delo*, 12. junij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/ljubljana/unicevanje-mestne-lastnine-brez-pravega-razloga.html> (16. julij 2016).
156. Zgaga, T. 2009. Zlati zobje za težke čase. *Dnevnik*, 4. julij. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042280845/mnenja/kolumne/1042280845> (16. julij 2016).
157. Žibret, Andreja. 2010. Rožna dolina je najbolj privlačna, Fužine pa nevarne. *Delo*, 21. oktober. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/rozna-dolina-je-najbolj-privlacna-fuzine-pa-nevarne.html> (16. julij 2016).
158. Žlebnik, Darko. 2011. Taksistov dnevnik: Nu, kam jo bova pa midva urezala? *Objektiv*, 23. oktober. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042426995/vec-vsebin/1042426995> (16. julij 2016).